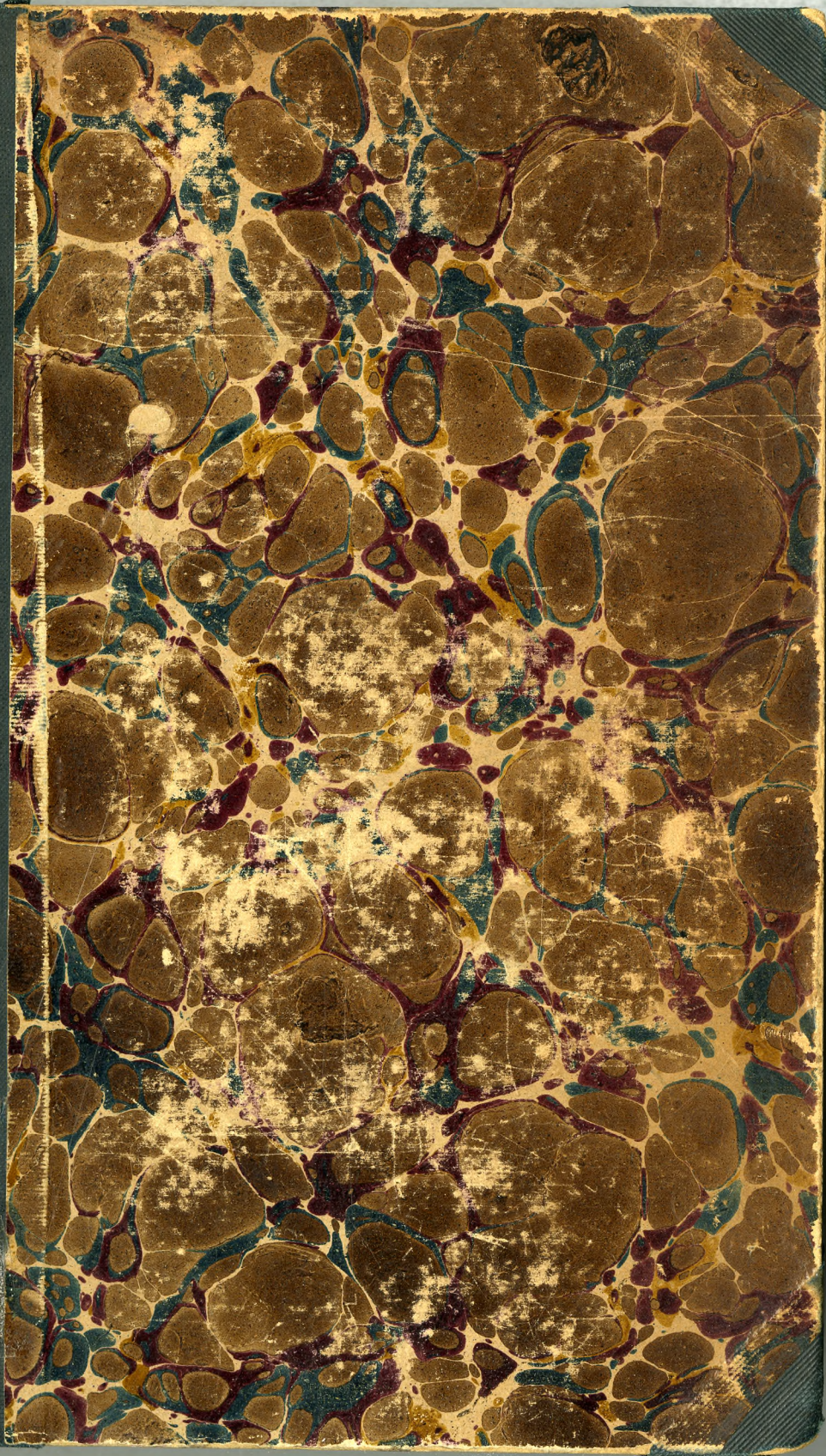


Politikai  
röpiratok.

204.



209  
2919  
MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

XVI.

A  
POLGÁRI PERES ELJÁRÁS  
REFORMJA.

AZ 1883. NOVEMBER 17-TŐL DECEMBER 1-IG FOLYTATOTT VITA.



19.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1883.

**A Magyar Jogászegylet igazgató választ-  
mányának tagjai:**

Elnök: *Csemegei Karoly*, curiai tanácselnök;  
alelnökök: *Manoilovich Emil*, curiai bíró, *Dr. Környey Ede*, ügyvéd;  
titkárok: *Dr. Dell'Adami Rezső*, ügyvéd, *Dr. Fayer László*, ügyvéd;  
ügyész: *Dr. Siegmund Vilmos*, a budapesti ügyvédi kamara titkára;  
pénztárnok: *Dr. Szivák Imre*, ügyvéd;  
könyvtárnok: *Dr. Tarnai János*, ügyvéd;  
választmányi tagok: *Dr. Beck Hugó*, ügyvéd, *Czorda Bódog*, curiai bíró, *Daruváry Alajos*, curiai tanácselnök, *Dr. Herczegh Mihály*, egyetemi tanár, *Dr. Győry Elek*, a budapesti ügyvédi kamara ügyésze és orsz. képviselő, *Dr. Herich Károly*, miniszteri osztálytanácsos, *Hodossy Imre*, a budapesti ügyvédi kamara elnöke és orsz. képviselő, *Perczel Béla*, curiai másodelnök, *Szentgyörgyi Imre*, curiai bíró, *Dr. Teleszky István*, ügyvéd és orsz. képviselő, *Tóth Elek*, királyi táblai tanácselnök, *Dr. Vécsey Tamás*, budapesti egyetemi tanár.

A

# POLGÁRI PERES ELJÁRÁS REFORMJA.

AZ 1883. NOV. 17-TŐL, DECZ. 1-IG A MAGYAR JOGÁSZEGYLETBEN  
FOLYTATOTT VITA.



BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1883.

L15701 00166114

DE BALLAGI GÉZA.

## A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1883. NOVEMBER 17-IKI TELJES-ÜLÉSE.

Napirenden van dr. NAGY DEZSÓ-nek a «polgári peres eljárás reformjáról» tartott előadása feletti vita. Dr. PLÓSZ SÁNDOR után (I. XV. füzet) szót emelt dr. GARAY DEZSÓ:

Tisztelt Jogászegylet!

Dr. NAGY DEZSÓ úr szíves volt a polgári perrend reformját napirendre hozni; bár, mint ő állítja, erről már annyit írtak, hogy újat alig lehet mondani.

És íme ő mégis mondott újat, s pedig olyant, a mi, azt hiszem, igen meglepő volt; mert hisz ő a hályogot vette le szemünkről, mondván, hogy sem a m. jogi írók, sem a m. jogászegyülés a polg. perrend valódi elveit mindedig nem ismerték, hanem csakis a német szobatudósok által feltalált *jelszók*nak ültek fel, s azt hitték, hogy megtalálták a bűvszert, mely törvénykezési bajainkat orvosolni képes, e három szóban: «szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság!»

Pedig hát ezzel el nem ütjük, ezek csak üres szavak. Kár volt holmi MITTERMAIER-t és FEUERBACH-ot emlegetnünk. Okosabban tettük volna, ha a XIV-ik századbéli francia *ordonnanceok* tanulmányozzuk; mert az igazság forrása azokból fakadt, s a németek mesterséges csatornáin átszűrve a forrás tiszta vize megromlott.

Hát, kérem alássan, én nem átallok kimondani, hogy semmi botránkoztatót nem találok abban, ha a németek azokat a bizonyos jelszavakat feltalálták, s hogy mi azokat magyarra fordítottuk. Azon szavakkal csak úgy vagyunk, mint minden más műszóval, sőt sok felett az az előnyük, hogy az általuk jelzendő fogalmat igen jól kifejezik.

Hogy talán a francziák e műszókat nem ismerik, arról már t. tagtársunk dr. EMMER szólott, hogy a francia tudományos világ igen is ismeri; hogy a codeban s az *ordonnanceok*ban velük

nem találkozunk, azt én természetesnek találom ; mert az *enquête* nem közvetlenség, a *deliberé* se nem közvetlenség, se nem szóbeliség, se nem nyilvánosság.

Azt állította továbbá dr. N. D. úr, hogy a «szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság» nem teszik a perrend lényegét. Tudtommal e felfogásnak nincsenek is hívei ; de ha volnának is, semmi esetre se állíthatni, hogy a m. jogtudomány a szóbeliséget, közvetlenséget és nyilvánosságot *öncélul* vallotta volna.

Elég legyen csak a jogászgyűléseken, különösen a IV. m. jogászgyűlésen a bizonyítási rendszer tárgyalásakor erre vonatkozólag modottakra utalnom, hol nem egy oldalról eléggé hangsúlyozva lön, hogy a szóbeliség és közvetlenség mint egy magasabb czélnak, az *anyagi igazságnak* eszközei méltattattak.

Nem mondom én, hogy mindenki, a ki e rendszerről írt és szólt, már a tökélyt elérte, sőt készséggel elismerem s köszönettel veszem dr. N. D. úr komoly intését, hogy a rendszert tüzetesen tanulmányozzuk ; még azt sem tagadom, hogy lehetnek és lehetnek hibás nézetek a kérdés lényegesb elveire nézve is ; de hát minden emberi dologban a haladás és tökéletesedés útján érünk célzt ; mai napság Minerva nem ugrik ki sisakosan pajzsosan Jupiter fejéből.

Feladatunk, azt hiszem, a tudomány s gyakorlati élet kivánalmait felismerni, s legjobb meggyőződésünk szerint azt értékesíteni. Szabad legyen nekem is a hallott fényes beszédek után saját nézeteimet a polg. perrend vezéreszméiről előadni.

Az előttem szólott tisztelt tagtársaim nagy irodalmi apparatussal, nagy avatottsággal ismertették a kérdést.

Beszédem talán azért nem lesz egészen érdektelen, ha az ő mély tudományosságukkal nem mérközhetik ; nem lesz talán azért érdektelen, mert egyben másban nézetem eltérő, s legyen szabad remélnem, hogy az eszmecserére alkalmul fog az szolgálni.

Áttérek már magára a kérdés érdemére : mikép képelem a k. sz. eljárást ?

Fölteszem, hogy eljárásunknak két főneve lesz ; tszéki és egyesbírói. Ez alig vitás, azért indokolás nélkül tovább megyek.

A tszéki eljárás ügyvéd által ellenjegyzett kereset, az egyesbírói esetleg szóbeli panaszszal indíttatik.

Fontos kérdés már most, hol adandó be a kereset a tszéki vagyis formaszerű eljárásban, ezzel kapcsolatban, hogy a határnap a keresetre azonnal kitüzessék-e?

Én az úgynevezett német rendszer mellett vagyok, mely szerint a kereset a bíróságnál adandó be, s a tárgyalás napja arra ki is tüzetik. E határnapig folynak azon, a törvény által megállapított határidők, melyek alatt a períratokat közölni kell.

A járásbíróági vagyis sommás eljárásnál a *keresetet szóval vagy írásban csakis a bíróságnál képelem* előterjeszhetőnek.

Így tehát a két eljárási mód ebben nem fogna eltérni, a perfüggőség pontosan meghatározható lesz, és pedig a formaszerű és sommás perekre nézve egyöntetűen, a mi mindenesetre előny. Azonfelül ha a formaszerű eljárásban a kereset nem a bíróságnál adatnék be, a períratok váltása után mégis határnapot kellene kitüzni, a perbejelentés és a határnap közti időben tehát a per szünetelne; vagy ha a francia mintát követnők, mely szerint a perek határnap-kitüzés nélkül, a bejelentés után, rolleba iktattatnak, számos vétlen mulasztásra nyujtanánk alkalmat, miből ismét igazolás vagy más jogorvoslat következőn, a peres eljárás hosszabb lesz.

A határnapot tehát a formaszerű eljárásban is a keresetre mindjárt ki kell tüzni; és pedig *elvül* állván, hogy a *közvetlen tárgyaláson* előadottak felett ítéljen a bíró, a kereset mint írásbeli beadvány kül- és belkellékeit, az illetőséget ne vizsgálja, szóval a limine azt el ne utasíthassa, ezért a határnapot nem a tszék, hanem az elnök tüzze ki.

Említettem, hogy a kereset vétele s a határnap közt váltandók a períratok, természetesen csak a formaszerű eljárásnál; mert a sommásnál előkészítő irat nincs.

T. barátom dr. Plósz imént hallott fényes előadásában ezt a perírat-váltási időközt a perfelvételi s tárgyalási határnap közti időre teszi. — Szerinte ugyanis az érdemleges tárgyalást önálló perfelvétel — lehető rövid — előzné meg, a halasztó kifogások előterjesztése vagy esetleg mulasztási ítélet hozatala czéljából.

Magam sem akarom a halasztó kifogásokkal az ügy érdemének eventualis felvételét. Ez az eventualitas elvére vezetne, tehát bővebben nem szükség ellene szólni. Én csak azt állítom,

hogy ha lennének halasztó kifogásai alperesnek — melyek, mint t. barátom is megjegyezte, épen nem lesznek gyakoriak — az érdemleges tárgyalás esetleges elhalasztása alig lesz nagyobb kalamitás, mint az ő rendszerében a kárba vesztett perfelvétel azon esetre, ha t. i. nem lévén halasztó — szerinte, és helyesben *pergátló* — kifogás előterjesztve, s az érdemleges tárgyalást mégis halasztani kell.

Ő ugyan a perfelvételi idő rövidsége által ellensúlyozza a per elhalasztásából származó késedelmet, de én azt hiszem, a perfelvételre vagyis a pergátló kifogásokra adott idővel nem igen kell fukarkodni, mert az efféle kifogásokra is kell, s néha nem épen rövid előkészület.

Az előkészítő iratok célja egyedül a felek tájékoztatása legyen, s azért azok száma a minimumra szorítandó; és — (ha jelen lenne, talán újra mosolylyal is fogadná dr. NAGY DEZSŐ úr, a szerinte sajtóságos állítást) — kimondom, hogy az ítélethozatalnál az *iratok figyelembe nem vétetnek*; hanem igen is *azoknak szóval előadott tartalma*, olykor *szószerrinti tartalma*, mely, ha az dönt, a szóbeli tárgyaláson felolvasandó. Így rendelte ezt a többi közt a württembergi perrend (annak idejében egyike a legjobbaknak), így rendeli ma a német perrend is. A harmadik m. jogászgűlés ily értelmű enunciációját én a közvetlen szóbeliség követelményének tartom, és SZABÓ MIKLÓS-nak e tárgyban adott alapos, meggyőző véleményét lényegében ma épen úgy osztom mint osztottam 1872-ben.

Mire valók a periratok?

Vessünk egy pillantást mostani írásbeli eljárásunkra. Most arra valók, hogy az előadó azokat áttanulmányozza s *tartalmukat* előterjeszse, a bizonyítékokkal a tszékét megismeresse, s *ezek alapján* vélemény, ítéleti tervet készítsen.

Az előadó tisztét a szóbeli eljárásban az *ügyédek* veszik át; nekik tehát ismerni kell az ügyet nemcsak saját felük informatiója, hanem az ellenfélét alapján is. A különbség csak az, hogy a szóbeli eljárásnál a «quod non est in actis non est in mundo» nem állván az iratok tartalmától a felek elterhetnek; mert ha nem térhetnének el, ott volnánk, hol most az írásbeli eljárással vagyunk. Itt tüzetesen meg van minden egyes perirat tartalma határozva, a *későbbi* periratban felhozni azt, a mit a

korábbiiban kellett volna, hatálytalan. Nem analog-e ezzel, ha a szóbeli eljárásban felhozott oly körülmények, melyek az íratokban nem foglaltattak, *későn* felhozottaknak tekintetnek, s akkor az íratokból kelljen ítélni! Vagy megegyez a szóbeli előadás a perirat tartalmával, s akkor a perirat a bírói ítélethez nem szükséges, vagy nem egyez meg; ha nem egyez meg, abból épen nem következik, hogy a szóbeli előadás figyelembe ne vétessék, de az se következik, hogy akkor a szóbeli döntsön, ha nem igen is az lesz ennek folyománya, hogy az eltérés constatalandó, constatalandó pedig *nyilvánosan, közvetlenül*, tehát a tárgyalás folyamában, nem pedig a bírósági tanácssteremben titkon s a felek kizárásával.

Mi a joghatálya az ily eltérésnek, attól függ, milyen az eltérés. Új tények, új bizonyítékok előterjesztéséből áll az, akkor az ellenfél készületlenséggel védheti magát, s a másik költségére halasztást nyerhet. Jogalap-változtatás, új követelés hozatik fel, ekkor a bíróság határozzon, külön perre utasítja-e ezeket, megszünteti-e a keresetet vagy halasztást s esetleg új perirat-váltást rendeljen-e? *De a perirat tartalma mindig csak szóval, tehát közvetlenül a tárgyalás folyamában, nyilvánosan terjesztendő elő*, — a bíróság, mikor tanácskozássra visszavonul, a periratokat nem viszi magával. — Így értem én, hogy azok az ítélethozatalnál figyelembe nem vétethetnek, de hogy azért mégis szükségesek, nem a bírónak, de az ügyvédeknek.

Csak azt jegyzem meg, hogy azon esetekben, melyeket említettem, melyekben a periratok egyes részei felolvastatnak, a felolvasott szöveg épen oly tekintet alá esik, mint az okiratok, melyek a perhez csatolandók, azokat tehát a bíróság az elvérelme nélkül figyelembe veheti.

A per tulajdonképi tárgyalásának, a szóbeli tárgyalásnak részleteibe nem bocsátkozom, elég csak annyit mondani, hogy a merev *formaságtól menten a bírák s felek szabadabb közlekedése, mi főleg a kérdés-jogban nyilvánul*, — tegye annak lényegét. Egy fontos és vitás kérdést azonban mégis meg kell említenem. Ez az, milyen tér engedessék a tárgyalás folyamában az írásbeli följegyzéseknek, vagyis, hogy a maga nevéen nevezem, írjanak-e jegyzőkönyvet? Teljesen osztom, mit e tárgyról Plósz mai előadásában mondott, sőt pragnansabban is

kifejezést adott nézetének két évvel ezelőtt a «Magyar Igazságügy»-ben. «A mi — úgymond — sommás eljárásunk (t. i. a jelenleg nálunk hatályban levő), nézetem szerint, egészen jó, s viszonyaink közt lényegében nem változtatandó intézmény.

A lényeg alatt a jegyzőkönyvvezetést értem, mely Németországban az új perrend mellett ép úgy vagy nagyon hasonlóan gyakoroltatik, mint annak nálunk törvény szerint gyakoroltatnia kellene, és a melyet én elejteni s a bíró magán- följegyzéseivel és emlékezetével pótolni nálunk nem mernék. *Különbén is meg lehetősén egyre megy, hogy a tényállás a jegyzőkönyvbe vagy az ítéletbe vétessék-e?*»

Én ehhez csak azt teszem, hogy a jegyzőkönyv-felvétel is történjék *közvetlenül s nyilvánosan*. A közvetlenség az anyagi igazságnak, a szóbeliség a közvetlenségnek eszköze, és épen nem zárja ki, hogy a szóval közvetlenül elmondottakból a döntő tények, s a bizonyítás eredménye, szóval mindaz, miből az ítélet indokolása szerkeztetni fog, közvetlenül, tehát nem egy kiküldött bíró által, hanem az ítéelő bíróság jelenlétében írásba foglaltassanak.

Hogy e jegyzőkönyv szigorúan csak azon elemeket tartalmazza, mikből az ítélet indokolása készülend, igazolásra nem szorul, jegyzőkönyvbe veendő a kereset s kifogás jogalapja s a végkérelmek; ellenben a jegyzőkönyv allegátákat épen nem, a tanuvallomások részleteit sem, hanem azok eredményét, vagyis a kijelölt döntő tényekre vonatkozólag mit feleltek? — foglalja magában.

Igy a felekhez intézett kérdések és ezekre adott válaszok sem jönnek jegyzőkönyvbe, hanem a végeredmény, mit a kérdések fonalán a bíró constatált.

A mi a bizonyítási eljárást illeti, ha valahol közvetlenségnek kell uralkodnia, itt leginkább; hiszen *a közvetlenség czélja, hogy a bíró önmaga szerezzon meggyőződést a tényállásról, — celenyészik, ha a bizonyítási eljárásnál a közvetlenség elejtetik*, s ha a kényszerűség, egyes esetekben kivételt tesz szükségessé, s a kiküldött vagy megkeresett bírónak kell felvenni a bizonyítást (p. o. ha a szemle tárgya igen távol van a bíróságtól, vagy a tanú távol lakik vagy beteg), e kivétel ne gyengítse a szabályt. A tanubizonyítás közvetlenségének szükségességéről oly talá-  
lóan mondja felejtetlen ZLINSZKY-nk: «A tanubizonyítás —

tapasztalat szerint — leghiányosabb bizonyítási mód, s az írásbeliségnél létező alakjában épen semmi biztosságot nem nyújt. A kérdések nagy részben útmutatást adnak a feleletre, s egy igaz, vagy igen válasz dönt a per sorsa felett, e mellett a kihallgatás lehető felületességgel eszközöltetvén, azokból meggyőződés szerezhetőségéről szó nincs, hanem a bíró kénytelen lelkiismeretét a legal theoria szabályainak merev alkalmazása által nyugtatni meg, s várni azon jobb időt, midőn benső indokok alapján leendő módjában ítélni.

A közvetlenség által e hiány, mennyire csak lehetséges, orvosolva van. A bíró nem holt anyagból ítél, hanem élő előadás után, s módjában áll alkalmazása mindazon eszközöknek, melyeket arra, hogy benső meggyőződése szerint ítelhessen, szükségesnek vél.

Úgy hiszem egy pillanat a két rendszerre, felment az előnyök további indokolásától. Egyikben minden meg van, *mi* lehetetleníti azt, hogy a tanubizonyíték csak némi biztosságot nyújtson is; a másik minden intézkedései e biztosságnak természetes eszközzel lehető megszerzésére irányulnak. Ha több előnye nem lenne a szóbeliségnek, már magában ezt elég diadalnak tartanók.» Eddig ZLINSZKY.

Elég legyen ennyi a bizonyítási eljárás közvetlenségéről. Én azt oly axiómának tartom, hogy valóban nem vélem szükségesnek bővebben indokolni; igazán úgy járhatnék vele, mint az athénei szónok, ki Heraklesről hosszú dicsbeszédet tartván, felbeszakított egy lakedemoni által: «Ej — mondá ez — kinek jutna eszébe Heraklest gyalázni.»

A bizonyítási tan egyes részeit beszédem szűk keretében nem tárgyalhatom, elég legyen annyit mondani, hogy az anyagi igazság kiderítését célzó szóbeli közvetlen eljárásban mást, mint szabad bizonyítási rendszert, nem képzelhetek; értve ezalatt nem csak a bizonyítékok szabad méltatását, hanem szabad beszerzését is; mert hiszen az anyagi igazságra törekedvén, az esetlegesség elvétől bucsúznunk kell, ezzel összefüggőleg a vélt vagyis u. n. hallgatag beismerést törülni kell a szótárból.

A bizonyítási teher helyett a *bizonyítás joga* lép előtérbe, a bizonyítás elmulasztása tehát nem jogvesztés. A bírónak kötelessége a valót kideríteni — a formalismus, az írásbeliség

praesumptiójához nem fordulhat, ha a felek nem bizonyítottak; akkor neki kell a bizonyíték megszerzése iránt intézkedni.

A bizonyítási eljárás befejeztével megért az ügy az ítéletre. Az előkészítő iratokról s a tárgyalási jegyzőkönyvről, úgy a bizonyítási eljárásról mondottakból önkényt foly, hogy előadóra szükség nincs, az előadó tisztét teljesítik az ügyvédek.

Nyomban hozassék-e ítélet a tárgyalás befejeztével vagy az ítélet-hozatal elhalasztható-e? ha a közvetlenség elveit sérteni nem akarjuk, alig lehet vitás. — Elhamarkodást én sem akarok, s azért a tételt így formulázom: az ítélet meghozataláig s kihirdetéseig más ügy fel nem vehető!

Az ítélet már meg van hozva, következik a jogorvoslat. Mellőzöm az u. n. rendkívüli vagy át nem származtató jogorvoslatokat, ezek lényegesen nem különböznek a szóbeli és írásbeli perben; de igen is egészen más alakot vesz fel a felebbvitel a szóbeli, mint az írásbeli perben.

A felebbezéssel a magyar jogászszyűlések 4-ike és 5-ike foglalkozott, jele, hogy ez egyike a legvitásabb kérdéseknek. A kérdés éle, tudjuk, az, hogy lehessen-e a ténykérdésben felebbezni? E kérdésnek *nem*-mel való megoldása annyira új, hogy nem csoda, ha a szűzados megszokottság szülte doktrinán átöröni eddig nem tudott. Az irodalomban BAR volt az első, tudtommal, ki a *nem-et* kimondta. A német birodalom számára készült első perrendjavaslat, főleg PLANK indítványára, szinte a ténykérdés felebbezhetlenségét tervezte, értve ezt a tszékek ítéleteire; a második javaslat, mely törvénynyé is vált, tudjuk, megtartotta a teljes appellatiót.

E teljes appellatióknak ellenesei voltak a német s a magyar jogászszyűlésen is. Kisebbségben maradtak. ZLINSZKY elvileg a teljes appellatio ellen nyilatkozik — a perorvoslatokról irt jeles művében — de az eltörlésnek gyakorlati nehézségeit látja.

Ily auspicziumok közt nehéz munkára vállalkozom, ha, főleg kimerítő indokolás nélkül, saját nézetemmel, melynek ezelőtt 12 évvel a «Jogt. Közl.»-ben, s később a 4. és 5-ik jogászszyűléseken kifejezést adtam, ma újra előállók, e nézetemet PLÓSZ, RÁTH GY., KISS J., VAJKAY és ERDÉLY SÁNDOR jeles értekezései sem ingatván meg.

Fontos a különbség a mi az egyes és társas bíróságok ítélete közt fenforog. Az előbbiben tagadhatatlanul nincs annyi *garantia*, mint az utóbbiban. Egyes ember ítélete — többek egybehangzó ítéletével szemben — alig több mint egyéni vélemény.

Helyén van igenis — épen ezért — az egyesbíró ítélete ellen a felebbezést megengedni a collegiumhoz, de a collegium ítéletét egy másikhoz vinni csupán azért, hogy még egyszer megbíráltassék az ügy, egészen indokolatlan, e szempontból 3., 4-ik s ki tudja hányadik forumot is kellene állítani, pedig már *ULPIAN* mondta: «*Non omnis optime judicavit, qui ultimus sentiam luterus est*».

Más a szempont, ha a felebbezés egyedül a jogalkalmazás helyességére vonatkozik. A jogalkalmazás helyessége s egysege ellenőrzés nélkül hagyva, a bírói hatalmat decomponálna, s ha az állam területi, népességi s forgalmi viszonyainál fogva, mint nálunk is, egy legfőbb tszék nem elégséges az ellenőrzésre: közbenső forum vagy forumok is állítandók fel.

De gyakorlatilag is czélszerűtlen a teljes felebbezés.

Ugyanis vagy megújítatik az egész eljárás a felsőbb bírónál, vagy nem. Az első esetben óriás bírói apparatusra lesz szükség, ugyanis azt hiszem nem mondok sokat, ha állítom, hogy a rendes perek  $\frac{2}{3}$ -a felebbeztetik; már ha a felebbezési forumban egész új eljárás lesz (sőt új bizonyítékok hozatnak fel), épen annyi időt, munkát, fáradságot kell a másodbíróságnál minden egyes perre fordítani, mint az elsőnél, tehát 3 tszékre 2 főttszék (vagy tanács) számítandó vagyis 9 tszéki bíróra (a tanácsoknak mostan szokásos összeállítását véve) 10 táblabíró. — A kir. tábla helyett akkor legalább minden 3 tszék területére egy két-két tanácsból álló főttszék kellene; még így is igen költséges és nehézkes lesz a tanuknak a főttszék elé idéztetése, és ha minden harmadik városba egy főttszék jut, annak bizony nem lesz sokkal nagyobb tekintélye, mint az e.-b. tszéknek, roppant számú tagjai sem válogathatók meg annyira, hogy személyes fölényük nyujtson tekintélyt ítéleteiknek. — Ide jutnánk a teljes appellata mellett, ha a főttszék előtt új tárgyalás lesz; ha pedig nem lesz, akkor a főttszéknel ki lesz zárva a közvetlenség, és a perorvoslat lesz *appellatio de iudice bene informato ad pejus informandum*. Akkor mire való a szóbeli közvetlenség az e.-b.-nál?

A sommás eljárásban valamint elvileg — mint már említém — máskép áll a dolog, gyakorlatilag is kivihető a teljes appellata, ha annak foruma a tszék. Itt az új eljárás nem jár nehézséggel, a gyakorlati kivihetőségre igen hasonló példa által előttünk a bűnügyi eljárásban. A jbság által a vizsgálat során kihallgatott tanuk újbóli megidézése és kihallgatása a tszék előtt semmi vagy igen kevés nehézséggel jár, de ha van is némi nehézség, azt a közvetlenség feláldozásával senki sem óhajtja elhárítani.

A harmadfolyamodási jogorvoslatról (a tszékek mint II-od bíróságoktól közvetlenül a Curiára) az előzmények után *csakis jogkérdésben* lehet szó. *Cassatorius* legyen-e tisztán az eljárás, vagy ítéljen maga a legfőbb bíróság? erről sok érdekest lehetne felhozni, de már is kifárasztottam Önök becses türelmét, nem indokolom mással azon meggyőződésemet, hogy a legfőbb bíróság ítéljen, mint azzal, hogy a jogegység öre, a *decisio jogforrása egy tisztán cassatorius legfőbb bíróság oly mérvben nem lehet*, mint a mely a jogelveknek nemcsak megsértését constatálja, hanem a *jogtételeket maga fejtí ki és alkalmazza*.

A jog és igazság e legfőbb forrásától, pedig senkit el nem zárnék — annál kevésbé már a 2-od bíróságtól. A summa appellabilist a legnagyobb igazságtalanságnak tartom; bővebb indokolás helyett VAJKAY és KISS JÓZSA kitünő véleményeire hivatkozom, melyeket a IV. m. jogászgyűlés elé terjesztettek, és ZLINSZKY-nek jogorvoslatokról irt jeles munkájára. De azon felül, hogy a summa appellabilis a legnagyobb igazságtalanság, még az alsó bíróságok részletesen függetlenítése a felsőbb ellenőrzéstől, és azért a legnagyobb jogbizonytalanságra vezet. (E részben sajnos tapasztalatokat nyújthat mai bagatell eljárásunk.)

*Gyászos szövetséges* a felebbezés korlátozásának a tanúbizonyítás korlátozása, miről helyén lett volna ugyan már előbb szólanom, de azt hiszem, nem véték a logikai rend ellen, ha most hozom fel, — mert ez a kettő — a felebb. és tanúbiz. korlátozása a perek túlszaporodása meggátlásának, vagyis a maga nevében nevezve az igazság erőszakos elnyomásának egymást kiegészítő eszközei.

Ne engedjünk 100 frton alúli perben felebbezést, 100 frton

felüliben tanúbizonyítást, mi lesz az eredmény? az, hogy a felső bíróság elé tanúbizonyítás nem kerül, s így persze a gordiusi csomó ketté van vágva, *csirájában meg van ölve az a kérdés, hogy közvetlen vagy közvetett* legyen-e a felső bíróság előtt az eljárás. Hát nem helyesebb-e *minden perben* megengedni a felebbezést, de nem a *per minden kérdésére*, hanem csak azokra, *melyek alkalmasak a felülvizsgálatra*; mint *némely* perre szorítani azt, de ennek aztán *minden kérdését* felebbezés tárgyává tenni? Az előbbinél — azt az *appellatio* hivei sem tagadják, hogy a *revisio* mellett küzdök mindenesetre jogi elvekre alapítják rendszerüket, — a *summa appellabilis* hivei *financialis* okokból indulnak ki, ezeknek pedig jogállamban uralkodóknak lenni nem szabad.

Tisztelt Jogászegylet! az idő előre haladt, érzem és tudom, hogy a nagy feladatot: a peres eljárás egész rendszerét kifejteni, nem oldottam, nem oldhattam meg. Ha előadásom nem volt eléggé tudományos, mert külföldi tekintélyeket nem idéztem, hanem BORDEAUX, BONCENNE, ENDEMANN, MITTERMAIER stb. helyett ZLINSZKY-re, SZABÓ MIKLÓS-ra, PLÓSZ-ra és általában magyar jogtudósokra hivatkoztam, ezt azért tettem, hogy a balhít ellenében bizonyítékot hozzak fel arra, «hogy az európai értelemben vett szóbeliséggel a hazai jogtudomány igenis foglalkozott.»

Ha egyébként hiányos volt előadásom, azon felül, mi egyéniségem rovására esik, mentheti ezt a tárgy nagy terjedelme, óriás fontossága s egy rövid beszédre kimért idő közti arány. Szives elnézésüket kérem, ha a nagy eszméknek gyenge szószólója voltam. «*In magnis et voluisse sat est*». (Éljenzés.)

Dr. DELL'ADAMI REZSŐ kívánatosnak tartja, hogy dr. PLÓSZ, valamint dr. GARAY előadásai elkülönítve adatnának ki, és közöltetnének a tagokkal, a discussióra pedig hosszabb terminus engedtetnék.

*Elnök*: Kivántam épen azt az előterjesztést tenni, hogy dr. PLÓSZ előadása kinyomassék és ugyanazon alakban mint dr. EMMER-é osztassék ki. Megkülönböztetni akartam dr. GARAY-étól, ki az adott álláspont alapján indult. Ez inkább a vitához tartoznak tekinthető, mintsem értekezésnek. Gondolom, hogy dr.

GARAY előadása a szokott módon jegyzőkönyvbe jöhet. (*He-lyeslés.*)

A mai ülés ismét megmutatta, hogy nem igaz az, hogy a jogászai karban apathia uralkodik. Ellenkezőleg, a leghívatottabb férfiak a legalaposabban foglalkoznak a jövő törvényhozás nagy kérdéseivel, és éppen a jogászvilág az, mely a társadalom ideális céljait folyton szem előtt tartva, a legnagyobb erőfeszítést teszi arra, hogy a nyomorúságos állapotokból kivergődjünk.

Szabadjon megemlítenem, hogy egyáltalában nem tartom hibásnak, ha valaki külföldi tekintélyekre hivatkozik; hisz azon t. férfiak, kiket dr. GARAY DEZSŐ említett, tudományukat szintén külföldi forrásokból merítették. A szóbeliség és közvetlenség modern alakjában a külföld által vitatott meg. Szabadjon még őszinte és meleg köszönetemet kifejeznem dr. PLÓSZ úrnak nagyon kitünő értekezéseért és t. barátom dr. GARAY DEZSŐ-nek jeles előadásáért. (*Éljenzés.*)

Az ülést bezárom.

Dr. FAYER LÁSZLÓ s. k.,  
jegyző.

CSEMEGI KÁROLY s. k.,  
elnök.

## A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1883. NOVEMBER 24-IKI TELJES-ÜLÉSE.

Napirenden van dr. NAGY DEZSŐ-nek «a polgári peres eljárás reformjáról» tartott előadása feletti vita. A szólásra feljegyzettek sorrendjében következett dr. HERCZEGH MIHÁLY:

Érdemes tagtársunk, dr. NAGY DEZSŐ úr «A polgári peres eljárás reformja» czímű értekezésében erős váddal illeti azokat, kik nálunk általában a joggal, különösen pedig a perjogi irodalommal foglalkoznak. Úgy tünteti fel a dolgot, mintha a hazai jogélet az európai értelemben vett szóbeliséggel eddigelé nem foglalkozott és mintha perjogi íróink is egészen haszontalan munkát vagy szélmalomharczot folytattak volna eddig. Sőt az által, hogy — mint ő állítja — *felültek* a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság ősgermán elveinek és újra, meg újra egész chablonszerűleg sorolgatták fel több-kevesebb frázis kíséretében a szóbeliségnek mint elvnek százszor hallott előnyeit: ez által hábár *öntudatlanul* is, épen az elősegíteni kívánt jó ügy diadalát évekkkel dobták vissza s így a védelmezett ügy ellenségeivé szegődtek.

Ezen erős vádakát minden megjegyzés nélkül én sem hagyhatom. Be akarom bizonyítani, hogy az ú. n. európai értelemben vett szóbeliséggel úgy a hazai jogélet, mint hazai jogtudósaink és perjogi íróink már eddigelé is alaposan, behatóan foglalkoztak. Melyet midőn bizonyítani szándékozom: ezen előadásommal egyszersmind *történeti háttér*et nyujtok előttem szóló két tagtársunk dr. EMMER KORNÉL s dr. PLÓSZ SÁNDOR külföldi személyes tapasztalásokon nyugvó és közvetlen észleletből származó közelismeréssel fogadott értekezéseihez is. És ezen történeti háttér szerintem minden reform intézkedés alkalmával annyival szükségesebb és czélszerűbb, mert a külföldi jogélet ismerete nem öncél, hanem csak eszköz: a hazai jogélet javítására. A tudománynak, mely idegen földön, vagy külföldi köny-

vekből szereztetik mindenkor a hazai viszonyok és jogintézmények szemelött tartásával és ezek javítása végett kell műveltetni; illetve ezeket az előhaladott kor szabadelvű és felvilágosult igényeivel összhangzásba hozni. Különben abból hazánkra nézve nem háromolhatik haszon. Szavunk kiáltó szó lesz a pusztában. Ne méltóztassék azonban félreérteni. Mert én nem rettegek az újításoktól. Sőt azokat kellő megfontolás mellett szükségességeknek tartom. Nem rettegek, mondom, az újításoktól. Hiszen a 60-as évek mozgalmas napjaiban kezdődő jogász korom óta mai napig mindig azok közt voltam, kik a szabadelvű és korszerű reformok mellett küzdöttek úgy a szószéken mint a irodalomban. De viszont az újítások varázsa által sem hagyom magamat elkábíttatni, mert ezen újítások igen sokszor csak csillogó hullámok; hullámokra pedig építeni nem lehet. Már is úgy fogják fel sokan ezen újításokat, mint *egyik jellemző hibáját* jelenlegi jogéletünknek, — azt tartván, hogy a történeti alapból a *nemzeti genius hatása által* nem egyszerre, hanem csak lassanként, sok küzdelmek után fejlődhetnek ki az egészséges, jó reformok. *A rohamos haladás a rohamos enyészet elemét rejti magában.* Arra, hogy egy templomot vászonra fessünk, néhány nap is elég. De hogy az a templom természetben is felépíttessék, erre hónapok, évek hosszú sora kell. Ilyen templom, uraim, az igazságszolgáltatás nagy temploma. Emberi kegyelet ellen való volna a nemzetnek erőteljesebb szelleme és ihlete által századokon át szeretve és remélve alkotott vívmányait ezen nagy templomból minden válogatás nélkül kidobálni és úgy bánni el velük, mint haszontalan butordarabokkal. Az ilyen léha *materialismuson* a nemzeti genius megboszná magát. — Azonban nagy örömünkre constatálhatta az elmúlt két ülésen mélyen tisztelt elnökünk azt, hogy ezen léha materialismus hazánk jogászaik még nem vett erőt; mert tud még lelkesülni, jobban mint bárki más, az ideák iránt. De térjünk a tárgyra.

#### I. Szóbeliség előiratok nélkül.

Az európai értelemben vett szóbeliség, mint tudjuk, kétféle módon eszközölhető: *tájékoztató előiratok nélkül, vagy azok segítségével.*

A code de procedure után a legtöbb külföldi tételes perjog és sok perjogi javaslat szerint előiratok nélkül történik a szóbeli eljárás a *sommás* és előiratokkal a *rendes* perekben. Megjegyeztetvén, hogy maguk a *francia* jogtudósok (BORDEAUX, REGNARD, SELIGMAN, LAVIELLE, BOITARD, BONCENNE stb.) azok, kik a legkiméletlenebbül támadják meg az *eljárásnak* sommásra és rendesre való felosztását, ennek alapját, kinövéseit s a benne rejlő következtelenségét a szóbeliség rendszerével szemközt. Hasonló értelemben nyilatkoznak többen az *olasz*, *német* és *svájci* jogtudósok közül, egyhangulag elismervén, hogy ezen osztályozás az írásbeliség korából származik s ezzel függ össze; ezen alaprendszer elvetésével tehát el kell esni azon különböztetésnek is, — és egyhangulag követelvén, hogy a közvetlen szóbeliségnél az *előiratok nélküli tárgyalás* képezze a szabályt, az előiratokkal való előkészítés pedig csak kivétel gyanánt szolgáljon.

Nálunk a szóbeli eljárás azon módja iránt, mely előkészítő iratok nélkül eszközöltetik, a következő törvények intézkednek:

a) az 1836: 18. tcz. a vásári bíróságról;

b) az 1836: 20. és az 1840: 11. tcz. a szóbeli perek bíróságairól. E két törvényre alapította a sommás szóbeli eljárást az országbírói értekezlet is (I: 43., 44., 53. §§.), mely után bővebb kifejtés végett két udvari rendelet következett (1863. szept. 19 — 12504 és 1874. júl. 14 — 12278 sz. a.);

c) az 1840: 9. tcz. a mezei rendőrségről, mely szintén szóbeli eljárást rendel;

d) az 1840: 15. tcz., melylyel határoztatik, hogy a *váltótörvényszéki* rendes pöröknél az eljárás mindig *szóbeli*, melyet az országbírói értekezlet a köztörvényi pörökre is kiterjesztett (I: 43., 45., 54. §§.);

e) az 1844: 7. tcz. a *csődügyekben* szintén a szóbeliségre alapítá a *csődtörvényszék* előtti sommás eljárást;

f) de követeli a szóbeliséget az 1868: 54. tcz. is, mely annak elvi szabályait elég körülményesen körülírja;

g) a közvetlen szóbeli eljárást rendeli még az 1868: 29. tcz. a *szőlőbirtok utáni tartozások megváltásáról* és az 1868: 55., 56. tcz. a *kisajátításról*, azt mondván, hogy a kisajátítási bíróság előtti eljárás nyilvános és *szóbeli*. *Írásbeli előadások*

*semmi körülmény közt fel nem olvashatók és sem egészben sem kivonatilag nem közölhetők ;*

*h) a közvetlen szóbeliség rendszerére van alapítva még újabb időben is a községi bíróság (1868 : 54. tcz. 475—480. §§., illetve 1877 : 22. tcz. 1—5. §§.), a vásári bíróság (1868 : 54. tcz. 488—494. §§.) s az iparbizottság (1872 : 8. tcz. 98., 103. §§.) eljárása is ; végre*

*i) érdekesnek tartom itt az 1871 : 8. tczikkre hivatkozni, mely a bírák és bírósági hivatalnokok elleni fegyelmi eljárást szabályozza. Ezen törvényezikk rövid vázlatban, mintegy kis tükrörben mutatja fel azon törvénykezést, mely jövőben a jogszolgáltatás többi ágaira is kiterjesztetni szándékoltatik, és a mely a másodfokú bíróság előtt is közvetlen szóbeli tárgyalást rendel. Kimondatik ezen törvényezikkben, hogy a bíróság a tárgyalás alkalmával fölmerült bizonyítékok szerint hoz ítéletet, és hogy a tárgyalás alkalmával föl nem merült körülmények a határozat tárgyát nem képezhetik. A határozatot pedig azon ülésben kell hozni, melyben a tárgyalás befejeztetett s az elnök azt szóval kihirdeti (u. o. 53. §.).*

Úgy látszik tehát, hogy az európai értelemben vett szóbeliség azon egyik faja, mely tájékoztató iratok nélkül eszközöltetik, nálunk sem ismeretlen. Foglalkozott azzal már eddigelé nemcsak az elmélet, hanem a gyakorlat is ; nem csupán a törvényhozás, de a hazai jogélet, illetve ügyvédek és bíróságaink is. — Nem is említvén, hogy valamint Angolországban, úgy az újabb európai perjogok és perjogi javaslatok (*genfi, hamburgi, hollandi, brémai, hannoverai és zürichi*) értelmében is rendszerint előiratok nélkül történik a szóbeli tárgyalás. Ez képezi a szabályt. *Előiratok csak kivételesen követeltetnek.*

És hogy ezen tekintetben is mennyire karöltve haladtunk a felvilágosult és szabadelvű európai államok törvényhozásával s mily jó tapintatot, egészséges érzéket mutattunk a tulajdonképeni szóbeliség valódi természete és követelményei iránt már a 40-es években : bizonyítja az 1840 : 15. tcz. II. r. 79. §., a hol rendeltetik, hogy *váltótörvényszék előtti rendes pereknél az eljárás mindig szóbeli s azért a váltótörvényszék (tehát nem egyes bíróság) minden rendes perfolyamra tartozó keresetlevél következtében határnapot szabad a feleknek vagy ügyviselőiknek a személyes*

*megjelenésre* (Közvetlenség). Ha azonban folytatja tovább a 92. §., a váltótörvényszék azt találná, hogy a panaszos ügy terjedelmesebb és nagyobb tömege miatt *szóbeli úton* nem végeztethetnék, végzés által meghagyja, hogy a felek választott bíróságot rendeljenek ki, mely előtt a per *írásban* folytattatik. Az 1873-ik év elején elhunyt SIMON FLORENT, a budapesti ügyvédi kar egyik kitünő és általánosan ismert tagja sokszor beszélte, hogy a váltótörvénykönyv hatályba lépte után, mindjárt az első években közvetlen a *törvényszék előtt a felek jelenlétében s élőszóval* tárgyalattak a váltóperek. Ő maga is — úgymond — többször megjelent a *váltótörvényszék színe előtt s élőszóval* adta elő perbeszédeit a váltóügyekben. — Hogy azután a későbbi gyakorlat a váltóügyekben a világos törvény ellenére a szóbeli eljárást *írásbelire* változtatta: ez ép oly visszaélés volt, mint a milyen visszaélés volt *sommás csődperekben* jegyzőkönyvileg tárgyalni; vagy mint a milyen visszaélés az, midőn a jelenlegi perrendtartás világos tilalma ellenére a sommás ügy letárgyalását a jegyzőre bizzák, vagy midőn a szóváltások a felek, vagy ügyvédek által íratnak a jegyzőkönyvbe.

## II. Szóbeliség előíratokkal.

Lássuk most már a szóbeliségnek másik faját, azt t. i., mely *tájékoztató iratokkal* eszközöltetik.

Jogtörténetileg bizonyított tény, hogy nálunk nemcsak VERBŐCZY idejében és az előtt, hanem még későbbben is, mondhatni még a kir. Curia újjászervezése után is általánvéve és túlnyomólag a *szóbeliségen* alapult a törvénykezési eljárás. A közvetlen szóbeliség rendszere képezte a *szabályt* minden peres ügyre nézve. Ez alkalmaztatott és pedig nem csupán az első folyamodási, hanem az ország különböző vidékein különböző időkben működő felebbviteli, ú. n. *nyolczados törvényszékek* (judicia octavalia) előtt is.

Ebben az időben nálunk a szóbeli tárgyalás *előkészítése* kétféleképen történt. Egyik mód abban állott, hogy a leendő felpörös bírói parancscsal, vagy megyei utasítással a hiteles személyhez, vagy a hiteles helyhez fordúlt, hogy ügyében *előze-*

*tes vizsgálatot tartson és arról az ő részére tanúsítványt adjon.* A megkeresett hiteles személy, vagy a hiteles hely kiküldöttje azután vizsgálatot tartván, kihallgatta a perben megidézendő alperest, a tanúkat és szakértőket s ezen eljárásáról hiteles pecsétje és aláírása mellett tanúsítványt készített és hivatkozván abban az ügy bővebb földerítésére szolgáló egyéb bizonyítékokra is, további használat végett azt fölperesnek adta át. Ezen tanúsítvány, illetve írásbeli *jelentés* azután felperes által az *ítélő bíróság* elé terjesztetett és ott a kitűzött napon felolvastatván, a felek részéről megkezdődött a *szóbeli tárgyalás*, melyre az ítélet alapított. — A másik mód a *megintési* eljárásból állott, czélja levén, hogy a megintető a megintett fél feleletéből tájékozást és jogi következtetést származtathasson. A megintés szintén vagy a hiteles hely kiküldöttje, vagy hiteles személy által eszközöltetett és pör esetében úgy a felhívás, mint az erre adott felelet a keresethez volt mellékelendő. Az előbbi mód csak a nemesek és birtokos papok *nagyobb fontosságú és bonyolultabb pereiben* fordult elő. Míg az utóbbi más ügyekben is alkalmaztatott és pedig legalább 15 nappal *a kereset beadása előtt*; — elannyira, hogy az írásbeli előkészítés ezen utóbbi módja egész a legújabb időkig fenmaradt — alig indíttatván pör, a melyet a hivatalos megintési eljárás meg nem előzött volna. — A megintési felhívás és az erre adott felelet, mint előkészítés, nem minden ok nélkül hasonlítatik össze az *indokolt zárindítványokkal* (conclusions motivées), melyek mindkét részről az ügyállás rövid előadását tartalmazzák, mint ilyenek, még az ítélet szövegébe (qualités) is belevétnek és melyekre nézve a francia jogászok erősen hangoztatják, hogy csak ezeket kell megtartani a mostan szokásos előiratokból; mert a többiek mind fölöslegesek és haszontalanok, sőt a szóbeliségre nézve egyenesen ártalmasok.

Igaz, hogy különösen a mult század vége felé, a mettől kezdve az írásbeli eljárás rendes szabálylyá emelkedni kezdett, nálunk a gyakorlat mindig gyengébben foglalkozott a szóbeliséggel ezen utóbbi fajával, mely t. i. előiratokkal eszközöltetik. De a hazai jogélet sohasem szűnt meg hangoztatni ennek fontosságát, szükségességét és hasznosságát. TISZA KÁLMÁN, TÓTH LŐRINCZ, CHORIN FERENCZ országgyűlési képviselők épúgy, miként bíráink, ügyvédeink, jogtanáraink és egyáltal jogtudósaink legje-

lesbjei több ízben hangosan követelték ennek életbelépését, a mi újabb igazságügyi törvényeinkben is már sokszor kifejezésre talált.

Sőt e kérdéssel jogtudományunk nemcsak általánosságban, hanem részletesen, viszonyaiba behatóan és egész tüzetességgel is foglalkozott úgy *törvényjavaslatok* (1870-ki HORVÁTH BOLDIZSÁR- és 1880. évi ÖKRÖS-féle) mint önálló könyvek és értekezések (Jogászyülési kiadványok, HALMOSSY, CSACSKÓ, TÓTH LŐRINCZ, SCHREYER, ZLINSZKY, SZOKOLAY, GARAY DEZSŐ, SZABÓ MIKLÓS-tól stb.) alakjában. Mindezekben valamint a *perjogi* munkában (ÖKRÖS, HERCZEGH stb.) körülményesen tárgyalatik a *közvetlen szóbeliségre való tekintetből* a bírósági szervezet a tárgyalás, bizonyítási eljárás, fölebbezés s megismertetvén a vonatkozó rendszereket, egyszersmind jeleztetik, hogy azok közül hazai viszonyaink szemelött tartásával melyik volna nálunk leginkább célravezető. Ezeknek elmondása után m. t. hallgatóimra bizom, hogy mily jelentőséget lehet tulajdonítani NAGY DEZSŐ úr azon erős állításának, mintha a perjogi irodalommal foglalkozók eddig csak jelszavakat hangoztattak, vagy mintha a szóbeliségnek ellenségeivé szegődtek volna.

Ha az előadottak igen tisztelt hallgatóim figyelmét talán még ki nem fárasztották, bátorságot veszek magamnak elmondani a fentforgó tárgyra nézve saját egyéni nézeteimet is. Elkezdvé a bírósági szervezeten és áthaladva a tárgyalás, bizonyítás, határozathozatal és perorvoslat fontosabb mozzanatain.

### III. Bírósági szervezet a szóbeli perrendben.

A mi különösen a *bírósági szervezetet* illeti, ebben én már ma sem látok akadályt a szóbeliség behozatala ellen. Nincs akadály az első fokon; mert első folyamodású bíróságunk *mostani* szervezete alapvonalaiban tökéletesen megfelel a közvetlen szóbeliség rendszerének. A tudomány és gyakorlat szerint ugyanis a közvetlen szóbeliség rendszere kettőt követel az elsőfokú bírói szervezetben: *a)* hogy létezzenek társas bíróságok minél kevesebb számmal s minél nagyobb hatáskörrel; *b)* hogy a társas bíróságok mellett egyes bíróságok is működjenek minél nagyobb számmal és minél csekélyebb hatáskörrel. — Egyik kö-

vetelmény sem hiányzik nálunk. Elannyira, hogy a járásbíróságok és törvényszékek jelenlegi szervezetében a szóbeliség behozatala alig idézne elő egyéb változást, mint azt, hogy az ügyvitel egyszerűsítettnek, a segéd és kezelői személyzet egy része pedig nélkülözhetővé, fölöslegessé válnék.

Arra ngzve, hogy a közvetlen szóbeliség a *főlebbviteli bíróságoknál* is keresztül vitessék: igaz ugyan, hogy kívánatos lenne, ha a most fennálló budapesti és marosvásárhelyi kir. táblák feloszlattatnának bizonyos számú kerületekre. Azonban bár hasznossága, czélszerűsége tagadhatatlan, mindamellet ezen felosztás, illetőleg több (8, vagy 9) kir. tábla rögtönös felállítása még sem oly elkerülhetlenül szükséges kellék a szóbeliség behozatalához.

Nem szükséges elkerülhetlenül a *sommás perekben*, mert ezekre nézve a főlebbviteli bíróság hatáskörével, a többi európai államok példájára, a törvényszékeket lehetne fölrüházni, vagyis vegyes bírósággá lehetne őket alakítani, — *a milyenek azok már előbb is voltak*. Ily módon teljesen kielégíttethetnék az ügyfelek azon érdeke, hogy közelükben találják a főlebbviteli bíróságot. — De nem szükséges *elkerülhetlenül* több kir. tábla felállítása a *rendes perekben* sem. Mert Budapesttel, mint központtal ma már az ország minden vidéke össze van kötve részint a Duna és más szabályozott vízi utak, részint a vasutak által. Sőt némely *távol fekvő vidék* ma már könnyebben közlekedhetik Budapesttel, mint más oly várossal, mely a vidéki kir. tábla székhelyeül kijelöltetnek.

A főkérdés csak az, hogy akarjuk-e komolyan a közvetlen szóbeliséget behozni a főlebbviteli bíróságoknál? Vannak, kik azt itt nem akarják; kik a bizonyítási, illetve ténykérdés megállapítására nézve az egy fokú bírósági rendszert tartják egyedül czélravezetőnek. *Elméletileg* én is ezt tartom nemcsak leg-helyesebbnek, sőt tisztán a tudomány szempontjából kiindulva megczáfolhatlannak is. Mielőtt azonban ezen rendszernek ideje elközelegne és az első bíróságok ereje és képzettsége iránt alaposan, vagy alaptalanul táplált bizalmatlanság s egyéb előítéletek kiirtathatnának, melyekkel gyakorlati jogásznak mindig számolni kell: ideiglenesen a fenforgó viszonyok között a *ténykérdésre* nézve a *kétfokú bírósági* rendszert fogadnám el oly ér-

telemben, hogy a járásbírószéktől a törvényszékre és nem tovább, a törvényszéktől pedig a kir. táblára és szintén nem tovább történék a fölebbezés. De ezeken fölül követelnék még a francia rendszer értelmében egy *harmadbírószéket* is, mely az *anyagi* és *alaki* jogkérdés fölött, de csak a *másodfokú ítéletekre* nézve mint utolsó forum határozná és hivatva lenne a jogszolgáltatás elvi egységét és egyöntetűségét fentartani.

Ha tehát komolyan akarjuk a közvetlen szóbeliséget a fölebbviteli bíróságoknál is: úgy ennek az egységes kir. ítéltáblák akadályai nem lehetnek. Mint nem volt akadály ezen egység 1848 előtt az ú. n. *tablai* perekben sem, melyeket a kir. táblánál kellett megkezdeni, bármily távol laktak is Budapesttől a pörlekedő felek. — Hogy pedig a kir. tábla egysége ma már még az intéző körökben sem vetetik komoly akadálnak a szóbeliség ellen, kitűnik azon törvényből (1871 : 8. tcz. 30—61. §§.), mely a bírák és bírósági hivatalnokok fegyelmi eljárását szabályozza, mely t. i. a kir. tábla, mint *másodfokú bíróság előtt* is közvetlen, szóbeli eljárást rendel. Mert arról meg végre is le kell már egyszer mondanunk, hogy az első bíróság határozatát a ténykérdésben *két ízben* is fölebbezhessük.

#### IV. Eljárás a szóbeli perrendben.

*Eljárás* tekintetében én nem tennék különbséget a sommás és rendes eljárás között. Ezen különböztetést csak az *ügyek elnevezésére* tartanám meg; még itt is csak a bírói hatáskör világosabb és biztosabb megjelölése végett oly értelemben, hogy a járásbírószékhez a *sommás ügyeket*, a törvényszékhez pedig a *rendes pöröket* utasítanám. És az ügyeknek ezen osztályozásánál nem az értékre, hanem a *jogi természetre* és *tárgyra* lennék figyelemmel; sommásakul az *egyszerűket* és rendesekül a többieket jelölvének meg. Hogy pedig mikor kelljen az ügyeket egyszerűeknek tartani, ezt a törvényhozó vagy elvi kijelentés által, vagy pedig egyenként tüzetesen elősorolva határozhatná meg.

Én tehát csak egyféle eljárást akarok és pedig *ugyanazt* a sommás és rendes pörökben; a járásbírószék előtt olyant, mint törvényszék előtt. S ezen eljárás: a *közvetlen szóbeli eljárás*

*írásbeli előterjesztéssel* (indokolt zárindítvány, conclusions motivées), melyet minden ügyre nézve kötelezővé tennék.

Az írásbeli előterjesztés az egész ügyállást (tényvázlat, kvalités) magában foglalná s mindkét részről előnkbe állítaná röviden, pontozatosan, tehát világos átnézet alakjában, úgy a jogi szempontokat, mint a *tényi* körülményeket a kérelemmel együtt; hogy ekép mindkét fél a támadás és védelem jogcíméről s bizonyítékairól már eleve kellő tudomást szerezhessen; illetőleg, hogy előre tudhassa *a fél*, hogy a szóbeli tárgyalás alkalmával miről fog beszélni a másik.

Azonban ezen írásbeli előterjesztés szerintem csak tájékoztató, *előkészítő jelleggel* bírna és nem csupán a felek magán felvilágosítására szolgálna, hanem mintegy útmutatást képezne a bíróságra nézve is a tárgyalás vezetése iránt. Ez okból ki kellene mondani, hogy azokat a felek előlegesen a törvény által meghatározott időben (10—20 nap) *közjegyzői* úton, tehát a bíróság mellőzésével, egymással közölni tartoznak. Az írásbeli előterjesztések közlését illetve kézbesítését azért bízám inkább *közjegyzőre*, mint a végrehajtóra, mert úgy egyik fél a másiktól az *eredetiek* előmutatását is követelhetné s ez azokat teljes bizalommal és minden aggály nélkül előmutathatná. Ezen *közvetítés* szaporítaná ugyan a közjegyzők dolgát, ők azonban ezért aligha megneheztelnének. — Az alperesi védírat közlése vagy az erre rendelt határnap után az írásbeli előterjesztések benyújtatnak az illetékes bíróságnál, mely így előzetesen és általánosságban szintén tudomást szerezvén az ügynek tényi és jogi alapjairól, annak szóbeli tárgyalására és tüzetesebb kifejtésére határnapot tűzne ki. Az írásbeli előterjesztésnél tehát mintegy követnők a jogéletünkben az előtt is szokásban állott megintési eljárást, melytől e részben a francia eljárás sem különbözik, *levén a szerint is az előkészítés kizárólag a felek attribútuma*.

Mivel pedig ezen előiratok a megjelenési napon felolvasztatnak, a tárgyalás kiindulási pontjaiul szolgálnak s már azért is nagy fontossággal bírnak, mert tartalmazniok kell a peres ügy tényi és jogi állására vonatkozó mindazon *lényegesebb* szempontokat, melyek fölött a bíróság ítéletet hozni köteles: azért ezen írásbeli előterjesztés *szerkesztését*, mely annyira fontos, csak szakképzett egyénekre és pedig úgy a sommás mint a ren-

des pereknél kizárólag *ügyvédekre* bízám. Ez által ugyan az ügyvédek munkája szaporodnék, de talán mai viszonyok közt nem haragudnának érte. Megjegyeztetvén, hogy az írásbeli előterjesztésnek a közvetlen szóbeli tárgyaláson eszközzendő módosítását, avagy megváltoztatását mi sem gátolja; a hol tehát az utólagos, vagy pótelőterjesztések is megengedendők és rend szerint azonnal elintézendők; kivevén, ha az ellenfél e miatt a tárgyalás elhalasztását kéri, mely az újító terhére és költségére mindig elrendelendő. Megjegyeztetvén továbbá, hogy sommás perekben a szóbeli tárgyaláson a felet akár ügyvéd, akár nem ügyvéd képviselheti, ha maga megjelenni akar.

Az eddigiekből láthatólag én nem akarom a francia rendszert, mely kétféle előíratot használ, t. i. *tájékoztató iratokat* (défenses) és *zárványokat* (conclusions). Egyik, vagy másik mindenesetre fölösleges. *Én a tájékoztató iratokat* (défenses) tartom fölöslegeseknek. Ezeket mindenféle ügyben ki akarnám zárni; mert én nem képzelek esetet annyira bonyodalmasat, melynek valódi állását föl ne lehetne ismerni egyrészt a felek írásbeli előterjesztésének világos és határozott pontozataiból, melyeket tárgyalás előtt a bírák is megolvashatnak; másrészt pedig a kimerítő szóbeli előadások útján, melyeknél minden homályos pont iránt azonnal felvilágosítás szerezhető. — Kizárnám továbbá a szoros értelemben vett *írásbeli eljárást* (instruction par écrit, sans plaidoirie) is rendszerint s még a felek kölcsönös beleegyezése esetén sem engedvén meg; mert ez folytonos visszaélésre vezethetne ott, hol a szóbeliség behozatala szándékolatik s a hol az írásbeliséghez nagyobb még a ragaszkodás, azon sok kényelemnél fogva, melylyel különben együttjárni szokott. Csak egy esetben tennék kivételt: a *számadási perekre* nézve; még ezekre nézve is csak akkor fogadnám el az írásbeli pöriratos eljárást szóbeli végtárgyalás nélkül, ha azok igen bonyolultak és rendkívül nehéz alkatrészekből állanak. De nem akarnám t. barátom Plósz eljárási tervetét sem. Mert ez bonyolult és hosszadalmasnak látszik. Visszavezetne bennünket az 1848 előtti korba, midőn eljárásunk minden rendes pörben két tárgyalásra oszlott, t. i. *kifogási tárgyalásra* és *érdemleges tárgyalásra*, egy caesurával a *közbenszóló itélettel*, mely után a kifogásokra

többé visszamenni nem lehetett. Már 1848 előtt is egyik árnyoldalat képezte ez régi eljárásunknak, melyet jövőre életrehozni aligha lenne kívánatos.

### V. Bizonyítás.

A bizonyítási rendszerek közül a *szabad bizonyítás rendszerét* tartom jónak, mert ez felel meg leginkább a közvetlen szóbeliség követelményeinek, az életnek és valóságnak is. Nem kell attól félni, hogy majd akkor a bírói szabad belátás önkényné fajuland. Az ellen elég biztosíték a nyilvánosság, a sajtó és az ítélet indokolása, mely nem alanyi érzületre, hanem csak tényekre és törvényre alapítható. A szabad bizonyítási rendszer támadói ellen már *Napoleon* megjegyezte: «Vigyázzunk — úgymond — nehogy a törvény despotismusát alapítsuk meg akkor, mikor a bírák önkényét akarjuk eltávolítani.»

De a szabad bírálat ne szorítkozzék csupán a bizonyítás eredményére, hanem terjedjen az ki a bizonyítékokra és az *egész tárgyalásra*; melyből okszerűen következik: *a*) kiküszöbölése az esetlegességi elvnek; *b*) kizárása a kettős (t. i. érdemleges és bizonyítási) tárgyalásnak, melyet a német rendszer szerint a bíróra nézve kötelező bizonyítási ítélet (*Beweisinterlocut*) választ el. Valamint megfordítva, ugyancsak a szabad bizonyítás rendszeréből következik: *a*) a bírónak kérdezési joga és *b*) szabályozó hatalma (*Souverainität*) minden oly támadó, vagy védő eszköz visszaútasítása iránt, mely az ő meggyőződése szerint húzavonára czéloz; valamint abból következik *c*) az is, hogy a bizonyítás fölvétele közvetlenül az ítélő bíró előtt és nyilvánosan menjen végbe. Mert csak így lehet alkalma tájékozást szerezni nemcsak az ügy valódi állásáról, hanem a bizonyíték számbavehetőségéről is. Kiküldött, vagy megkeresett bíróság pedig csak *kívételcsen* vétessék igénybe. Ugyanis nem áll az, hogy az ülésben való fölvétel *igen sok időt vesz el*, mert a bíróság csak imént hallgatván ki az ügyfeleket, tisztában van a bizonyítási tételek iránt s hosszadalmasság és kitérések nélkül a tanúk és szakértőkkel szemközt csak azon kérdésekre szorítkozandik, melyekre nézve felvilágosításra van szükség. Nagyobb időpazarlás a tanúvallomások felolvasása, mint ezt a párisi javaslatra hi-

vatkozólag EMMER úr is kiemelte. De meg különben is nem a gyorsaság a fő az igazságszolgáltatásnál, hanem az *alaposság*.

Fontos itt az *eskü* kérdése is, mely azon kívül, hogy csak igen nagyon aggályos, kétes alapot nyújt és a legkedvezőbb viszonyok közt sem zárja ki az ellenkező lehetőséget: *az igazságszolgáltatásnak felekezet nélküli jellegével sem fér össze*. Hasonló ez az istenitéletekhez (tüzesvas, forróvíz stb.), melyekkel világi ügyekben, a polgári kötelességek teljesítésére a bíró az alattvalókat nem kényszerítheti. Ezek is bizonyítékok voltak egykor, még pedig nagyon jelentékenyek. Most már nem azok többé. Valamint az istenitéleteket úgy az esküt is, *mint szintén vallási kényszereszközt* meg fogja szüntetni a felvilágosodás és azt a *polgári becsületszóval* fogja helyettesíteni, melyet minden vallásfelekezetű, még a felekezetnélküli, sőt még az istentagadó is *szentségnek* tekint és megtartását szent kötelességének ismeri. Ezen polgári szentség fölött örködni az államnak, illetve közegeinek is hivatásához tartozik, *ugyanazon súlyos következményekkel büntetvén a polgári becsületszó megsértését, mint a milyenek most a hamis esküvel járnak*.

Már is rálépett jogéletünk és törvényhozásunk azon térre, melyen következetesen haladva, meg fogjuk érni az eskü kiküszöbölését a bizonyítékok közül. Már a régi eljárás is sorol föl személyeket, *kiknél az esküt a fogadalom, az ünnepélyes bizonylat helyettesítette*. Ilyenek voltak a *főurak*, a *tisztviselők* és közhivatali *szakértők*, kik nem voltak kötelesek tanúbizonyosságtételüket esküvel erősíteni, továbbá a magyarországi katolikus és erdélyi reformatus, lutherans és unitárius *papok*, kik lelkiismeretük tisztaságára és a *nők*, kik férjük iránt hűségre és születendő magzatuk boldogságára hivatkoztak. A jelenlegi perrendtartás még inkább közeledik ezen irány felé akkor, midőn eskü helyett elvileg ünnepélyes bizonylattal is megelégszik azok részéről, kik annak letétele alól vallásuk szerint törvényesen föl vannak mentve (ptr. 204., 242. §§.). Ezt bizonyítja a gyámügyi eljárás is a kiskorúság meghosszabbítására, gondnokság alá helyezésre, atyai hatalom megszüntetésére stb. nézve (1881 nov. 1. — 3263. sz. imr.), a hol eskütől feltételezett ítéletnek nincsen helye; úgy szintén a kisebb polgári peres ügyekre vonatkozó törvény, mely szerint a községi bíró előtt eskü által

való bizonyítás nem alkalmazható; a tanúk és szakértők eskü helyett lelkiismeretükre való hivatkozás mellett kézárással erősítik meg vallomásukat, mely egyenlő erejű az esküvel erősített vallomással (1877 : 22. tcz. 19., 20. §§.). Bizonyítja végre az eskünek *felekezetenküli* szövegezése, melyre nézve az eskütevő vallása különbséget nem tesz. Ma már nem vallási szertartások között vétetik az ki többé, nem égő szentelt viaszgyertyák között, a fénylő feszület előtt, vagy a zsidóknál nem a templomban és valiai öltönyben, nem a három újjnak ég felé emelése, hanem mindenkinél a jobb kéznek a kebelre való tétele s a jelenlevők felállása által. Az ily felekezet nélküli és vallásos alakszerűségeiből kivetköztetett eskütől már csak egy lépés választja el a tökéletes reformot: az eskü eltörlését.

Addig is azonban, míg ez idő a társadalmi haladás és felvilágosultság nyomása folytán biztosan bekövetkezhetik, nagyon czélszerű és hasznos lenne nálunk is meghonosítani azon intézményt, mely szerint *a felek saját ügyükben a bíró által, mint tanúk hallgattatnak ki.* — Az eskü hasonló a perdöntő párbajhoz. Midőn ez eltöröltetett, *tanúbizonyítással* helyettesített. Ez történhetnék az esküvel is. — Az *angol* és több *amerikai* perjog a *genfi* törvény, úgy nem különben az *osztrák* javaslat is az *ügyfelek* esküjéhez hasonló intézményt nem ismernek. Azon hézag, melyet a mi bizonyítási eljárásunkban az eskü tölt be, ott, valamint az *osztrák* bagatell eljárásban is, a *feleknek* tanúképen való kihallgatása által pótoltatik és mérlegelése, úgy szintén esküvel való megerősítése a per körülményeihez képest a bíró belátására bizatik. — A felek kihallgatása és szembesítése után rendszerint oly biztos meggyőződést fog magának szerezni a bíró, hogy az esküvel való megerősítést mellőzheti, vagy azt sokkal nyugodtabb lelkiismerettel megítélheti, mint most, midőn tudva hamis esküre kénytelen alkalmat szolgáltatni. — Az ügyfeleknek tanúi minőségben való kihallgatásához *némileg* rokon intézmény fennáll a *felek kölcsönös kikérdezési jogában a francia*, több *olasz* (sardíniai, toskanai, modenai), valamint a *svájcei* kantonok (freiburgi, zürichi, thurgai, baseli) perrendjeiben. Sőt ha a bíró azon jogát tekintjük, hogy a felet személyes megjelenésre idézheti és kikérdezheti: annak eszméje alkalmaztatik már a mi sommás eljárásunknál is.

## VI. Birói határozat.

A tárgyalás és bizonyítás befejezése után a *határozat* következik. Ennél csak az *előadói intézményre* és a *birói tanácskozásra* lesznek vonatkozással.

Én szóbeli eljárás mellett az előadói intézménynek nem vagyok barátja. Hiányokkal, veszélyekkel jár. Legalább olyképen, a mint most általában szokás, nem méltó a megtartásra. «Nemcsak egészség s lélekrontó, nemcsak lassubbá és drágábbá teszi az igazságszolgáltatást, hanem egyáltalán megakadályozza, hogy valódi jó igazságszolgáltatás legyen», mondja NAGY DEZSŐ úr. És igaza van. Mert nem egy a példa, hogy az előadás vagy egészen más színben tünteti fel a dolgot, vagy kihagy valamit az ügy állásából; a bírótársak pedig megnyugszanak az előterjesztett véleményben. — Én úgy fogom fel az előadásokat, mint a *szakértőket*, kikre csak akkor van szükség, midőn oly kérdések, vagy tárgyak fölött kell határozni, melyek különös műszaki, vagy sajátlagos tapasztalati ismereteket igényelnek. Úgy, de ilyenek-e a peres ügyek, és ezekre nézve nem hivatalos és fölesküdt szakértők-e a bírák *a már minden irányban megtörtént bizonyítási eljárás befejezése után*. Az ügy valódi állása jobban megismerhető, alaposabban megítélhető a felek közvetlen szavaiból, mint az előadó közvetítése útján; mely intézmény mintegy fölmenti a szavazó bírakat attól, hogy a *tárgyalás alatt* kellő figyelmet és lelkiismeretességet tanusítsanak, s ott kényelemre, közönyösségre szoktatja őket.

Épen azért szabályul akarnám felállíttatni, hogy ha a szóbeli tárgyalás után az ügy teljesen kimerítve és minden oldalról kifejtve van, *nyomban* hozza meg a bíróság ítéletét. *Halasztást* csak kivételkép engedhetnék, *bonyolultabb kérdéseknél* akkor, midőn a tárgyalás után a törvényszék nem találja magát képesítettnek az ügy kellő eldöntésére, a midőn tehát az jobban megfontolandó; hogy ily módon minden bírótárs elég idővel bírjon annak igazságos megoldását meghányi-vetni. — Ily esetekben attól sem idegenkedném, hogy *kivételesen* előadó bizattasék meg oly czélból, hogy a szövevényesebb és forrástanulmányokat igénylő kérdéseket a társas tanácskozás és szavazás ré-

szére az előre kijelölt napra előkészítse és megkönnyítse. De kimondatni kívánám még az ily *kivételes esetekben* is, hogy az előadó saját nézetét, saját véleményét nem nyilváníthatja; különben veszély forogna fenn, hogy saját alanyi felfogását előtérbe tolván, úgy fogja előterjeszteni a dolgot, úgy fogja csoportosítani a tényeket, hogy *ítélettervezetének* elfogadása biztosíttassék.

A mi pedig a bírói *tanácskozást, véleménynyilvánítást és szavazást* illeti, én azt szeretném, hogy mindez, ép úgy, mint a tárgyalás is, a *közönség jelenlétében történjék*. Mert ez a nyilvánosság alapelve által követeltetik, melylyel határozottan ellenkezik az, midőn a tanácskozás és szavazás zárt ajtók mellett megy végbe és ennek csak eredménye jut nyilvánosságra. A tanácskozás és szavazás nyilvánossága hatásos eszköz a figyelem, alaposság és lelkiismeret fokozására; előmozdítja: hogy a törvényszék mindenik tagja úgy a bíróságnak, mint az ügyvédnek előadását élénk figyelemmel kísérvé, magát a nyilvános tárgyalásnál illően, komolyan viselje, beszélgetéssel, hirlapolvasással, levélírással ne foglalkozzék, hanem magát hivatásához képest egészen a fenforgó ügynek szentelje s azt minden körülményeivel együtt tökéletesen fölfogni és alaposan megítélni törekedjék. A tanácskozás és szavazás nyilvánossága által arra fog ösztönöztetni a bírót, hogy híven és megfelelően kötelességének, az ügyes, értelmes, igazságos és részrehajlatlan bírónak jóhírnevét kiérdemelhesse.

Angliában, Észak-Amerikában s több sveiczi kantonban még ma is nyilvánosan, a közönség jelenlétében történik nem csupán a tárgyalás, de a tanácskozás és szavazás is, a nélkül, hogy annak hátrányos következményei miatt panasz emeltetett volna. — Így volt ez nálunk Magyarországon is, hol a kir. curián csak a múlt század vége óta egy 1791. évi május 19-én kelt felsőbb rendelet által kezdett az nem ugyan kizáratni, hanem csak korlátoltatni. S erre is az u. n. *Martinovics*-féle politikai vétség tárgyalása szolgált alkalmul, mely aztán *visszaélés-képen* más ügyekre is kiterjesztetett. *Franciaországban* pedig az 1793. évi alkotmánytörvény rendelte, hogy a bírák nyilvánosan és emelt fővel szavazzanak. Mert úgy a hozandó határozat fölötti véleményekből észlelni lehet, mily okoknál fogva és hogyan képződik az ítélet; a felek mint *EMMER* tagtársunk igen

találón mondja, mintegy beláthatnak a bírák agyvelejének tevékenységébe. Ez alkalommal tűnik ki főleg, vajon a bíró az ügyet kellően ismeri-e, — miből aztán az alapos tudomány, felfogás, vagy figyelem létére, vagy hiányára lehet következtetni. Végül a nyilvánosan indokolt szavazás előnye gyanánt főlemlítendő még az is, hogy ily módon a peres felek a bírói határozat helyes voltáról inkább meggyőződven, abban bizalommal megnyugszanak és a főbbezéstől igen sok esetben elállanak.

### VII. Perorvoslat.

Hogy tervezetem vázlatáról lehetőleg tiszta és megérthető áttekintést nyujtsak, az eddig előterjesztett bírósági szervezet, eljárás, bizonyítás és határozathozatalra vonatkozó megjegyzéseim után, még az u. n. rendes, átszarmaztató perorvoslatokról kell röviden szólnom; nehézség, vagy legalább fontos nézeteltérés a rendkívüli perorvoslatokra nézve úgy sem forogván fenn.

Rendes perorvoslatok a főbbezés és semmiségi panasz.

A főbbezésnek főbbeviteli eljárás a következménye. Ismeri ezt a szóbeliség korából a mi régi magyar perjogunk is, melyre azért kérek különösebb figyelmet, mivel abból vonom le következtetéseimet. A régi magyar perjog szerint és illetőleg az 1723 : 26. czikk értelmében a főbbezési eljárás eképen történt. A fél a felküldő levelet a *főbbezési keresettel* együtt a királyi táblán bemutatván, ez a per fölvételére *határnapot* tűzött ki, melyre a felek megidézettek és tárgyalás útján előterjesztették : az *ellenfél* észrevételeit, kifogásait, a főbbező pedig válaszáat — *mindennemű újítások határozottan kizárva lévén*. Ha a kitűzött határnapon a főbbező a kir. táblán meg nem jelent, ez az ellenfél kérelmére a főbbezett ítéletet minden további vizsgálat nélkül helybenhagyta. Ha pedig az ellenfél nem jelent meg, e mulasztásnak az volt a következménye, hogy a felsőbb bíróság ítélete ellen további főbbezéssel nem élhetett.

Ebből kettőt tanulhatunk : a) hogy a főbbezési eljárásnál előkészítő iratok nem használtattak, mert a felek az elsőfokú tárgyaláson úgyis eléggé tájékozva lettek ; a bíróság pedig a felküldő levélből meríthetett magának előleges informatiot.

*Én jövőre sem akarok előiratokat a fölébbezési eljárásnál.* De megtanulhatjuk azt is, *b)* hogy a fölébbezési tárgyalásnál az *újítások*, illetve az újabb ténykörülmények és bizonyítékok ki voltak zárva. És ezen régi tilalmat jövőre is fenn kell tartanunk, ha a szóbeliségtől a magasabb forumokon *üdvös eredményt várunk*. Mert mi a tulajdonképi célja a fölébbviteli bíróságnak? Az, hogy ne a félnek, hanem az alantas *bírónak* hibáit, mulasztásait, vagy tévedéseit orvosolja; midőn például az alantas bíró a felek által felhozott tényeket figyelembe nem vette, vagy a megajánlott bizonyítékokat előterjeszteni nem engedte; vagy midőn az ügyállást nem helyesen fogta föl, a tárgyalásnál előadott tényeket valóknak ismerve, vagy valótlannak mondva ki, holott pedig más eredményt kellett volna itéletileg megállapítani. Ezek és hasonlóak lehetnek a *bírónak* a tényálladék körüli tévedései, melyek a fölébbezés tárgyául szolgálhatnak. — De ha ezen tévedéseket és bajokat nem a bíró, hanem a fél maga követte el: *ott a perújítás*. Miért a félnek mulasztása miatt az ügyet sok költséggel és hosszadalmassággal a másodbíróság elé hurczolni és ezt szükségtelenül túlterhelni? A sérelmes fél azért viszi ügyét a magasabb forum elé, hogy itt még egyszer bővebben kifejtse, földeritse azt; főleg pedig, hogy kimutassa, miszerint az alantas bíró a ténykérdés megállapítására szolgáló peranyagot egészben, vagy részben, vagy jogellenesen mellőzte, vagy nem oly értelemben bírálta el, mint kellett volna. *Ez pedig megtörténhetik az újabb körülmények és bizonyítékok kizárása mellett is*; melylyel épen nem ellenkezik például az, hogy az elsőbírósági tanúk a másodbíróság által *újbol* kihallgattassanak; — a mi azonban már csak a roppant költség és időveszteség miatt is a legritkább esetben fog igénybevétenni.

Mert ámbár áll azon szabály, hogy a fölébbviteli bíróság eljárása a szóbeli rendszer mellett ugyanaz, a mi az első bíróságé. E szabály azonban teljes következetességgel minden irányban okszerűen keresztül nem vihető. A jogelvek alkalmazásában ugyanis őrizkedni kell a szigorú következetességtől. Mivel a jogelveket sohasem szabad elválasztani az indokoktól, melyek azokat igazolják. A jogelveket nem szabad úgy kezelni, mint a számtételeket; mert a jogtudomány nem gépies tudomány. Alkalmazni a szabályt a nélkül, hogy okszerű létalapja lenne

annyi, mint rosszul alkalmazni, annyi, mint azt megsérteni. Akármennyire álljon tehát a most érintett szabály: a másod-bíróságnak sohasem lehet oly szabad keze az ügy méltányolása és megítélésénél, mint volt az első bíróságnak. A történekről fenmaradt írásbeli adatokat nem létezőknek, a semmivel egyenlőknek a másodbíróság sem tekintheti. Ott az elsőfokú ítélet, az ülési jegyzőkönyv, s ebben a beismerés, mely többé vissza nem vonható, a tanúk és szakértők vallomásai, a bírói észlelet a szemléről, melyek a másodfokú tárgyalásnál is majdan felolvasandók; — főleg ha a tanúk kihallgatását a *személyekben* vagy a szakértők újlágos nyilatkozatát a *dolgon történt változások* meghiúsítanak.

Ha aggodalom nélkül kimondhatjuk, mert az anyagi igazság érdekében ki kell mondanunk azt, hogy a másodbírósági eljárás alapja az első bírósági ítélet, és ha kimondhatjuk, hogy a kereseti alap megváltoztatása a fölebbviteli bíróság előtt nem engedhető: úgy ki lehet, sőt ki kell mondanunk azt is, hogy itt a felek olyan tényeket, vagy bizonyítékokat föl nem hozhatnak, melyek egészen újak, melyek tehát ha az első bíróságnál felhozattak volna, a pernek ott is egészen más eredménye lett volna. Ezek úgy a jogi gondolkozás, mint a természetes észjárás szerint is *nem a fölebbezésnek képezhetik tárgyait, hanem a perújításnak*. A szóbeliség az újítások megengedését a fölebbezésben nem követeli, *sőt jogi természete határozottan ellenzi*. Sokkal inkább az *írásbeli eljárás* az, mely a fölebbezésben is helyet ad az újításoknak. Ezt bizonyítja a jogtörténet, különösen a *németek jogtörténete* elkezdve a legrégibb *írásbeli perjogtól* a legújabbakig. Innen van, hogy a *németeknél* ezen fölebbezési újításokhoz is ép oly természetes és szívós a ragaszkodás, mint a már magát rég túlélte *Beweisinterlocut-hoz*, vagy *Eventualmaxim-hoz* vagy minden más oly intézményhez, melyet ők *hazainak* tekintenek. És ez sok tekintetben igen helyes is. Azért haladtak annyira elő, mert ősnémet intézményeikhez szívósan ragaszkodtak mindaddig, míg azok czélszerűtlenségét a tudomány és gyakorlat be nem bizonyította. Jól tudják ők, hogy az *ösi intézményekből kell meríteni a korszellem követelte változtatásokat*.

*Úgy de nálunk az újítások felhozása a fölebbezés-*

*ben soha sem volt eddigelé szokás*; tehát miért vennők át ezen előttünk idegent most, mikor csak nehezitené a szóbeliség keresztülvitelét, leszállítaná annak értékét, előnyeit; de sőt az újabb tanú és szakértői bizonyításra gondolva, előre is sötét homálylyal, komor felhőkkel borítaná be a szóbeli rendszer láthatárát. Ha a föllebbezési újításokat kizárjuk, könnyebben érvényesíthetjük azon elvet is, hogy az első bíróság ítélete ellen a *ténykérdésben* ne lehessen föllebbezéssel élni. Egy lépéssel közelebb jutunk ezen állásponthoz. Kell tehát, hogy az egyfokú bíróság hívei pártolói legyenek a föllebbezési újítások kizárásának is. Mert ez amannak előkészíti útját.

Embereljük már meg magunkat mi magyarok is. Ne legyünk mindig a külföld uszályhordozója, szolgálai alattvalója a szellemiekben. Hiszen *mi is voltunk egykor Európának nagy nemzete irányadó hatalommal, köz- és magánjogi intézményekben egyiránt* és mint a szóbeliségre vonatkozólag épen most érintett régi intézményeinkből látjuk, nekünk magyaroknak is megadta a természet a józan gondolkozást épúgy, mint a többi népeknek. Nem kell tehát nekünk sem minduntalan mintáért a külföldre szorulnunk. Vannak nekünk is a multban intézményeink, melyet az előhaladás és kor kívánalmaihoz idomítva teljesen kielégítenek bennünket. Nemcsak, de korszerű átalakítás mellett egyenesen azok menthetnek meg bennünket. *Az önálló fejlődés, az önálló tudományosság levén azon alap, melyen az európai műveltség és egyetemes haladás javaeredményeit sikerrel befogadhatjuk*; ez azon szilárd erkölcsi erő, mely kis nemzeteknek is maradandóságot biztosít. Az idegen intézmények pusztá másolása, meddő utánzása reménytelenségre, bizalomhiányra, szellem-szegénységre s hogy ne mondjam lemondásra vezet. Pedig minél több a bajunk és minél jobban érezzük súlyát, annál inkább tiltakozunk és tiltakozunk is kell a lemondás és kétségbeesés veszedelmes gondolata ellen. Ez érzet hatalomra vergődése és életrevaló ősi jogintézményeinknek következetes mellözése nagyobb veszedelem volna reánk minden politikai balsorsnál és minden orosz háborúnál.

A föllebbezési tárgyalás az első bíró ítéletének felolvasásával venné kezdetét. Ezt követnék a felek szóváltásai. Ezek után felolvasatnának a bizonyítékok, s végül ismét a felek adnák

elő észrevételeiket. A felsőbb bírót is megilletné a szükséghez képest a jog: a felek személyes berendelésére, kikérdezésére, a tanúk és szakértők ismételten való újbóli kihallgatására. Természetes levén, hogy ha a fölebbezés csak a *ténykérdésre* vonatkozik: a jogi kérdés megvitatása; vagy viszont ha az csupán a *jogkérdésre* terjed, a bizonyítékok felolvasása elmaradna.

A mi végre a *semmiségi panaszt* illeti, én ezt az alantás bíróságok előtt vitásnak maradt *jogi kérdés* megállapítása végett a szóbeliség rendszerében czélszerűbbnek tartom, mint a *felülvizsgálatot* (revisio). Ámbár tudom, hogy Németországban s ennek irányadása mellett mi nálunk is a jogász közvélemény túlnyomólag utóbbi perorvoslat mellett áll, mert utóbbi szerint a harmadbíróság mint *legfőbb ítélőszék*, ha a tényállás kellőleg kifejtve van, az ügy érdeme felett is együttesen határozhat. Míg ellenben, ha a semmiségi panasz fogadtnak el, a harmadbíróság csak mint *semmitőszék* működhetnék, illetve újabb ítéletet még ott sem hozhatna, a hol semmiséget mondott ki, hanem annak az általa felállított jogelv alapján leendő hozatalára a másodbíróságot utasítaná. — *Pedig ennek is megadta példáját a mult 1848 előtt.* Ekkor a semmitőszéki hatóságot az *alantás bíróságok* ellen az udvari cancellária, a *kir. curia* ellen pedig az országgyűlés gyakorolta, mely szintén nem ítelt soha, csupán csak semmisített.

Azonban semmiségi panasznak csak a *másodbíróság eljárása* ellen adnék helyet; tehát csak oly esetben, midőn az ítélet további fölebbezés útján nem orvosolható. Azért a semmitőszék újabb ítélethozatal végett az ügyet sohasem utasíthatná az első, hanem mindig csak a másodbírósághoz; mely köteles volna még bírság terhe alatt is a semmitőszéki határozatban foglalt elvhez szigorúan alkalmazkodni. — Az *elsőfokú* bíróság ítélete ellen ép úgy, mint most, a sértett fél együttesen adhatná elő ügy fölebbezését, mint semmiségi panaszát.

Ha a szóbeliség hatálybaléptekor is a jelenleg alkalmazott ú. n. német rendszert tartjuk meg: akkor bizonyos, hogy át fog töretni azon tilalom, mely szerint a ténykérdésben csak egyszer lehet fölebbezéssel élni; *felülvizsgálat czímen* gyakorlat és visszaélés útján felviendik a felek a ténykérdést a harmadbírósághoz is; — valamint az is bizonyos, hogy ha ezen harmad-

bíróság nem csupán in abstracto a jogelv kimondására, hanem ennek egyszersemind alkalmazására, illetve in concreto ítélethozatalra is felhatalmaztatik, nem lesz az oly areopag, honnan a törvénykezésnek közhelyesléssel fogadott legfőbb tanai és kifogástalan elvi szabályai az egész országra áldásosan kisugároznak; nem leend ő az igazságszolgáltatás vezérszövétnöke; emberi ösztönenél fogva a fenforgó ügy megbírálásánál önkénytelenül is oly térre csap át, melytől tartózkodnia kellett volna a súlyt nem az általános jogelv tisztaságára helyezendi, hanem különösen azon egy eset elbírálására, melyben határoznia kell.

Felhozatik ez ellen, hogy a semmitőszék majd nem hozhat döntvényeket. — *Sőt ellenkezőleg* a valódi és általános igazságnak sokkal inkább megfelelőket, mint különben. Hiszen a a semmitőszék hatáskörét mi sem akarjuk tisztán az *alaki* jog-sérelemre szorítani, mint 1882 előtt volt, *hanem ép úgy, mint Franciaországban ki akarjuk azt terjeszteni a peres ügy érdemét tárgyzó jogra, illetőleg az anyagi jogkérdésekre is.* Hogy az ilyen semmitőszék ép úgy hozhat döntvényeket, mint a legfőbb ítélszék, példa rá a francia semmitőszék, melynek elvi döntvényei 1876 óta a «Bulletin officiel du ministere de la justice» című havonként egyszer megjelenő füzetekben közöltek.

Ezek után tehát a semmiségi panaszra nézve az a véleményem, hogy ez, de csak a másodbíróságnak ítélete ellen, úgy az anyagi mint az alaki jogkérdés iránt megengedtetnék. Ennek alapján a semmitőszék csak a jogelvet állapítaná meg, de újabb ítéletet nem mondhatna, hanem e végből az ügyet a *másodbírósághoz* utasítaná, mely az újabb ítélethozatalnál kötve volna a semmitőszéki határozatban kimondott elvhez. — A kik azt akarják, hogy a ténykérdés az elsőfokú ítélet ellen föllebbezhető ne legyen, azok én szerintem kell, hogy inkább legyenek pártolói a semmitőszéknek mint a legfőbb ítélszéknek, inkább a semmiségi panasznak, mint a felülvizsgálatnak; mert az egyengeti útját az egyfokú bírói rendszernek is.

Az eddigeből láthatólag az én *elvem*: még a szóbeli eljárás életbeléptetésénél is *lehetőleg a jogfolytonosság*, illetve életrevaló hazai intézményeinknek a történeti fejlődés örök törvénye szerinti megújítása, átalakítása; meg levén győződve, hogy

a fennálló, vagy fennállott intézmények a jövőnek magvát méhükben hordják. Én nem akarom sem a merev változatlanságot sem a fehér lapot (tabula rasa). Mert amaz a multnak szervesen kifejlett intézményeit élettelen szoborrá, kövületté változtatja. A fehér lap pedig, mely a történeti alapot mellőzi, a jogi téren is forradalomra vezet, és ugyanazt eredményezi, mint a merev változatlanság, — egyiránt meggátolván mindkettő az intézmények szerves kifejlődését. *Extrema se tangunt. (Éljenzés.)*

*Elnök* MANOILOVICH EMIL: T. Jogászegylet! Meg kell jegyezni, hogy tudtommal nincsenek Magyarországon oly bírák, a kik dispensálva éreznék magukat a referens előadásának meghallgatása alól. Tizenöt évi bírói működésem óta én nem tapasztaltam, hogy egy bíró a referens előadása alatt, mint a tanár úr kifejezte magát, újságot olvasott volna. És ha mégis történnék ilyesmi, biztosíthatom a tanár urat, hogy ez nagyon sporadicus jelenség és nem lehet belőle következtetést vonni az országra. *(Helyeslés.)* Ezt kívántam megjegyezni, mivel úgy tapasztaltam, hogy a tanár úr nincs jól informálva bíróságaink eljárását illetőleg. *(Helyeslés.)*

Dr. DELL'ADAMI REZSŐ:

Tisztelt Jogászegylet!

A diskusszióknak alá bocsátott tárgy rendkívüli fontossága és az általános érdeklődés, melyet az a dolog természeténél fogva a gyakorlat emberei és a reform barátjai között kelt, kívánatossá tesz, hogy e díszes testület keblében a vita lehetőleg alapos s e célból lehetőleg sokoldalú, lehetőleg kimerítő legyen. Ez indít engem is arra, hogy észrevételeimet megtegyem nemcsak a hallott előadásokra, hanem magára a tárgyra, a reform czélszerű irányára nézve. Nem kétlem, hogy észrevételeim, ha bírnak valami értékkel, visszhangra fognak találni itt, különösen azoknál, a kiknek e nagy mű törvényhozási előkészítésében részük leend, mi járhat nagy érdemmel, de mindenesetre nagy felelősséggel is jár.

Nem szándékom e helyen s e tárgyban, bármi hálás lenne, polemiciát folytatni az eddig annyiféle állásponttal szemben, a hány felszólaló volt. Hiszem, hogy még távol vagyunk a heure-

kától. Csak keressük az igazságot. Nem keressük kizárólag sem a francia sem más kodexben vagy javaslatban; hiszen ez ép oly egyoldalú volna, mint egyes doctrinát infallibilisnek és szeplőtlennek kanonizálni. Ismerve a célt és az eszközöket, számba véve viszonyainkat, önálló érvelés és alkotás útján kell haladnunk — ez úgyszemint nem lehet kérdéses közöttünk. A külföldi tapasztalatok, kísérletek és törekvések csak az anyagismeret és összehasonlítás értékével bírnak, s ezért kell az anyagot teljesen előállítanunk, nehogy hézagos ismeret ferde következtetésre és egyoldalú utánzásra vezessen.

És én bevallom, NAGY DEZSŐ úr előadását is, mely annyira védíratot provokált, úgy értettem, hogy ő csak a közvetlen forrás-tanulmányra inteni, az ily gyakorlati tárgyban tisztán doctrinair konstrukcióktól óvni és azon íróink egyoldalúságát roszalni akarta, kik magukat teljen a német doctrinák patronátusába commendálják. És így felfogva az ő küzdelmét, bár éles aczél erős szikrát vet, én csak kezet szoríthatok vele.

De ez nem zárja ki azt, hogy én NAGY DEZSŐ forrásában, a francia parlamentek eljárásában, az azt codificáló ordonnences-okban s ezeken alapuló Napoleoni code de procédure civileben, ne lássak oly folt nélküli tükröt és absolut igazságot, mint ő.

Az absolut királyság alatt a tóga aristokráciáját és sokszor az aristokrácia minden bűnét képviselő, államot az államban játszani akaró parlamentekért, melyekről CARLYLE méltán mondhatta, hogy: «igazságtalan testület, melynek kebelében aljas befolyások nem egyszer szégyenletesen hozatták meg az ítéletet» én vele rajongni nem fogok.

EMMER úr e forrás újabb derivataival, némely francia, olasz és belga reformjavaslattal foglalkozott. Hogy mért nem foglalkozott azok legújabb fejleményeivel, nem tudom. GAMBETTA nagy szervezeti reformterveit, melyek a demokratikus állameszmét, az érdem jogát a magistraturában és ez egyedül lehető úton a törvénykezésben is kifejezésre hozandók voltak, nem lehet azonosítani a pusztá epuratióval, melyet reákczióarius bírák nyílt provocatiói szükségessé tettek.

Az olasz reformmozgalom fonalát EMMER úr az 1876-ki javaslattal ejtje el; de csak a senatus 1879-ki munkálata bír

actualitással, melyet az 1880 február 19-én és május 30-án VILLA miniszter előterjesztésére ismételve approbált s a képviselőház szakbizottsága, melyhez 1880 július 2-án került, csekély módosításokkal elfogadott. E munkát pedig éppen azért sokkal érdekesebb az 1876-ki javaslatnál, mert nem szoritkozik többé a sommás eljárás reformjára, hanem a rendes eljárás lényeges javítását is felöleli. Csak külső okokon múlt, hogy érdemleges, végleges tárgyalására s törvénynyé váltára még nem került a sor. Az olasz szakirodalom pedig nem csak az EMMER úr által momentuosusnak nyilvánított 1876-ki MANCINI-féle tervek, hanem e messzebb menő javaslat által sincs kielégítve és számos érdekes megoldás módját vetette fel azon törvénykezési mizeriáknak, melyek Olaszországban, úgy mint csaknem az egész kontinensen, és korántsem egyedül az írásbeli per utolsó menhelyén — Ausztria-Magyarországon — egész hasonló kórtünetekkel mutatkoznak. Ezen irodalmi tervek némelyike visszanyult BENTHAM némely eredeti eszméjére, melyek megvalósítása eddig sehohsem kíséreltetett meg; mások a közeledést az angol eljáráshoz ajánlották; csaknem mindnyájan, kik számba vehetők, megegyeztek azonban végre abban, a minek SERAFINI 1882-ben kifejezést adott (Archivio giuridico vol. 29. p. 150—152), hogy a perrendtartások korszerű reformjának előfeltétele a *francia mintára felépült bírósági szervezet teljes, általános és gyökeres átalakítása*, a melyet Olaszországban is csak oly parlamenttől reméltek, melyben valóban az egész nemzet képviselve, s a mely a helyi befolyásoktól független leend. Ilyen most ült először össze ott, a kiszélesbített, csaknem általános szavazati jog és lajstromos választás eredményeként.

Belgium pedig ma már túl van a puszta javaslatok stádiumán, a mennyiben a reformált perrendtartás egyes czímei már törvénynyé váltak. S ha EMMER úr e munkának előkészítésére BELLOT szellemének kiváló befolyást tulajdonít, méltatlan volt elhallgatnia, hogy BELLOT eszméi és műve, a híres genfi codex, már évtizedekkel előbb egy nagy nemzet élő jogára ép oly nagy befolyást gyakoroltak, t. i. éppen az olasz fennálló perjogra, melyet a francziával azonosítani a legnagyobb tévedés lenne.

MANCINI, SCIALOJA, de különösen PISANELLI voltak e re-

formirány úttörői s annak eredménye lett az 1854-ki, majd 1859-ki sardiniai s ennek alapján a most hatályban levő 1865-ki olaszperrendtartás. Ez utóbbinak előkészítő munkálatai és tanácskozmányai azon kérdésre nézve is, melyet NAGY és EMMER urak különösen tárgyaltak, t. i. a periratok vonatkozásban a szóbeli tárgyaláshoz és az előadói rendszer kérdésére nézve felette tanulságosak. És ha valaki periratokat francia stýlben, bizonyító tartalommal, alapos előkészítésként és előadót ugyancsak utóbbi célra recipiálni illetve fentartani akar nálunk, felette sajnos lenne, ha ignorálná azon lényeges javításokat, melyeket e részben az olasz codex a francziával szemben feltüntet.

Az elsőre nézve az olasz kodex elejti a periratok számbeli korlátozását, de az ügynek bármelyik fél általi beiktattatása után a tárgyalási ügyjegyzékbe s illetőleg a szóbeli tárgyaláson új tények s bizonyítékok felhozatalát nem engedi meg (165. 175 art. sardiniai volt 152. 166 art.)

Az indokolás (Relazione del ministro di grazia e giustizia PISANELLI sul progetto del Codice di procedura civile del regno d'Italia, presentato al Senato nella tornata del 26. nov. 1863.) az első intézkedést nem csak a felek szabad discutiálási jogára vezeti vissza, melylyel visszaélni a költségcsinálás érdekében az ügyészek a költség szabályzat által gátoltatnak (tariffa civile dei procuratori No. 300), hanem főleg azon tapasztalatra, hogy az ellenkező, francia rendszer, mely a periratok számát kettőre vagy egyáltalán korlátozza, az írásbeli előkészítés minden előnyének megsemmisítésére vezet. A periratok célja a relevans tények s bizonyítékok közlése a felek között a végből, hogy azokat megvizsgálhassák és az ellenbizonyítékokat előkészíthessék. A francia s hasonló rendszer mellett nem lehetett tehát megtiltani új tények, okmányok, bizonyítékok felhozatalát a szóbeli tárgyaláson, mert hiszen egyik fél a másik periratára már nem válaszolhatott. Mindegyik fél már most törekszik a másikat lehetőleg meglepni s főbizonyítékait a végtárgyalásra fentartani. Ennek következtében az előkészítés értéke illusoriussá lesz, a bíróság a tárgyalást elnapolni s az előkészítés megújítását elrendelni kénytelen. Az eljárás tehát nem rövidebb, hanem természetes határain túl kinyújtva, felesleges határozatokkal és költséggel szaporitva lesz. Ezek a következményei oly rendszer-

nek, amely a védelem szabadságát az írásbeli eljárásban korlátozni akarván, áthárítja a szóbeli tárgyalásra az előkészítés egész terhét s alkalmat ad oly meglepetésekre, melyek az igazságszolgáltatást compromittálhatják.

A törvényhozási szakbizottságban egy részről mégis ajánlatott bizonyos számbeli korlátozás. De erre kiemeltetett, hogy ez lehetetlen a jó előkészítés károsítása nélkül, midőn az ügyet a tárgyalás előtt bezárni kívánjuk; mert különben a roszhiszemű perlekedő főkifogásait az utolsó íratban terjeszti elő, melyre már nem lehet válaszolni. Inconvenientiáktól pedig nem kell tartani, ha teljes szabadság engedtetik is, mert mindegyik fél beiktattathatja az ügyet tárgyalásra, és mert a szükségtelen költség ellenében a 376-ik szakasz provideál. (Verbali della Commissione legislativa instituita con regio decreto del 2. aprile 1865, seduta 12 maggio 1865. No. 18.) Mellesleg megjegyzem, hogy a mi jelen rendes perbeli rendszerünk, mely a két utolsó periratból kizár új tényeket s bizonyítékokat, ugyanarra vezet, mint a francia rendszer s a végiratokat aligha valaha elolvasott sallanggá teszi.

A 173—175. szakaszcól — a tárgyalási új bizonyítékok kizárásáról a perdöntő eskü kínálásának kivételével — többek között ezt mondja VACCA igazságügyminiszter előterjesztése a királyhoz (Relazione del ministro del regno d' Italia per la sanzione sovrana nella udienza del 25 giugno 1865.): Első tekintetre túlságos formalismusnak látszhatik az ügy bezárása tárgyalás előtt s helyesebbnek az eredeti és primitiv eljárás más kodexek, főleg a francia minta szerint, hol a tárgyaláson az ügy korlátlanul új alakban kifejthető. De a csaló látszat csakhamar tágit a valóság előtt. Igenis vannak ügyek, melyekben összeférhetlen volna az ügy bezárása, ilyenek az incidentalis, a sommás ügyek, azok, hol a felek személyesen megjelennek s a tárgyalás végéig discutiálják az ügyet. De midőn egy ügyet írásbeli úton, az okmányok szabályszerű közlésével stb. előkészíteni kell, s a felek ebben csak ügyészi képviselő útján érintkezhetnek, veszélyes és felesleges volna az ügyet a tárgyalás végeig nyitva tartani. Veszélyes, mert legyezgetné az ügyészek hanyagságát, a tervszerű meglepetések útját nyitná, az előkészítést s discussiót kevésbé gondossá és pontossá tenné, szaporítaná a huzavonát.

És mindezt elegendő ok nélkül, nyilván való levén, hogy rendkívüli esetektől eltekintve, melyek rendkívüli eszközökkel orvosolhatók, az ügy teljesen előkészíthető s felszerelhető tárgyalás előtt.

S épen e szempontból mellőzte volt már az említett törvényhozási bizottság (seduta 15 maggio 1865, verbale 19.) az eredeti javaslat 175. §. 1. pontját, mely a tárgyaláson oly új okmány productiójának is helyt akart adni, melyről a bizonyító fél esküvel erősítené, hogy előbb nem bírt róla tudomással. Kiemelték ily eset ritkaságát, valószínűtlenségét, melyen, ha mégis egyszer előfordúlna, a bíróság új előkészítés elrendelésével segíthet.

Még érdekesebb volt a discussio az előadói intézmény felett. Az eredeti javaslat (177. art.) azt akarta, hogy a felek ügyészei a periratváltás után ne csak az indokolt zárindítványokat, hanem azonfelül oly tényelőadást terjeszszenek elő, mely elkülönítse azon tényeket, melyekre nézve megegyeztek, azoktól, melyek vitások maradtak közöttük, s csak utóbbiakra nézve rendeltessék előadó bíró.

Kiemeltetett azonban a törvényhozási szakbizottságban azon intézkedés impraktikus, lehetetlen volta, mert az ügyészek nézetei abban eltérők fognának lenni, hogy ők miben egyeztek meg, s így efelett is bírói határozatot kellene hozni, az ügyet nyújtani, a költséget szaporítani, mire a javaslat azon intézkedése elejtetett.

Felmerült azon további kérdés, hogy a tények mellőzhetlen fixirozása ki által s mikor eszközöltessék, mi nélkül a res judicata, a semmiségi panasz stb. szilárd alappal nem bírna.

Elítélték a francia rendszert, mely szerint e fixirozás ítélethozatal után történik a felek által, ami Nápolyban is fenállott ugyan, de épen nem vált be. Az előadó bíró általi ténymegállapítás a tárgyalás kezdetén egyesek által megtámadtatott, mert az előadó bíró befolyását, praeconceptióit, tévedéseit magával hozza. Mások kiemelték, hogy nem csak a felek érdekében, hanem a bírák informálására is szükséges az előadó s hogy igen kedvezőtlen tapasztalatok tétettek oly kodex alatt, midőn a bírák egészen tájékozatlanul jöttek tárgyalásra. A nagy többség végre a *fakultatív* előadói rendszer mellett concludált s ezen compromissumnak felel meg a törvény jelen 178-ik cikke, mely

szerint, miután az ügyészek a percsomót a bírósági irodatisztnak átadták s az elnök azokat kézhez vette, ő határoz a felett, vajon bíró *vagy a felek* adják elő az ügyet a tárgyaláson s e végzéshez képest az iratok az előadónak kiadva vagy a feleknek visszaadva lesznek. Utóbbi esetben, melyet az elnök liquid ügyekben, hol tények alig vitások, választ, a felperesi ügyész az előadó, joga lévén a többi félnek illetve ügyésznek kiegészítő vagy eltérő észrevételeiket utána megtenni (1. 1865. máj. 2. és 3. üléseket No 2. 10. 11. 18. s a törvényhozási bizottság e véleményét nagyrésztben elfogadó utolsó [VACCA] ministeri jelentést).

A törvényhozási bizottságban pártolókra talált azon indítvány is, hogy az előadó bíró köteleztessék, előadmányát a tárgyalás előtt néhány nappal a bírósági irodában letenni, hogy a felek azt megvizsgálhassák, arról másolatokat vehessenek s a többi bírácoknak azokat kioszthassák, de a többség a hosszadalmasság és költség miatt elvetette azt.

A bizonyításra nézve csak azt jegyzem meg, hogy az olasz kodex is ismeri a bizonyítási határozatot (bizonyíték meg- vagy meg nem engedése) és a perdöntő esküt, de a bíróra bizza a tanúk hitelességének vagy aggályosságának mérlegetését (237. cikk) és a közvetlen (tárgyalási) kihallgatás s általában bizonyítás elrendelését (248 art.) vagy annak előzetes, kiküldött bíró (megkeresett járásbíró stb.) általi felvételét (208 art.).

A felek kölcsönös kikérdezési joga is, ha a bíróság annak helyt ad, előzetesen előterjesztett kérdőpontokra s kiküldött bíró előtt gyakoroltatik. (216. 217. cz.) A tárgyaláson az előadói előterjesztés után a felek conclusiói olvastatnak fel, mire a plaidoyers következnek, s így tág tere marad a közvetett, a jegyzőkönyvi bizonyítékoknak az ítélet befolyásolására, melyet nem kell nyomban kihirdetni (350. 356. art.), csak a tanácskozást kell azonnal megtartani; a szavazás módja is BELLOT rendszere szerint van megállapítva (356. 359 art. 1. BELLOT Loi sur la procédure civile du canton de Genève suivie de l'exposé des motifs pp. 100—102 és Gaetano e Guiseppe FOSCHINI: I motivi del codice di procedura civile del regno d'Italia Torino 1870. p. 354—356). Az ítéletet a bíróság szerkeszti, mint már a sardíniai kodex szerint történt. A felebbezési határidő 30 nap (485. cikk), a francia kodex szerint három hó; az 1667-ki ordon-

nence szerint Franciaországban 1790-ig tíz év, s az előtt harmincz év volt. A felső bíróság előtt helye van új bizonyítékoknak (490 cz.). E régente oly hosszú határidő és a nova megengedése mutatja, hogy szóbeli eljárásnál a felebbezés tulajdonkép ugyanaz, mi az írásbelinél a perújítás s így HERCZEGH úr ma e tárgyban tett megjegyzései alapnélküliek.

Azért is foglalkoztam bővebben ezen kodexxel, mert az a francia mintára készült kontinentális törvények között, melyek nagyobb államban kivihetők, ma aránylag a legjobb és abból kölcsönzött tényleg legtöbbet az 1877-iki német birodalmi perrendtartás, sőt öntudatlanul a német copia révén 1881: 60 törv.-czikkünk a végrehajtási eljárásról, melynek nem egy kifejezése s intézkedése — nem állván összhangban saját perrendünkkel s magánjogunkkal, — csak akkor érthető meg, ha összülőjét az olasz kodex 554—950. articulusai között felkeressük.

De van a francia forrásnak — mellőzve a hollandi, skandináv és orosz, sokban eredeti s tanulságos alkotásokat — oly derivatuma is közelünkben, mely figyelemre méltó, bár nem oly regényes vidéken uralják, minő az utazót vonzó svájci cantonok. Értem Romania 1865 óta fenálló, az ottani, a mieinkhez sokban hasonló viszonyokhoz alkalmazott perrendtartását. Ott csak két előkészítő perirat (kereset s ellenírat) van megengedve, melyben ki kell meríteni minden tényt s bizonyítékot, különben az már csak perújítással érvényesíthető.

Az enquêterendszer teljes mellőzésével a bizonyítás közvetlen a szóbeli tárgyaláson, de hivatalból a bíróság csak azon tanúkat idézi be a tárgyalásra, a kiknek kihallgatását maga is szükségesnek tartja s a többiekre nézve a felek szabadságára bizza, azokat magukkal hozni, ha kívánják. Az ülés előtt a tárgyalási terem mellett a tanács összeül és az elnök vagy előadó bíró röviden vázolja az esetet, a periratok tartalmát, a döntő tényeket. Így tájékozva ülnek tárgyaláshoz s minden felesleges hosszadalmasságot kizárva, a tárgyalást vezető bíró a tanúkat, feleket, ügyészeket a döntő kérdések iránti nyilatkozatra sorítja. Következik a plaidoyer s ítélethozatal nyomban. Így egy délelőttön elvégeznek 10—15 ügyet, nem számítva makacsságot, stb. A felebbviteli bíróság előtt hasonlóképp szóbeli tárgyalás van, ezentúl csak semmiségi panasz a jogkérdésben.

Az efféle egyszerű, gyors, olcsó s ügyszólván népies eljárások tanulmányozása reánk nézve nézetem szerint igen kívánatos, mert minket ily eljárásra műveltségi s gazdasági viszonyaink, a pereknek ehhez mért nagy száma és főleg azon körülmény utal, hogy habár «nem kell szabadulnunk ügyészektől» mint EMMER úr magát kifejezé, de nem is birunk teremteni oly tudós barreaut s oly nagyszámú tudós, kiváló bíróból álló magistraturát, a minő felett a nyugoti államok rendelkeznek. A confiance grautitetel pedig, melyre EMMER úr PLATÓ nevében appellált, nem fognánk segíteni semmi bajon és minden eljárási reform áldása, ha csak arra számítunk, papiroson fog maradni. Igaz, átlag ügyvédek — mint EMMER úr jelzé — nem állnak magas színvonalon, de, engedje meg, átlag bíráink se jobbak és nem lehetnek mások, midőn mindkét kar *egy* iskolának, *egy* rendszernek születtjei. A formalismus, a kicsinyes sofistika vere nemcsak a periratokban, hanem a sententiákban is kering most, melyek látható örömmel ütik el az ügyeket «ezúttal», «e formai hiba», «e kereseti jog hiánya,» e bizonyíték, ezen feletti pont hiánya miatt és fáznak a jogi indokolástól. Az illetékeségi kérdésen kezdve a legfontosabb személyjogokig megszoktuk a bonyodalmas, chaotikus, bizonytalan állapotot, méltánytalanságot s injuriát. Ily állapotokon nem segítünk, ha mint valami hű kormánypárt, bizalmat szavazunk bíráinknak s bizalmatlanságunkat teljesen áthárítjuk az aránylag ártatlan eljárási formákra.

De ha már egyelőre eltekintünk ettől és csak absolut értékük szempontjából vizsgáljuk a külföldi perjogi rendszereket, akkor egy valóban feltűnő, csodálatos lácunát azonnal észreveszünk utazó duumvireink kodexmappáján és önkénytelenül kérdezzük, hogy tanulmányaikat mért nem terjesztették ki a középkori, kánonjogi, inquisitorius perjog romjaitól többé-kevésbé mindenütt áthatott continensen túl? Keresni a szóbeliséget és nem menni Angliába, ez valóban olyan dolog, mint keresni a pápát és nem menni Rómába, olyan dolog mint p. o. a bűnvádi eljárásban keresni a vádpert nem az actio popularis és jury honában, hanem a francia ügyészi inquisitiónál. A polgári eljárásban is csak vegyes rendszert ural a kontinens; abból kivonni elméletét a szóbeliségnek, valóban csak ferdeségekre

vezet, álljanak azok akár az enquête, akár a római cæsura dícsõitésében vagy a felebbvitelnek azért elejtésében, mert nincs annyi megbízható bíránk, a kibõl a sok tábla kikerülhetne, tehát a felebbvitel elejtése éppen azon okból, a miért az szükséges.

Ha a perirat kimerítõ elõkészítés és bizonyíték, a szónoklat pedig csak ötödik kerék, melyet az elõadó pótolhat vagy méginkább a periratok felolvasása az ülésben, mire való akkor egyáltalán a szóbeliség idõrabló luxusa? Ezt kérjük EMMERTÕL. Ártalmas paradõt ne hozzunk be, ha az ügyvédi szónoklat fufangja vagy szenvedélye csak zavarja a nyugodt ítéletet, vesztelyezteteti az objectiv igazság diadalát. A ki az esetek többségében EMMER-rel és PLÓSZ-szal az ügyvéd szerepében csak akadályt lát, annak észszerûen csak ez akadály lehetõ eliminálására lehet concludálni és attól a legnagyobb ellenmondás, az ügyvédi képviseleti kényszert mégis fentartani.

És megfordítva, ha PLÓSZ álláspontját fogadjuk el, ha a perirat nem bizonyíték, nem is perbeli cselekmény, hacsak közvetlen elõadás és bizonyítás a tárgyaláson ponderál a bírõ mérlegén, akkor mire való akár kötelezõ, akár facultativ írásbeli mérkõzés? Mint EMMERTÕL kérjük, miért írni és beszélni, ha írni elég és beszélni felesleges, úgy PLÓSZTÕL kérjük, miért írni, ha az irat meddõ, ha a beszéd kötelezõ, kimerítõ? Hiszen ez vétés a józan ész logikája, a justitia szükséges parsimoniája ellen. A felek magán viadalára, tájékoztatásra és capacitálásra szolgáljon az elõkészítõ iratváltás? Ez valóban illusió; a kik perre keltek, nem capacitálhatók ellenfelek által s nemis akarják tájékozni, inkább megzavarni, meglepni ellenfeleiket, mint a tapasztalás mindenütt mutatta. Ha a periratba már ott is vezérczikkek és kommentárok másolatát töltik, a hol azok bírõ elé jöhetnek, mit irnának az ügyvédek nálunk azon iratokba, melyek nemis perbeli cselekmények? Ezekre már csakugyan alkalmazható lenne NAGY satyrája a magyar jogászszyülés enuntiatiói felett.

Lássuk csak, mi lenne gyakorlati eredménye ily EMMER vagy PLÓSZ féle rendszernek, mert *mindegyik franczia mintára új bizonyítékok felhozatalát a tárgyaláson megengedi*. Tervszerû meglepetések napirenden volnának; ezek következtében kényszerült elnapolások. A huzavona és költség tehát több lenne

mint most, de az alaposság mégsem lenne nagyobb, mint a tisztán írott perben, a *darabos tárgyalások* folytán, eltekintve ezek egyéb inconvenientiáitól. A bírói memoria nem tehet csodát, napok, hetek múlva elmosódott a kihallgatott tanú, fél stb. vallomásának benyomása és szó sem lehet «összképről». Döntő lesz tehát a tárgyalási *jegyzőkönyv*, PLÓSZ szerint német mintára plane a felek írott *mellékleteivel* (!), mintegy tárgyalás alatti periratokkal. És ezt a szóbeliség és közvetlenség radikális, kényszerpropagátora, PLÓSZ helyesli! A mit magamnak megmagyarázni csak azzal tudok, hogy ő a gyakorlatot nem ismeri — közvetlenül, különben nem dicsérte volna sommás eljárásunkat in thesi sem és osztaná azon nézetet, hogy szükségkép kellett azzá fajulnia, a mivé lett, mert a *szóbeliségnek nincs biztosabb megölője, mint a bizonyítékot, döntő, végső bizonyítékot képező tárgyalási jegyzőkönyv*. Ne beszéljünk közvetlenség, szabad mérlegelés, összbenyomás utopiáiról, ha a «fagyasztó perirat» (EMMER szava) vagy az ügyvéd zavaró sofistikája helyett végre is in peius haladva a jegyző hézagos, sokszor hibás felvételét tesszük itéleti materiálévá.

A szabad mérlegelése a bizonyítékoknak ez esetben nézetem szerint esetleg lelkiismeretlen önkényt vagy kiigazíthatlan tévedést provokálhat és rosszabb a kádi liberum arbitriumánál, a ki legalább közvetlen impressio alatt ítél.

Oly közvetlenséget pedig, hogy mindent minden folytatógatos tárgyaláson újra reprodukálni, minden messziről jött tanút az elnapolás miatt újra bírság vagy fogság terhe alatt beidézni lehessen, ily kivihetetlen monstruositást, felteszem, még PLÓSZ úr sem akar. EMMER úr expediense, a költségnyomás, mely szerint csak annak van egyáltalán (közvetlen) bizonyítéka, aki előre leteszi a tanú-költséget, a legnagyobb injuria a szegény emberrel, a felek paritásával, a jogegyenlőséggel s az állítólag keresett anyagi igazsággal szemben. Hazánkban, hol számtalan szegény és együgyű embert kizsákmányoltatás ellen bírói oltalomba kellene fogni, ily eljárás méltán keltené a legnagyobb rezensust mindenkiben, a ki érzékkel bír a demokratia alapkövetelménye, a jogállam iránt.

Az absolut közvetlenség, melyet Önök, uraim, a papiroson decretálni akarnak, ha nem is érdemli meg NAGY tulzó satyrá-

ját, ha nem is helyeselhető az ellenkező véglet, az obligatorius enquète, mégis meggyőződésem szerint a mai korban, a hol a legnagyobb helyi távolban lévő felek között támadnak forgalom, ügyletek, tanuságok, perek, a hol a legegyszerűbb, csekély substratumu per bizonyítékai szerte széjjel lehetnek az országban s azonkívül: fizikailag és gazdaságilag kivihetetlen. Elgondoltam magamban, hogy egy egyszerű 1000 frtos peremben, melyben mindegyik fél 5—6 tanúra hivatkozott, kik közül többen állásuk folytán nem stobilek s most az országban szerteséjjel vannak, a közvetlen tárgyalás a budapesti perbírótság előtt mibe kerülne? Kerülne, uraim, 600 frt költségbe, felebbvitel s új tárgyalás esetében még egyszer ennyibe. S ez nem kivételes eset, hanem az esetek többségében van így. Ily közvetlenség csakugyan csak Arminius falvaiban létezhetett, midőn a felek és tanuk egy községben voltak. Ma azonban még Angliában sem gondolnak ilyenre, a hol a szóbeliség s közvetlenség valódi hazája s legtisztább megőrzője van. A bűnvádi eljárásban, hol a legnagyobb közérdek, az általános jogbiztonság, hol egyes polgárok legfontosabb életérdeke forog szóban, ott az állam fedezheti a közvetlenség költségeit, szoríthatja a polgárokat közvetlen, ingyenes tanuzásra, de még itt is csak a felebbviteli reproductio kizárásának, a jury segélyével. De a nagyobb számú, magánérdekű polgári perekben az állam ezt nem teheti és nem is teszi még kisebb, jobb közlekedésű és gazdagabb állam sem, mint hazánk.

A doctrina fantomjaitól térjünk vissza az élet testeikhez. Anyag-összehasonlításunk inductióra alkalmatlan, a teljesség elemi biztosítékát nélkülözi, míg ignoráljuk az ancien régime ordonnancesainál nem kevésbé régi s büszke eredetű perjogot, a melyet a legmíveltebb s legnagyobb forgalmú népcsalád ural, az angol és ezzel rokon északamerikai eljárást és azon irodalmi törekvéseket, melyek azt a kontinensen is érvényesíteni akarják. Nemesak azért fontos ez eljárás, mert a legpraktikusabb, legokosabb nemzeté, hanem azért is, mert arról még inkább áll, mit NAGY a franczia eljárásnál a czélszerűség biztosítékaként dicsért, hogy a gyakorlatnak közvetlen, szerves szüleménye. Mert még az újabb codificatio, az 1852. évi (common law procedure Act. 15 és 16 Victoria c. 76 és a chancery court eljárására

nézve 15 és 16 Victoria c. 80.) és 1873. évi perrendtartások is (judicature Act 1873, 1875, 1876 és the appellate jurisdiction Act 1876) fentartották a főbíróság azon jogát, hogy az eljárást maga szabályozza és a rövid, szervezeti intézkedésekre szorító törvény függelékét képező, akkor ép fennállott e szabályzatát (rules of court) módosítsa. Mai napig e bírói szabályok alkotják a perrendtartás zömét, melyek 1873 után is évenként hol módosítva, hol kiegészítve lettek a bírák által, kiknek működése, de eljárása is valóban egyedül hasonlít a római praetorokéhoz. A francia parlamentek egykor hasonló jogát már az ordonnancesok, a nagy kancellárok alkotásai, hénitották meg, míg I. Napolon hatalomfeltő codexe a forradalmi diktatura szellemében végleg elkobozta azt a rendelkező kormány számára, a mely rendszer tudvalevően az egész kontinensen és így hazánkban is adoptáltatott.

És midőn a most kormányzó GLADSTONE cabinet kancellára, lord SELBORNE, az 1875-ki novella (38 és 39 Vict. chapt. 77. an Act to amend and extend the supreme court of judicature Act, 1873) 26. sectiója alapján, a mely ily szabályokat kir. rendelet (order in council) vagy a bíróság által enged alkottatni, mely szabályok azután a parlamentnek bemutatva lesznek, mely ismét negyven napon belül megsemmisítésüket kir. rendelet által kérheti, midőn ő két év alatt a fennálló, bíróságilag alkotott rulesokat revideáltatta s egy radikális reformjavaslatot alkottatott, az épen azért találkozott nagy ellenszenvvel a legkiválóbb bírói s ügyvédi körökben, mert a conservativ praxist, a bírósági perrendalkotást, megsértette. A kormányjavaslat az egyszerűsítés, gyorsítás és olcsóbbítás útján akart tovább haladni, a mely irányban már az említett perrendtartások, illetve azok alatt fennálló rulesok rég megszűntették azon hirhedt monstruosításokat, melyekről a kontinentalis ember ismerni véli az angol justitiát, merítvén ismeretét sokszor DICKENS s más regényírók satyráiból. Pedig ezek aéraja rég letűnt. Már az 1873-iki reform (Supreme Court of Judicature Act 36 és 37 Vict. c. 66) a demokratikus leányország alkotásának, a mintaszerű new-yorki perrendtartási codexnek visszhatása alatt készült.

A javaslat radikális újításai két momentumban kulmináltak: a bírói pervezetési (discretionarius) hatalom rendkívüli

kiterjesztésében, noha e hatalom már most is páratlan némely tekintetben és csak angol bírói szervezet és felelősség mellett tűrhető, és a mit EMMER úr áttekintésével szemben különösen kiemelnem kell, az előkészítő iratok (pleadings) teljes eltörlésében.

A kormány a heves támadások folytán sokat engedett e radikális szellemből és visszahajlott a fennálló eljáráshoz, midőn művet végre f. é. jul. 11-én «Rules of the supreme Court 1883» czim alatt (72. fejezet 1045. cikk) a parlamentnek bemutatta. A parlamentben csakugyan indítványoztatott egy adress a királynőhez annak megsemmisítése iránt (1883 augusztus 11-én Sir R. Cross által). A vitában különösen az obligatorius jury korlátozása és a bíró beavatkozása a keresztkérdésbe (irrelevans s injuriosus kérdések kizárása), másrészt a pereket késleltető hosszú bírói szünidők (összesen 127 nap) fentartása támadtatott meg. A többség azonban mellőzte a megsemmisítési indítványt és így e rendeleti szabályzat 1883 okt. 24-én illetve tényleg november 2-án életbelépett.

En ezen s az előző, a most életbelépettől igen keveset különböző s a rokon amerikai eljárások gondos tanulmányozását melegen ajánlom azoknak, a kik a magyar codificatióra közvetlen befolyást gyakorolni hivatva lesznek, mert nem kétkem, hogy azokból igen sok rendkívül praktikus szabályt elsajátítani lehet, ha mindjárt alapjában eltérő rendszert választanánk.

Igen sajnós visszaesésnek tekinteném, ha hazánkban mindinkább megerősödnek azon áramlat, a mely a jogreformok iránytűjét a francia absolutismus, az ancien regime lomtárában keresgéli, a francia illetve román anyaföld mai demokratikus fejleményeit ellenben pusztán politikai aberratióknak hirdeti, Anglián pedig azon kényelmes frázissal, hogy ott más viszonyok vannak, túlteszi magát. Igenis mások, mint mások Franciaországban, Belgiumban, Svájcban és Olaszországban és sok tekintetben jobbak, mint ezen államokban.

Mindenesetre igaz, hogy a törvénykezés a legszorosabb kapcsolatban áll a bírói s ügyvédi szervezettel, ez pedig az ország politikai alkotmányával. Az elsőt azonban, ha szóbeliséget nemcsak önámításkép a papiroson akarunk, nézetem szerint úgysis gyökeresen átalakítanunk illetve megalkotnunk kellend.

Mert hogy csak egyet említsek, a bizonyítékok szabad mérlegelését a mai bírói felelősséggel illetve nem felelősséggel egyrészt s a mai függetlenséggel illetve kinevezési, előléptetési rendszerünk melletti nem függetlenséggel másrészt összeférhetlennek, veszélyesnek tartanám. Alkotmányunk pedig nemcsak nem zárja ki, hanem kiegészítő részként igényli ezen új szervezést. Ha tehát közvéleményünknek, mely positiv irányban megengedem sokfélekép contemplált, de lényegében s negatív irányban, a mai miserabilis eljárás elítélésében, félreismerhetlen jelszavakat hangoztatott, valóban eleget tenni akarunk, nem maradhat terra incognita előttünk Angliának alkotmányos, évszázadokon át aránylag legtisztábban és legteljesebben megőrzött nyilvánosságra, szóbeliségre és közvetlenségre fektetett polgári peres eljárása sem. Mi vihető ki, mi nem, s miként vihető ki, ott tanulhatjuk a leghitelesebb alakban. És a szóbeliség lényegére nézve, melyről annyiféle eltérő defíniót hallottunk itt, tanulhatjuk, hogy annak lényege nem az egységes szóbeli végtárgyalásban, még kevésbé az előkészítő írásbeliség felölelésében, sem a teljes bizonyítási közvetlenségben, hanem abban áll, hogy a felek, a törvényt képviselő bírák és a társadalmat képviselő közönség közvetlen érintkezése és ezen garantiák folytán a relative igazságos t. i. bizalmat nyerő, megnyugtató, imponáló döntés eléressék. Hogy a szóbeliség csak eszköz, magától értetődik, semmit se mond; de hogy a cél nem lehet az absolut anyagi igazság, alább még bővebben fogom kifejteni az itt hangoztatott ellenkező nézettel szemben.

Most mellőzve a jogtörténetet, csak mutatványokat és vázlatot kívánok adni az angol peres eljárásból illetve az említett eddig fenállott rules of courtból, mellőzve a szintén elég nagyszámú curiozákat.

Minthogy az idő előre haladt, azon kérelmet vagyok bátor a t. teljes-üléshez intézni, méltóztatnék megengedni, hogy előadásomat a legközelebbi ülésben folytathassam.

*Elnök:* Én is azt tartom, czélszerű volna a vita folytatását a legközelebbi ülésre halasztani. (*Helyeslés.*)

Az ülést bezárom.

Dr. FAYER LÁSZLÓ, s. k.,  
jegyző.

MANOILOVICH EMIL, s. k.  
elnök.

## A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1883. DECEMBER 1-ÉN TARTOTT TELJES-ÜLÉSE.

Napirenden van dr. NAGY DEZSŐ-nek a «polgári peres eljárás reformjáról» tartott előadása feletti vita. DELL'ADAMI REZSŐ folytatja előadását:

Az angol bírósági szervezetre nézve itt csak azt bocsátom előre, hogy az tudvalevően a centralisatio elvére van fektetve. Eltekintve Skóczia és Irland önálló, eltérő törvénykezési rendszereitől, Angliában pedig eltekintve a vidéki sommás ügyi bíróságoktól (county courts) és városi (londoni) bíróságtól (mayor's court), az egész ország elsőfokú valamint felebbviteli törvényszéke egy, mely Londonban székel.

Hogy ennek némely előnyei mellett túlnyomó hátrányai vannak a jogkereső közönségre nézve, kétségre nem vonható és szóbeli törvénykezés mellett nálunk hasonló szervezetet még senki sem gondolt lehetségesnek, kivéve dr. HERCZEGH MIHÁLY urat. Ezen központi elsőfokú (high court) és felebbviteli (court of appeal) törvényszék eljárási szabályairól (rules of court) van szó.

Az első fejezet illetve rendelet (order) a perindítást szabályozza (form and commencement of action), melynek alapeszméje az, hogy az tisztán a félnek (felperesnek plaintiff) actusa, a mit utánoz az osztrák javaslat s ennek révén ajánlott PLÓSZ úr is. Ezen alapeszme azonban az angol eljárásban egész következetességgel van keresztülvive. Nevezetesen a felperes az általa kivett és nem határozott napra, hanem a kézbesítés után bizonyos időre szóló megjelenési parancsot maga kézbesítetteti is és csak az ő alkalmatlansága esetén rendelhet a bíróság e célra más személyt. Különbén a bíróságnak az egész perbehívással nincs semmi dolga. Még az idéző parancsot is a felperes vagy ügyésze írja az előírt hivatalos formában, illetve e célra kapható nyomtatott blanquettot kitöltve bemutat az íródatisztnek, ki azt pecséttel ellátja s a nála hagyandó másolatról a felek s ügyés-z neveit,

idézés-számát s kiadásának keltét az ügykönyvbe (cause book) beiktatja.

Az idézés (writ of summons) hátára felperes csakis kérelmét (petitumát) és saját lakását, esetleg ügyésze irodáját tartozik feljegyezni (indorsement of claim, indorsement of adress order II—IV.). Az elsőre nézve, midőn nem liquid-összegekről van szó, az ügy természete szerint relative határozatlan is lehet a kérelem, p. o. kártérítés, birtokkezelés illetve sequestrálás iránt stb., a midőn a meghatározás a kifejlendőkhez képest a bíróra bízatik. Az ügyésznek, ha az első ügyvédi testület palotájától (temple bar) 3 angol mértföldnél távolabb lakik, e távolságon belüli helyet közlések átvételére (adress for service) kell tartani s a hátíraton azt kitenni. E hátíratnak az irodatisztnél hagyott másolatát a fél illetve ügyész signálni tartozik.

Az idéző parancs keltétől 12 hónapon át tartja meg hatályát; tehát addig bármikor, sőt felperes kérelmére ismételve (concurrent writs) kézbesíthető illetve kiadható, ez időn túl csak megújítás (renewal of writ) alapján. A kézbesítés (service of writ) úgy történik, hogy felperes illetve ügyésze vagy meghatalmazottjuk (agent) átadja az idéző parancsot a perbehívandó félnek vagy a rulesok szerint egyenlő hatályú átvételre jogosított hozzátartozónak stb., s e kézbesítés keltét ráírja és signálja az átadott idézésen. Az idézés azonban illetve e formalitás szükségtelen, ha alperes megtudván magánközlésből azon ténnyel, hogy őt felperes perbehívni akarja, önkényt perbelep, bejelentvén megjelenését (appearance) személyesen vagy ügyésze által az ellenfélnek illetve ügyészének s azon irodának, mely az idézést kiállította.

Meg kell ugyanis említenem, hogy a bíróságnak nemcsak a központban Londonban, hanem az 1873-ki reform üdvös szervezeti újítása folytán, azonkívül az ország több mint 70 városában van kerületi irodája, mintegy expositurája (district registry), mely a perbehívást, előkészítő iratváltást stb. közvetíti.

Felperes tekintet nélkül az ő és alperes lakására tetszés szerint bármely irodából vehet idéző parancsot, de annak, ha alperes nem lakik a választott iroda területén, úgy kell szólni, hogy alperes választhat a kibocsátó és a londoni központi iroda között megjelenése vagy perbelépése bejelentése végett.

Ügyészi képviselőt soha sem kötelező, a személyes perral mindig meg van engedve. De ha, mint rendszerint, ügyész vallva lesz, ez viszi a pert.

Ha a perbehívott fel nem veszi a pert, vagyis az idéző parancs vétele után a kitett idő (rendszerint 8 nap) alatt nem jelenti be azt (*cause an appearance*), úgy ellene az indorsált kérelemhez képest makacssági ítélet hozható és végrehajtható. Ez esetben a kézbesítés ténye, hogy azt ki, mikor eszközölte illetve rávezette a kézbesített végzésre, felperesnek hit alatti nyilatkozatával (*affidavit*) igazoltatik s ez makacssági marasztalás feltételét képezi.

A kereseti kérelem valamint mindennemű perirat és bírói határozat, irodai igazolványok stb. formularéi a rulesok függelékében (mintegy 150 lapon) előírva vannak. A kérelem s részben az eljárás különböző az ügy minősége szerint: váltó-, számla-követelés, házassági, örökjogi, ingatlan iránti, idegen vagyon kezelése (gyámság stb.) iránti, tengerjogi in rem actio természetű különbségeket involválnak. Így p. o. a tengerjogi in rem actiónál, hol a perbehívottak az illető hajó vagy cargója tekintetében összes érdekeltek (tulajdonosok, részvényesek, záloghitelezők), kiket ismerni sem lehet s kik nem is névszerint, hanem collective e minőségükben idéztetnek meg hirdményileg, felperes már előzetesen, mielőtt idézést kapna, tartozik hit alatti nyilatkozatot adni kérelme valóságáról s e kérelemben bizonyos előszabott részleteket előadni.

E distinctiók csak részben függnek össze az ügybíró-sági szervezettel, mely az 1873-ki reform után is annyiban fenmamaradt, hogy a régi ügybíró-ságok megmaradtak mint az egységessé tett court osztályai (*queens bench, common pleas, exchequer, chancery, divorce and matrimonial, probate, admiralty divisions*), habár az első négy kölcsönösen általános, egységes competentiát nyert és egyféle eljárásra feljogosított. A tradíció erősebb volt mint a törvény szándéka és ez igen természetes, ha az angol jog komplikált voltát szem előtt tartjuk, melynél fogva egy chancery ügyekben (idegen vagyongyelés, gyámság, jelzálog stb.) gyakorolt ügyvéd, ügyész és bíró alig volt képes a common law ügyekben (szerződés, kártérítés stb.) eljárni.

A dolog ma úgy áll a rulesok szerint, hogy felperes választhatja ugyan azon osztályt, melyet kíván, s ez az idéző parancson kitétetik, de eltekintve alperes jogától, indokolva alkalmasabb osztályt kérni, a bíróság discretionarius hatalmához tartozik, az ügyet más osztályba átteni s ezt meg is teszi, ha a felek nem tartották magukat a traditionális ügykerethez. Az eljárásra nézve ez annyiban bír fontossággal, hogy a chancery osztályban mindig egyes bíró és jury nélkül, a common law osztályokban néha még 2, sőt 3 bíró, rendszerint egy bíró juryvel tárgyal.

Legyen szabad mindjárt az első részből kifolyó tanulságokat és észrevételeket applikálnom a mi terveinkre.

Gyakorlati jogászaink előtt ismeretes azon komoly, huza-vonát és semmiségi veszélyt involváló baj, melyet kézbesítési és illetékességi miseriák neve alatt értünk. A bürokrácia jellemvonásai már itt, Themis küszöbén észlelhetők: gyámkodás a felek felett egyrészt és a fél és bírása közvetlen érintkezésének eltorlaszolása mindennemű hatóság és segédhivatal, iktató, kiadó, skontro, íratár hivatali hangú labirinthje által. A fél kézbesíthet ugyan perbeidézést s bizonyos végrehajtási iratokat posta útján a hivatal levelében, ám ezzel keveset nyer a mi postai szervezetünk, összejárás stb. akadály mellett, midőn a saját kézhez kézbesítés kísérlete vagy ténye közökiratilag kimutatandó.

Az illetékességi szabályok pedig egyre complicáltattak, még pedig sokszor a jog lényegével ellentétes irányban: a bizonyosból a bizonytalanba haladva.

A törvényt tudni, itt eltalálni tartozik a fél, habár jogtudós bírása sem volna bizonyos benne. Plósz úr, ha jól értetem tervét, ezen valamint egyéb pergátló kifogást külön előtárgyalásra utal s ez alatt visszaélések elkerülése végett az érdemleges periratváltást lefolytattatja.

Én igen kívánatosnak tartanám, ha ezen kérdésekben praktikus expedienseket találnának codicatoraink, melyek lesznek oly fontosak, mint a kereseti állítások számozása.

A kézbesítés, valamint más közvetlen íratközlés, a nyugoti államok mintájára nálunk abban leli egyik akadályát, a mit EMMER úr nagy szerencsénknek gondol: *ügyészek* hiányában, az

ügyvédségnek perjogi hivatali functiókra szervezetlen, megbízhatatlan voltában.

Minálunk, hol ügyvédjelölttől is az 1874: 34. t.-cz. ellenére minden perhez vagy perbeli actushoz meghatalmazást és majdnem személyazonosság-igazolást követelnek, miből a kincstár húzza a hasznot, és a hol csakugyan előfordul, hogy ügyvédjelöltül gerálja magát hordár, a hol az iratokat néha csak kézben tartva, néha úgy se mutatják egymásnak, minálunk valóban nehezen képzelhetek bárminő perjogi reformot megvalósítva, áldásosan működve, nem még technikai haladást sem, a míg az ügyvédség szervezve, felelős, korlátolt számú pervivő ügyészek creálva és egy ezen technikai ólomteherből felszabadított, tudós, a bíróval testvér ügyvédség teremtve nem lesz.

Addig is nemcsak HERCZEGH úr expediensét, a közjegyzői intézmény igénybevételét kézbesítésekre stb., mi sokszor költséges vagy ép oly nehézkes, mint a mai eljárás, hanem a fél tetszése szerint más módozatot is alkalmazandónak vélek. Így megengedném, hogy a fél igénybevehesse közvetlenül a községi előjárókat s ezeket pénzbüntetés terhe alatt tenném felelőssé. ha a kézbesítés illetve szabályszerű surrogatuma 3 nap alatt eszközölve s a bizonylat erről kiadva nem lesz stb.

A hatáskör megállapítására nézve, valamint az ezenbelül megtámadt illetékesség leszállításakor pedig a *hivatalbóli áttélt* az illetékes forumhoz rendelném el, jogorvoslatot e kérdésben ismét, mint semitőszékünk e részben üdvös működése alatt, ha általán, csak egységes, országos, központi forumhoz engednék, a mely, bármi legyen a neve, megállapítaná egyszersmind az illetékes forumot.

Hogy ezzel idő, munka és költség megtakarítva és sok alaptalan huzavona kísérlete elnyomva lesz, kétségtelen.

Fontosabb kérdés maga az ügybírósi szervezet, melyet részben középkori reminiscentiák után (birtokper, személyi kereset), részben modern, forgalmi igények alapján (váltó-, kereskedelmi-, közokirati-, telekkönyvi-, sommás-, bagatellper), habár néha az igazságszolgáltatás követelményeivel homlokegyenest ellenkező módon, mi is szerveztünk. Itt csak melleleg jegyzem meg, hogy HERCZEGH úr terve a bürokratikus mániát odáig vi-

szi, hogy még a most szabad választást is (sommás eljárásra nézve) eltörüli. Én az ügybíróági szervezetet, a mely mellett racionális alapon és nemcsak munkaosztás szempontjából BENTHAM és mai követői között napjainkban szellemes javaslatokkal némely olasz író küzdött, igen fontosnak és lehetőleg fejlesztendőnek tartom. Kapcsolatban ezzel a teljesen nivelláló, egységes eljárást, mely egy kaptafára húzza a legheterogenebb előkészítést igénylő pereket, oktalannak tartom. Nagyon természetes azonban, hogy ily tervek a mai bírósági szervezetünk, korlátolt számú államhivatalnoki kollegiumok eljárása mellett nem vihető keresztül. De gyökeres bírói szervezeti reformok nélkül én, miként már mondtam, az egész tervezett és bármely eljárási reformtól úgy sem várok semmi javulást, inkább lassúbb és drágább pervitelt.

A képviseleti kényszert, melyet HERCZEGH úr plane minden ügyre kiterjeszteni akar, habár belátom, hogy látszólag ügyvédi kedvezmény (csak látszólag, mert velejár az ügyvédség túlszaporodása, proletariatusa és testületi sülyedése) és belátom, hogy az könnyíti, kényelmesebbé teszi neha a bíró munkáját, mégis fen nem tartandó monopoliumnak, mert önképviseletre teljesen alkalmas felek céltalan gyámság alá helyezésének és megadóztatásának tekintem. Nem visszás-e, nem pusztán monopoliúm-e az, hogy ma p. o. ezen egylet bármely kitűnő jogtudósa, ha ép nem gyakorló ügyvéd, nem védheti magát saját pereiben? S ezt ne tehesse akkor, ha *szóbeli közvetlen* eljárást akarunk, hol az ügyvéd, mint EMMER úr mondá, sokszor csak az igazság akadályosa? Az ügyvéden ugyan nem fog ellesni semmit a bíró figyelme; az olyan mint a vívómester a párbajban vagy a színész. És ha a fél önmagát *akarja* képviselni, az ezzel járó rizikót *akarja* viselni — volenti non fit injuria — miért neki ad hoc gondnokot octroyálni? Ha az állam megengedi önjogú polgárnak, hogy bármely kötelező jogügyletet maga kössön, bármely jogvitát provocaljon vagy elfogadjon saját belátása és akarata szerint, van-e értelme annak, őt ép a bíró előtt, hol csak amaz elhatározás, ama kötelezések consequentiái bonyolíthatnak le, mintha itt nagyobb veszély fenyegetné, magára nem hagyni? *A formalismus ellen hadjáratot indítani* (a szóbeliség és közvetlenség hangoztatói ezt teszik) és mégis az ügy-

*védi kényszert fentartani, nézetem szerint a legnagyobb ellenmondás.* A fél saját érdekeinek legjobb öre; ha látja, hogy szüksége van ügyvédre, sokszor nem az ellenfél, hanem a bíró ellenében, választ majd s ha képtelennek mutatkozik önképviselőre, az ügyvédvállást a bíró rendeli el. De szabályként a priori, tekintettel különösen a szegény emberre és a szegény-védelem mai illusorius szervezetére, én egy jogait kereső vagy jogaiban megtámadt önjogú polgárt el nem tiltanék attól, hogy egyedül járuljon bírái elé. Értem s elfogadom a veszélyes zúgírászat kiírtását, a képviselés kizáró jogát, de nem tartom igazolhatónak a fél személyes védekezésének kizárását.

Végül a segédhivatali berendezésről, mely igazságügyi miniszterünk szerint a legfontosabb kérdés, megjegyezni kívánom, hogy a mai szóbeli eljárás sem lehet ugyan el oly kevés eszközzel, mint egykor Pusztá-Szeren ellehettek, de mindenestre az ügykezelés egyszerűsítése, lehetőleg áthárítása a felekre kivihető és az áttekinthető ügykönyv és bírói határozati könyv (record) vezetésében is tanulhatunk az angoloktól.

Messze vezetne, ha mindazon, sokszor oly praktikus szabályokat, melyeket a felperes és alperestársak, egész érdekelt osztályok perbelépése vagy a bíró által perbeléptetése, kereset kiigazítás, viszkonkereset stb. tekintetében az angol perjogban találunk, itt felsorolnám.

Csak példakép említem meg a *részletelek* intézményét. Nemcsak több alperestárs közül a meg nem jelenő vagy utóbb nem védekező ellen, hanem akkor is, ha egy alperes a követelés ellen csak részben védekezik (s ezt tekintettel a költség-sújtásra azonnal kijelenti), a nem vitatott részkérelemre nézve felperes azonnal kap ítéletet. (34. order 2. rule.) És ha több alperestárs védekezik, de a bíró úgy találja, hogy a védelmi alap megállhat az egyik, de nem a másik részéről, utóbbi ellen ítéletet ad, mielőtt az elsővel a per letárgyaltatott.

Áttérek az előkészítő iratokra. Jellemző ezekre nézve, hogy azok *használata teljesen facultativ*, s ha már nem a teljes eltörlés, legalább az obligatorius alkalmazás kizárása nézetem szerint csakugyan a szóbeli és közvetlen eljárásnak egyik természetes követelménye, egészen eltekintve attól, hogy a felek védekezési autonomiáját e részben bürokratikus gyámság alá

helyezni szükségtelen. Ügyvédi kényszerünk daczára, megfelelő költségtörvény mellett, a facultativ periratok valóban csak ott fognának használtatni, hol azokra szükség van.

Angliában az eljárás e részben következő : ha perfelvételre megjelenvén alperes (defendant) *nem* jelenti ki, hogy *nem* kíván kereseti tényállás-kifejtést, úgy felperes köteles azt 6 hét alatt vele közölni (statement of claim) s ekkor felperes kérhet alperestől védíratí kifejtést (defence), melyet ez 8 nap alatt tartozik közölni ; ezután alperes kérelmére ettől 3 hét alatt felperes választ (reply) ad. További íráthoz, bár számuk *nincs korlátozva*, bírói engedély kell (order 24. rule 2.) s rendesen több nem is fordul elő. Ez iratok tisztán tényeket, rövid, számozott mondatokban, sorolnak fel. Ki van zárva minden jogi deductio, kizárva a bizonyítékok felsorolása. Bizonyító erejük ugyanaz mint nálunk : a mi a következő períratban határozottan vagy implicite (utóbbi a rendes eset e tisztességesebb pervitelnél) nem lesz tagadva, beismertnek vétetik (order 19 rule 17). Kitérő válasz tiltva van. Senki sem tartozik azt állítani, minek jogi véelme mellette harczol vagy a minek bizonyítása ellenfelét terheli.

Az elállás (discontinuance), nem-védekezés (default of pleading) s kiigazítás (amendment of pleading) szabályait itt mellőzve, csak azt emelem ki, hogy a bíró nem köteles mindig makacssági ítéletet adni, ha valamelyik fél elmulasztja períratát, hanem ha p. o. védírat nem adatott be, elrendelheti a kereseti tények bizonyítását vagy a mit czélszerűnek lát, mint egy stereotyp formula mondja : «or may make such order as to the Court or Judge shall seem just «vagy» fit».

A períratváltás bezárását (close of pleadings) bármelyik fél eszközli (join *issue*) s ha a bíró azt találja, hogy a períratok nem eléggé fejtik ki a vitás tényeket, melyek megállapítandók (the issues of fact), elrendelheti azok közös kifejtését (issues alakjában) s ha a felek nem egyeznek meg ebben, ő állapítja meg a vitás tényeket (ord. 25, 26).

Összefüggés kedvéért itt anticipando jegyzem meg, hogy ezen períratok nemcsak a feleknek, hanem a bírónak is tájékoztatására szolgálnak s a tárgyalást kérő fél által tárgyalás előtt azok nyomtatott copiája neki átadatik. A tárgyalást az íratvál-

tás bezárása után 6 hét alatt kérheti alperes értesítésével felperes s ha ő nem kéri, úgy alperes vagy tárgyalást vagy perbeszűntetést (*dismiss of action for want of prosecution, with costs*) kérhet, a bíró belátása szerint határoz (ord. 36. rule 4.). A períratok a tárgyaláson nem olvastatnak fel, nincs is előadó, de a bíró azokról tudomást vesz és mint bizonyítékokat alkalmazza azokat különösen akkor, ha az elismert tények folytán jogi alapon, tekintet nélkül vitás (irreleváns) tényekre, határoz.

Egyik fénypont ugvanis a felek autonomiája s a bíróval való közvetlen érintkezése mellett az angol eljárásban a *tény- és jogkérdés* czélszerű elválasztása, melynek csak egy darabját adja PLósz úr cæsurája, melyet teljesen adott a római per.

Mindegyik fél az ellenfél tényíratával szemben azzal védekezhetik, hogy azon tények, eltekintve való vagy nem való voltukat, nem nyujtanak jogi alapot a kereseti, védelmi stb. kérelemhez s kérheti ennek azonnali eldöntését s e mellett a bíróság engedélyét in eventum concurrálva perírat-adáshoz. A védekezés e neme a *demur, demurrer*. A bíróság határoz. Ha elveti a demurrert (overrule), az ezáltal okozott költségben marasztalja az illető felet (ord. 28.). Ha pedig a bíró jogi okból, tekintet nélkül a szerinte irreleváns vitás tényekre ítélni, ezt utóbbiak eldöntése nélkül mindig teheti.

A jogi kérdéseket (*questions of law*) az említett períratoktól külön, együtt állapíthatják meg a felek ú. n. *special case*ben, mely számozott szakaszokban sorolja fel a releváns tényeket és okmányokat; ezt aláírják s így felperes beiktatja s nyomtatott másait a bírák közt kiosztja. És ha a bíróság látná a períratokból, hogy ily jogi kérdésen fordul meg a per, ily *special case*ben vagy más módon való megállapítását el is rendelheti, felfüggesztvén minden más további eljárást, mely feleslegessé válik ez alapon való határozása által (ord. 34.).

Ezen korlátozása a szabad, esetleg rosszhiszemű védekezésnek nézetem szerint a legüdvösebb. Igaz, hogy a mi felelbiteli rendszerünk s a megváltoztatott alsó bírósági jogi vélemények statistikája mellett, nem kerülhető el a ténykérdés in eventum kimerítése azon fokon sem, mely saját nézete szerint azt ítélethozatalra szükségtelennek tartja.

Mellözve az okiratközlési s felmutatási eljárást, meg kell

még említenem a szintén a periratváltás ideje alatt megengedett kölcsönös kikérdezését a feleknek, mely körülbelül úgy mint a francia stb. eljárásban történik. A kérdező fél bemutatja kérdéseit (interrogatories) az irodában s közli azokat az ellenféllel (minden közlés ügyésztől ügyészhez történik), ki 10 nap alatt feleleteit (answers) hit alatti nyilatkozatban közölni tartozik, melyek azután a tárgyaláson mint bizonyíték felolvashatók a kérdező fél által. De a kérdezett, mielőtt felelne, kérheti a bírótól az irreleváns és botrányos kérdések törlését, melyet ez elrendelhet. Ha nem felel vagy nem kielégítően, kitérőleg felel, a kérdező fél a bírótól kérheti a *viva voce*, közvetlen kikérdeztetését, melyet a bíró elrendelhet. A ki nem felel meg e birói meghagyásnak vagy nem felel, elmakacsolható. Szemlét és hivatkozott okirat felmutatását a bíró hivatalból, felfedező esküt a hivatkozó fél kérelmére rendelhet el. E stadiumig terjed a kerületi irodák közvetítése, a határozatokat azon bíró hozván a központban (Londonban), a kinek az ügy kiosztatott s ugyanott van a tárgyalás, hacsak nem kéretett az más helyen, p. o. az assisek helyén a birói körút alkalmával stb.

Mielőtt a tárgyalásról szólnék, vissza kell térnem felperes jogára, a keresetben kijelölni, miként kívánja ügyét tárgyaltatni: bíró vagy bíró és ülnökök (assessors) vagy bíró és esküdtszék vagy ú. n. előadó által, minő 1873-ban szerveztetett állandó (official referee, az ügyvédek sorából választva, volt 4, quasi kiegészítő bíró) vagy az esetre választott (special referee); ezen előadók a vizsgálat és tárgyalás vezetésében mintegy helyettesítik a bírót, ki jelentésükre úgy mint jury verdictjére alapítja ezután ítéletét. A keresetben állapítja meg felperes a helyet is, a hol a tárgyalást kívánja. Alperes indokolva kérhet más helyet vagy módot (a védíratban vagy külön *petition*ban). S ha alperes (tehát csak egyik fél) esküdtszékét választ s az ügy természeténél fogva nem tartozik a jury nélkül eljáró kancellári osztályba, az tőle meg nem tagadható.

Tárgyaláskor a felek akarata ellenére is a bíró, ha célszerűbbnek találja, vitás ténykérdést a jury elé és viszont oly esetben, hol azelőtt nem volt jury alkalmazható, vitás tény vagy tény és jogkérdést jury nélküli tárgyalásra utasíthat (ord. 36. rule 27. 26.).

Tájékoztatóul említem, hogy p. o. az utolsó törvénykezési évben 1882. november 2—1883. nov. 2-ig a tárgyalási jegyzé-  
ken volt: a kancellári osztályban, hol jury nélkül egyes bíró jár  
el, 809 ügy, a queens-benchben 886, melyből 740 juryvel tár-  
gyalandó, a court of appealnél, hol a hármas bírói collegium  
ítél, 399.

Az egyes bírói rendszer daczára ez ügyeket ellátni a su-  
preme court 29 bírója (23 az első fokú, 11 a felebbviteli tör-  
vényszéké, de utóbbiak közül 5 az elsőfokúnak is tagja) nem  
volna képes az említett választott bírói kisegítés nélkül.

A tárgyalást (trial) a felek említett módon kitűzván, ha  
alperes nem jelenik meg, felperes bizonyítja kereseti kérelmét,  
a mennyiben ez őt terheli; ha alperes jő egyedül, bizonyítja  
esetleges viszonykeresetét, különben perbeszűntetést kér. Az iga-  
zolás, mely szerint a bíró 6 nap alatt az ily makacsági tárgya-  
lást vagy verdictet felretheti, s a bíró jogában álló elnapolást  
mellőzve, megjegyzem, hogy a tárgyalás czélja a vitás tény és  
jog kérdések eldöntése s ehhez képest a tény-megállapítások  
(*findings of fact* p. o. esküdtzéki verdict) és a bíró utasításai és  
határozatai könyvbe vezetnek (azelőtt ú. n. record) a jegyző  
által, de *tárgyalási* jegyzőkönyv kontinentális értelemben nem  
vezetetik. (ord. 36.).

Az esküdtzék hasznát civilis ügyekben is csak az ismer-  
heti félre, ki angol tárgyalást nem látott vagy a kontinentális  
*perdöntő eskü* absurditása felett nem gondolkozott. Mert ezt pó-  
tolja, ezt eliminálja a jury. A felek kölcsönös kihallgatása hit  
alatt, ha tetszik tanuként, mindenesetre a legaggályosabb tanú-  
ként, ezt nem teheti, épen mert kétoldalú. Ellenben az egyol-  
dalú, véletlen, istenitéleti döntés legeggyűbb módja a fél per-  
döntő esküje. Szerződési, kártérítési ügyekben a bona vagy mala  
fides, diligentia vagy negligentia, a benső tudás (hol, ha eskü  
dönt, a hamis eskü veszélyétől sem fél a bizonyító) csak követ-  
keztetés, közvetett illetve összbizonyítás alapján dönthető el, de  
ezen, a bizonyítékok szabad mérlevezésén nyugvó *összkép hü,*  
*megbízható, objectiv csak akkor lesz valószínűséggel, ha egyfor-*  
*mán képződött számosabb, különböző állású és felfogású polgár*  
*ítéletében.* Szóval a jury itt is az igazság garanciája, melyet egyes  
hivatalnokbírák vagy collegiumok nem pótolhatnak. A rosszhi-

szemű tagadással szemben a közvetlen, helyes döntés csak jurytól várható; ez viselheti a felelősséget. «Észszerűen feltehető-e, hogy alperes nem tudta vagy tudnia nem kellett volna ezt?» Hangzik nem egyszer a juryhoz intézett kérdés. A mai raffinirt szédelgés és hamis bizonyítás korában holmi társulati igazgatói vagyongkezelések s effélék ellenében csak a juryben van támasz és óvszer. A mai jog mindenkép tarthatatlannak mutatja a legalis bizonyítást és a kártérítési jognak vagyis a jogtalannak csaknem egész mezején minden anyagi jogi restrictiót. Szabad mérlegezés, bírói belátás, ezek az egyedül helyes irányelvek. Csakhogy ezek kapcsolatban állandó bíró eljárásával az önkény és tévedés nagy veszedelmével járnak. S ha bármily bizalmat szavazunk is meg bíránk nagy tudományának s rendíthetlen lelkiismeretességének, azt hiszem, senki sem fogja a valóban felelős és valóban független angol egyes bírakat alacsonyabb színvonalra állítani. Ha mégis ott is fentartják a civil juryt, azt legalább a perek bizonyos nemeire nézve a felek választása esetében nézetem szerint nálunk is meg kellene engedni.

Egyedül ily módon képzelhetem magamnak a ténykérdésbeli felelbbvitel elejtését s egyedül ez elejtés mellett vihető ki nálunk az én nézetem szerint is szóbeli s közvetlen eljárás, mely nem humbug.

A civil jury mellett szól végre az, hogy ha egyszer mi is elérjük a jogállami érettséget, ha nálunk is nemcsak papiroson lesz felelős a kártevő bíró, állami stb. tisztviselő, ha lesz közigazgatási, közjogi perünk, mindezekben az elfogulatlanság és függetlenség garantiáját a hivatalnokbírák oly mértékben nem nyújthatják, mint az esküdtszék.

Szólnom kell még az angol bizonyítási eljárásról (evidence), mely legjobban mutatja Plósz úr tervének utopistikus voltát. Már említettem az okirati és a perirati beismerés, valamint a felek kikérdeztetésének bizonyítékait és a perdöntő eskü kiküszöbölését, melyet a jury pótol. Szó volt a szemlérlől is és hogy a tárgyalás esetleg in facie loci kérhető és tartható. Hátra van a tanúbizonyíték és csakugyan ennek mikénti alkalmazásától függ az eljárás közvetlensége első sorban. Elegendő lesz az alapszabályt közölnöm (order 37 rule 1.): «Ha a felek máskép

nem egyeznek meg (tehát ha csak egyikük is kívánja) a tanúk a tárgyaláson közvetlenül és nyilvánosan (*viva voce* and in open court) hallgandók ki, de a bíró *elegendő ok* esetében rendelheti, hogy egyes tények hit alatti nyilatkozattal bizonyíttathassanak, hogy tanú ily nyilatkozata a tárgyaláson felolvastathassék vagy hogy a tanú felmentessék a személyes megjelenés alúl és erre megbizott (commissioner or examiner) által hallgattassék ki; de ha a bíró azt találja, hogy az ellenfél bona fide kívánja a tanú előállítását kereszkérdezés végett s előállítása lehetséges, annak bizonyágtétele affidavit által nem rendelőndő el. A bíró is rendelhet el hit alatti tanúkihallgatást, mely nem kéretett, valamely biztos előtt s a vallomást az ügühöz iktattatván felhatalmazza az érdekelt felet annak használatára bizonyítékkép.

A tárgyalás után 8 nap alatt új tárgyalást kérhet bármely fél (motion for new trial), mit az ellenfél indokolva ellenezhet az e kérdésben döntő forum előtt, mely oly esetben, hol bíró jury nélkül tárgyal, a felebbviteli törvényszék (vagyis hármass collegium), hol jury tárgyal, az első fokú törvényszék osztálya (divisional court, legalább 2 bíró); alapja releváns bizonyíték mellőzése, a jury helytelen utasítása stb. (order 39).

A tárgyalás után 10 nap alatt kérhető az ítélet (motion for judgement), de, miként már emlitém, előbb is, a per bármely stádiumában mindegyik fél a periratilag elismert tények alapján kérhet s a bíró adhat ítéletet minden egyéb tények stb. mellőzésével, melyeket irrelevánsoknak tart (order 40. rule 11.); s viszont, ha a bíró akár tárgyalás utáni ítéletkéréskor nem látja kimerítve a tényállást s bizonyítást, pótlást rendelhet el (u. o. rule 10.). Ezzel függ össze, hogy a bíró tárgyaláskor ad már utasítást az ítéletre nézve, hogy azt melyik fél mire kérheti.

Az ítélet kiadását s a végrehajtást mellőzve, még csak a felebbezésről emlékezem meg, mely csak akkor függeszti fel a végrehajtást, ha ezt a megtámadt vagy felebbviteli bíróság elrendeli, s 14 nap alatt kérhető (motion for appeal). A felebbezés új tárgyalással jár (rehearing); de új bizonyítékok alkalmazása, ha a megtámadt ítélet tárgyalási vagy más érdemleges ténymegállapítás után hozatott, a felebbviteli bíróság engedélyétől függ, kivéve ha az új tény vagy bizonyíték az alsó bírósági ítélet után keletkezett vagy ha közbenszóló végzésről van szó. Ily interlo-

curatorius határozat felebbezésének elmulasztása vagy kizárása nem praëjudikál az érdemleges felsőbbbíróági határozatnak, mely nem csak cassatorius, hanem reformáló is lehet. Midőn a felebbezés a ténykérdésre vonatkozik, az alsóbírótság előtti bizonyítás a következő alakban lesz reprodukálva: Miként a periratoknak (beleértve a felek feleteit s okiratokat), úgy a hitalatti nyilatkozatoknak nyomtatott másolatait bemutatja a felebbező fél; a közvetlen szóbeli kihallgatásokról vagy a bíró utasításairól a juryhez vagy ülnökökhez (ha misdirection panaszoltatik) pedig a bírák jegyzetei vagy oly más anyag használtatik, a minőt a bíróság megfelelőnek tart (order 58.).

Levonván a tanulságot, a mi viszonyaink között, nálunk nagyobb, absolut és obligatorius közvetlenséget az első fokon vagy plane a másodikon is cum novis kivihetetlennek tartok. Másrészt jelen bírói szervezetünk mellett nem tagadhatom, hogy a felső fok döntése a ténykérdésben az első fokon írásban fixirozott anyag és plaidoyer alapján, a rosszabb informatio alapján való döntés. Mégis ennél még rosszabbnak és semmi szín alatt el nem fogadhatónak tartom az első fok, akár nagyobb hivatalnokbírói collegium, végleges döntését. Ezt veszélyesebbnek és rosszabbnak tartom a mai írásbeli per hármas instantiáiban rejlő garantiáinál is és ennek bővebb indokolása alúl felment e körben gyakorlatunk siralmas állapotának notorietása. Távol vagyunk mi még attól, hogy egy bíró vagy tanácsfractio első és utolsó votumában megnyugodjunk. Ragaszkodunk még az indokolás gyenge garantiájához is, melynek nincs értelme felebbvitel hiányában. (Angliában nem létezik.)

Bizunk abban, hogy legalább sok forum és sok bíró részvétele esetén valahol csak kijön az igazság a vir probus et juris peritus által. Sokat beszéltek itt mai miseriáink fő okáról. Szerintem az sem az írásban, sem a közvetlenség hiányában, sem az előadói rendszerben nem rejlik, hanem abban, hogy az esetek többségében az alapos feldolgozás hiányzik még az előadó részéről is, és természetesen teljesen hiányzik a többi szavazó részéről. Abban látom a sok jogvesztés, jogfosztás és myriád per tenyészdejét, hogy a per 3 percz alatt előadva, 1 percz alatt discutiálva, 1 percz alatt eldöntve s ily kilátás folytán az előadó által 5 percz alatt «előkészítve» lehet.

Azok a nagy számok, melyekkel elnökeink, bíránk egy része mint a buzgalom jelével büszkélkedni kénytelen, azok nekem úgy tetszenek mint valamely csatatér halottjainak statisztikája és azok alatt látom én eltemetve hazám jogszolgálatását és joghittelét.

Bámuljuk és tiszteljük azon egyes férfiakat, magistrátúránk díszét, kik ez állapotok ellen a kitartó küzdelem bátorságát és erejét még el nem veszítették; de jól tudjuk, hogy küzdelmük ma hiábavaló s hogy ily viszonyok között a felek általi alaposabb perelőkészítés felett medítálni valóban naiv dolog. *A szóbeliségben mi első sorban a primitív előnyt, a per ismeretének octroyálását a bíróra keressük és üdvözljük.* De midőn azt látjuk, hogy még a felső forum előtti plaidoyert is megtagadta a törvényhozás, a kormány, sőt ellenezte sok főbíró, kinek kényemesebbnek tetszik a mai eljárás, hogy abban helytelen, pazarló nyújtást láttak, akkor nem lehet kétségünk az iránt, hogy ma még azon miniszter bölcsesége ül kormányon, a kit pedig nagy nemzetgazdának s államféfiúnak tartanak nálunk, a ki azt mondta: «mit érdeklí az az államot, ha felperes nyer vagy alperes?»

A míg ez a felfogás uralkodik a patres conscripti között, a míg radikális feldöntése azoknak a magas és vastag akadályoknak nem egyengette a haladás útját, szinte kár fáradsunk részletes terveken és a felett filosofálni, mily akadály a pernek az ügyvéd és a perirat. — —

Az angol perjog ismerete csak halvány képet adhat azon közvetlenségről és imponáló méltóságról, melylyel az igazság Westminsterhallban, most már a new courts fényes palotájában kiszolgáltatik. A kontinensen mindenütt még eljárásunkhoz rokon vonásokra találunk; itt minden arra mutat, hogy más világban vagyunk. A bíró nem kezel, nem ír semmit, szobáját és termét nem ékteleníti aktacsomók hegysége; előbocsátja a feleket, ügyészeket, meghallgatja őket és rendel. A mi keveset olvasnia kell, nyomtatva kapja. Hivatalán kívül megközelíthetlen, szabad napja 127 az évben és legkisebb fizetése 50,000 frt. Nagy úr e lord, szigorú és igazságos, hosszú ügyvédi gyakorlaton szerzett emberismeretet, kitűnt tudomány, ékesszólás, jellem és ítélőtehetség által. Mindenki meghajol tekintélye, ité-

lete előtt, tiszteli szigorát, ő, kinek határozatai mint esetjog népének élő jogforrásává lesznek, valóban emlékeztet a római praetorra, és csak ő, nem azon francia színházi tanácsok, hol az ügyvédnek azt mondják: «assez» és «reposit sur le dossier», a mit nekünk itt ideálként praesentáltak.

Anglia specificuma a drága, jó, kevés bíró. A mienk az ellenkező. Hagyjuk tehát e keserűséget keltő hasonlatot és vizsgáljuk, vajon oszthatjuk-e HERCZEGH úr megelégedését a nemzeti geniussal?

HERCZEGH úr javaslatai mindenesetre époly eredetiek voltak, mint maga az ő heraklei válalkozása, a jövő szóbeli pert a múlt írásbeli per traditíói szerint idomítani. Ő ugyanis a jogfolytonosságra hivatkozott és e nagy czég alatt egybefoglalta WERBŐCZY-t, az előző és következő századokat, 1723-iki kuriai szervezés utáni praxist, egy füst alatt TISZA KÁLMÁN, CHORIN FERENCZ, GARAY Dezső, mint magyar emberek, nyilatkozataival. Bizonyára nem egyedül én bámultam, midőn hallottuk, hogy régi kánonjogi s utóbb osztrák mintára rendezett kuriai gyakorlatunk, újabb váltó stb. eljárásunk szóbeli volt, mert a felek a periratokat a pertárban a jegyzőkönyvbe írták, esetleg tehát el is mondhatták volna — a pertárnoknak. Sőt ő modern közvetlenséget lát régmúlt kánonjogi perünk előzetes egyoldalú tanúbizonyoságvételében in futuram memoriam, a mivel mindenütt a legborzasztóbb visszaélések és jogfosztások történtek.

A jogfolytonosság Petrusa HERCZEGH úr szerint az 1871: 8. t. cz., tehát egy specialis fegyelmi eljárás néhány eset számára. Miért nem az 1874: 34. és 35. t. cz.? Miért nem a sárga könyv, a mai praxis criminalis a végtárgyalással? Előkészítésül küldjön ki a bíróság vizsgálót, ez hallgassa ki a feleket s tanúkat, nyomozza az anyagi igazságot — akkor legalább Hamlettel mondhatjuk: «van rendszer ebben». —

A legsajátságosabb azonban, hogyan kontemplálja HERCZEGH úr e nemzeties eljárást. Neki még táblai decentralisatio sem kell, van elég vasút és hajó, hadd jöjjön fel az összes perlekedő nép Budapestre, a hegy a profétához. A tanú kihallgatása itt nem kerül, úgymond, több időbe, mint ha otthon hallgatják ki s itt még fel is olvassák a vallomását. Ám a költség millióiról megfeledezett; vagy minden félnek s tanúnak ingyen

jegyvet akar adni és csak vasúttakat és hajózási vállalatokat beleolni ez eljárásba?

Továbbá ő teljesen eltörli a periratokat. Tehát neki kereset sem kell, sem ellenkereset, elég a conclusions motivées. Kezdi a végén. Jó van, de hát mit is képzél ez alatt s hogyan képzeli azt? Mert hisz a conclusions a periratok lényegének, folyományainak kivonata, összeállítása s ha nincs perirat az ő rendszerében, miből concludálnak majd? Ezen pontot ő homályban hagyta s magának is ott kell hagynom. Persze rövidebb lenne ez eljárás, de hát miért nem indítványozta azt is, hogy a pert az utolsó instántián kell kezdeni? Sok időt és veszélyt nyert volna és közel jutott volna az angol rendszer azon előnyéhez, hogy kevés bíró kitűnő lehet és akkor talán megnyugszanak a felek az első ítéletben.

Hiszen ő ügyis felebbezést nova nélkül s újítást az írásbeli rendszer szellemében külön akar. Így azután sok lesz a jóból és ott maradunk, hogy a döntés mégis pusztán tárgyalási jegyzőkönyveken indul.

Periratot, elöadót, sommás eljárást illetve járásbírói hatáskört kivételesen, utóbbi a liquid ügyben akar s ezt állapítsa meg a törvény. Ha tudná ezt! S ha nem tudja, akkor ki tudja, mi lesz szabály, mi kivétel HERCZEGH úr rendszere szerint?

HERCZEGH úr az eskü vallási jellegének kérdését összekeverte a fél perdöntő esküjének kérdésével s itt is hivatkozva papok, nők stb. régi privilegiumaira, úglátszik csak más alakú esküt akar, de lehet az is, hogy angol minta és GLASER (osztrák javaslat) szerint kiküszöbölni akarja a perdöntő esküt, mihez szerinte már csak egy lépés kell a mi perrendünk mellett, a mely szerint pedig a perek 90%-ában eskü dönt, ez tehát mindenesetre egy nagy, egy 90%-os lépés volna a jogfolytonosságban.

Nyilvános tanácskozás a legradikálisabb óhaja. «Úgy, mint Angliában.» Hát az igaz, hogy az angol bíró ritkán vonul vissza ítélethozatal előtt, és pedig azért, mert magában van s így önmagával s önmagában a publikum előtt tanácskozik, de azért agyvelejébe betekinteni enuntatio előtt még sem lehet.

HERCZEGH úr, hogy a jogfolytonosságot s nemzeti geniust a haladással kibékítse, igen erős logikai következtetéseket tett. P. o. valahányszor egy törvény, teszem az általa idézett gyámi,

épügy idézhetett volna ipar, vizijogi stb. törvényt, valamely ügyet csak bírói útra terel s nem írja le külön az írásbeli perrendet, ez ügy szóbelileg s közvetlenül tárgyalandó, mit eddig még a Curia döntvényei se tudtak. De azt is sejtem, mily analogiából vonhatta le azon téves feltevést, hogy referáda alatt bíránk levelet irnak, hirlapot olvasnak, tán ki is sétálgatnak s mégis aztán — szavaznak. Levonhatta ezt egyedül az egyetem szigorlati praxisából, hol ilyeneket látni lehet.

Ezen excursus után visszatérek a tárgyhöz.

T. jogászegylet!

A ki téved a szóbeliség constructiójában, az csak az eszközben téved, ellenben az, ki a polgári perjog céljában téved, az, hamis alapelvből indulva ki, meghamisítja az egésznek minden ízét, mely mind vonatkozásban áll ama főczéllal.

S ez azon sarkpont, a melyben eltérek a NAGY DEZSŐ úr által odavetett, EMMER KORNÉL úr által felvett állásponttól, mintha t. i. a polgári pernek feladata az absolut *anyagigazság nyomozása* volna, a minek ki kell consequenter hatni a dominium litis, a bírói inquisitio, a kereseti alap, a jogorvoslatok, szóval a per minden intézményére és kérdésére. Igaz, hogy EMMER úr emellett azon saját szerű contradictióba esett, hogy a barbárság feletti culturvívmanýkép ajánlotta a legmerevebb formalismus egy kánonját, az okíratbizonyíték kizáró voltát a legtöbb esetben, a Code Napoleon mintájára és a szabad bizonyíték méltatás mellett egy füst alatt a commencement de preuve tövises legista s legalbizonyítási labyrinthjébe nyitott nekünk kilátást. De hát ezen inconsequentiától eltekintve, kérdem, igaz-e és mennyiben igaz, hogy az állam feladata volna, gyámi hatalommal biztosítani a polgárok magánjogi vitáiban az absolut anyagigazság diadalát s a mi ezzel egyértelmű s abból önkényt folyik, a felek akarata nélkül s ellen produkálni s provokálni bizonyítékot, szemlét tartani házaikban, írataik között, egy szóval dominus litis és inquisitorrá lenni? S vajjon ez úton többet nyer vagy vesz-e a polgárok jogbiztonsága, a bíróságok méltósága? Mert azt feltenni nem akarom és nem szabad, midőn az elvről van szó, hogy a bírák kényelemből sem lesznek túlbuzgóak, nem teljesítendik kötelességüket s így tárgyaltalan az aggály.

Nem is térek ki EMMER úr azon második — nem tudom percsirafojtás vagy kincstári érdek czéljából javasolt — antinomiájára, hogy noha szerinte a *közérdek* praevaleál a polgári perben is és az állam köteles a valódi objectiv jog uralmát sua sponte biztosítani, ha egyszer elébe került valamely ügy, mégis csak azon félnek adja a közvetlen, sőt egyáltalán a bizonyítás lehetőségét, a ki előre le bírja fizetni a tanúk és szakértők és szemlék költségeit, vagyis előnybe hozza a gazdag felet és megöli az igazságot, ha szegény ember mellett van. Itt valóban VOLTAIRE jut eszembe, ki azt mondá, hogy a szegény embernek kétszer kell, hogy igaza legyen, míg egyszer igaza lesz s a gazdagnak kétszer kell, hogy ne legyen igaza, a végre, hogy egyszer ne legyen igaza. Hogyan, az állam nyomozza az igazat közérdekből s mégis a legformálisabb, a felek kizáró érdekét feltételező fiskálítás legyen irányadó? Ha csak így lehet csinálni azt, mit valódi szóbeliségnek, anyagi igazságuralomnak tetszik hívni, akkor valóban még — szegények vagyunk hozzá.

Ismétlem kételyemet és frappans világot nyerek azon parallel fejlődéstől, melyre EMMER úr már rámutatott, midőn az inquisitio ellenében nyilvánosságot s közvetlenséget a bizonyíték-productióra nézve sürgetett, t. i. a büntető perjog modern fejlődésétől, mely szintén csak a kontinensre nézve modern, tényleg a történelmi fejlődésű *angol minta* lenyomata. Bizonyos az s a büntetőper terén túlzásaiban én nem helyeslem, de mint tényt el kell ismernem, hogy a fejlődés tendenciája az anyagi igazság rovására is az *alaki igazságot* egyedül érvényesíteni, csupán azért, hogy a felek párviadalának jellege, a bíró pártatlan, elfogulatlan objectivitása biztosíttassék. Igaz, hogy itt — legalább a kontinensen — az egyik fél a legtöbb esetben az állam más szerve — a kir. ügyész, — de a constructio logica okvetlenül követeli, hogy a polgári perben is biztosítva legyen azon bíró objectivitása, kik csak az *esetet* tartozik elbírálni, s hogy a *polgári perjog nem állhat ellentétben az anyagi magánjoggal, a mennyiben ez az egyének autonomiáját garantirozza s arra fektetve van.*

Igenis, megengedem, vannak polgári jogi kérdések, melyek praeminenter közérdektűek is, mint a személyi status, a házas-

ság, másrészt a nem önjogúak, gyámoltalanok, szegények védelme. S én itt nagy terét látom ép hazánknak e részben desparát viszonyai között, a tömérdek, mindennapi jogfosztás, csalás, visszaélés ellenében, melyet bíró nem gátolhat, de *szabad per egyességi és contumaciális eljárásnál összejátszás esetén* EMMER úr rendszerében *se fogna gátolhatni*, — nagy terét látom a szükséges, üdvös reformnak, *hivatott állami képviselőnek*, a k. ügyésznek vagy hasonló szervnek belevonása által *félként*, ki *felelős* eljárásáért. De a liberum arbitriummal felruházott bírónak, különösen akkor, midőn ügyvédi képviseleti kényszer és szegényvédelem biztosítja a szakértő védelmet, megadni azon veszélyes, kétélű hatalmat is, hogy ő ex officio felzakkalathassa az anyagi igazság nyomozása czímén a polgárok magánviszonyait, hogy ő nyujthassa és drágíthassa a pert, arra én alkotmányos államban hajlandó nem vagyok s ezt az elméletet, mely az ancien régime gyámállami felfogásából folyik, én repudiálom. A polgár, ki önjogú, a mint ügyleteiben, úgy az azokat lebonyolító jogvitákban is, saját érdekeinek legjobb képviselője és szabad ura legyen. A felek maradjanak a per úrai, mint ezt évezredek történeti fejlődés, hazai jog és szokás, a modern dogmatika is követelik, a melyek ma is az állam polgári perbíráját csak közhitelű arbiterként tekintik. Ezért szabad a perletét, szabad az alkú, szerződési novatio az ítélet.

Nem ok nélkül van az, hogy az angol bíró más mint a perben vitatott okmányt fel nem mutattathat, más tényre nézve szemlét nem rendelhet, az előkészítésbe agente be nem folyhat, hogy a felek, tanúk és szakértők cross-examination által hallgattatnak ki, hogy a facultativ rendszer, a felek autonomiája praevaleál. Az ő ügyükről van szó. Az általuk kívánt relativ igazság kerestetik, állapíttatik meg.

Még az angol tárgyaláson is az tűnik fel első sorban continentalis ember előtt, hogy a dráma hősei, főszereplői a felek, illetve képviselőik, a bíró csak mintegy passiv szemlélő, ügyel a rendre és formákra, de nem csap át azon «élénkebb pervezetésbe», melyet PLÓSZ úr kívánatosnak tart.

És különösen minálunk nem volnék hajlandó ez irányban a bírónak nagy latitudet és nagy pervezetési hatalmat adni, melyel nemcsak túlbuzgalom, de ép úgy kényelem, kedvezés, huza-

vona szempontjából lehet visszaélni, s a mely praëoccupáltta teheti a bírót.

Ugyanezért bizalmi szavazat helyett viszonyaink gondosabb számbavételét ajánlom és a választott, túlhajtott, hamis alapelvnek consequentiáitól való tartózkodást.

Ezen elméleti általános megjegyzés után még néhány megjegyzést kell tennem themánk igazságügyi politikai hátterére, melyet EMMER úr szellőztetett, reformjainak Pandora-szelenczéjével együtt.

T. jogászegylet!

Bevallom, rosszul esik, ha ma, a társadalmi kórboncztan és a társadalom élettörvényein induló kórgyógytan korában, a perjog kérdései hazám jogászhai által csak a legista technika szempontjából tárgyalatnak akkor is, a midőn törvényhozási reformról van szó. Mintha bizony a jogvita és a jogtalan próbálkozása és diadala csak azon szempont alá esnék, hogy a bíró s ügyvéd hogyan esnek azokon át legtöbb kényelemmel, méltósággal és dicsőséggel s mintha a perek megelőzése azok mesterseges agyonütésének megengedem olesó, gyors és radikális módszerével azonosítható lenne az igazságügyi politikában.

A ki, ha nem is a mi pereink és végrehajtásaink statistikájából, mely tudományos miveletekre alkalmas alakban fájdalom még nem létezik, de csak a mindennapi gyakorlat tapasztalataiból merít tanulságot, az tudhatja, hogy a perek száma, hosszúsága és bizonytalan kimenetele mily circulus vitiosus, mily teljesen beteg rendszer és beteg társadalom egyik kifolyása.

Ott van első sorban a leszámolás az eladósodottakkal. Pereink zöme nem egyéb a végszükségben gyakorolt természetes ellenállás, önvédelem gyakorlásánál. Qui habet tempus, habet vitam. Lehet ezt siettetni, több szalmaszálat elvágni, melybe a súlyedők most kapaszkodni szoktak, lehet azt szóbelivé, nyilvánossá tenni formáiban, de nem lehet azt perjogi reformokkal orvosolni, csökkenteni, meggátolni.

Ott emeli fel fejét a számtalan birtokper, mely összefügg egy bonyolult birtokállapottal, rendezetlen telekkönyvekkel, homályos, hihetetlenül kétes családi vagyon- és örökjoggal.

Ott van a hamis okmány, színlelt ügylet, megtámadt végakarat perdús triasa, nem is szólva a hamis tanúk és hamis

főeskük kategoriáiról. A perjog elvághatja a hydra némelyik fejét, de itt garantírozni az igazság uralmát, fonák törekvés volna. A sülyedt jogérzetet s törvénytiszteletet, azt csak nemzedékek mivelése emelheti fel. Ahhoz világos, állandó törvények, azok általános ismeretének iskolai és megfelelő kihirdetéssel való terjesztése, az állam — a jogérzet mai egyházának — nemes példája s ezekhez száz és száz reform és intézmény szükségesek.

Ott van a családi élet feldúlása, az erkölcsök romlása, azon kórállapotok, melyek explosiója s lefolyása szintén a bírói termen vezet keresztül — ott is tehetetlen a perjog s amit tehet, annak ereje nem a formájából szakad.

Az eszmék láncolata így elvezet a tapasztalat fonalán a jognak egész birodalmába s hogy csak egyet mondjak, komolyan ki vállalkozik állandóságra hivatott perjogot kodifikálni ott, hol nem tudja még, mi lesz az anyagi magánjog és perenkívüli jog-állapot, mi lesz a telekkönyvi jogrendszer stb.?

A perjog feladata azokat az életben biztosítani; a logikus sorrend itt is csak az lehet, a melyet a büntetőjog codificatiójában követtünk.

Sokféle, a mint jelzém, a perek faja azon gazdasági állapotok és lélektani rügek szerint, a melyeknek azok kifolyását képezik. Ki akarná ezeket egy kaptafára húzni, universális arkanummal orvosolni vagy, mi csakugyan a főczél, lehetőleg megelőzni?

A perek, eltekintve attól, hogy önvédelem, öntudatosan jogtalan küzdelemből vagy kölcsönösen jóhiszemű nézeteltérésből származnak-e, támaszkodnak vagy a tények eltérő felfogására vagy a jognak illetve jogalapnak (szerződés, végrendelet, törvény) más-más értelmezésére.

Hol bona fide a tények nem alteráltatnak és csak a törvény vagy általában a concret jogkérdés felfogása vitás, mi értelme van ott annak, hogy a pert a tények tisztázására hivatott eljáráson kell kezdeni és ezt lefolytatni? Nem lenne-e czélszerűbb a feleknek valami módot nyújtani, hogy ily esetben egyenesen in iure, akár mindjárt a legfőbb, jogtudós bíróság döntő véleményét kikérhessék?

Tisztelt Jogászegylet!

A mai kulturában, mikor az ipar villanyossággal dolgozik, az emberek távirdán közlekednek, vasúton utaznak, a jognak s főleg a perjognak némely része oly benyomást tesz a mélyre tekintő, a megszokott környezetben s légkörön túlemelkedni képes szemlélőre, mintha a jégkor eltévedt sziklatömböit vagy a bronzkor munkaeszközeit látná: nehézkes, otromba, impraktikus, valóságos anachronismus.

És hogy ez valóban csak a történelmi traditio, a múlt túltengésének, a jog conservatív jellegének erejéből van így, melyet Göthe oly találóan gúnyolt, nem pedig valami benső észszerű okból, ezt nagyon könnyű lenne történelmi összehasonlításokkal kimutatni, sőt e kimutatáshoz adalékot nyujtana e discussiónk is, hol NAGY úr a kánonjogi inquisitióból eredt enquéterendszerért, PLÓSZ úr a római percæsuráért és dr. HERCZEGH úr mindenért rajongott, a mi egyszer létezett.

Az anyagi magánjog, a büntetőjogi eljárás terén, hol az egyén szabadsága és vagyonzbiztonsága közvetlenebbül érintetik, a nagy reformok a bölcsészet, a felvilágosodás, a lángelmék eszméit megvalósító népforradalmak segítségével útat törtek maguknak.

De a polgári perjogi formalismust, huzavonát, chicanet, a legjogtalanabb visszaéléseket a jog formáival s látszatjával, a perek hosszú és költséges voltát, az alaptalan perindítást megtörni nem bírta eddig sem a BERTHAM-ek és BELLOT-k szelleme, sem a francia forradalom vagy bármi más kísérlet, noha az anyagi jog *biztonsága* a perjogi szervezet helyességétől függ.

És én csak csodálhatom azon jogászi egyoldalúságot, mely oly illusiót táplál, mintha e részben bármely külföldi szóbeli eljárás meghonosítása segíthetne bajaikon.

A bírákra kényelmesebb, az ügyvédekre dicsőbb lesz, de már az ítélet alapossága, az a birói tudomány és lelkiismeret kérdése, mely tulajdonságot tudvalevően nem lehet a perrendtartás tölcserén át a bírákba csepegtetni.

A hosszasság és drágaság, ha a javasolt rendszerek akár-melyike fogadtatik el, fokoztatni fog. A közvetlenség, melyről itt egészen hamis ideál állítatott fel, így elérhetlen, az nem lesz elérve még Angliában sem, hol minden előfeltétele aránylag leginkább megvan.

Bizony elkészerítő állapot ez; de a statistika számai, a társadalom természettörvényei kérlelhetlenek, azok mutatják, hogy itt *socialis* bajokról van szó, melyeket orvosolni az eddigi államnak sehol sem sikerült.

Ugyanazon panaszok, mint itt, az eljárás bonyolult, hosszú és drága volta miatt felhangzanak mindenütt, felhangzanak Angliában, Francia- s Olaszországban stb. Kényszerűségből tűrik a bajt, a radikális reform terve és kivitele még nem állapotott meg sehol.

Ha ehhez kell még kézzelfogható bizonyíték, ime ott van a bizonyítás és felelbbvitel korlátozásának és a kevésbbé megbízható bírák hatáskörének kiterjesztése, a költségnyomás fokozása, szóval a perek mesterséges abortáltatása. Ez nem normális állapot, nem racionális fejlődés, hanem az állam palástola csődje az igazságszolgáltatás terén.

De e tény világos tudata minden keserűség mellett rámutat egyszersmind a gyökeres orvoslás útjára. Miként a culturalis teendők a közigazgatás terén az államtól mindinkább átszállnak a szervezett társadalmi erőkre, az állam pusztán felügyelő, szabályozó, ellenőrző funkciójának fentartásával, ugyanekkép kell a jog administratiójában történnie, melyet az állam monopolisált, de tovább monopolisálni még a hivatalnokok sáskaseregével sem képes.

Az óriásilag növekedett gazdasági forgalom surlódásai, a növekedő erkölcstelenség, jogtalanság, szédelgés, csalás mellett — mely minden magas miveltség árnyéka — a perek is oly számot s alakot öltének, hogy az állam egyedül nem képes azokat megnyugtatóan ellátni. Itt is capitulálnia kell majd a társadalom részére. És beismerem, hogy a társadalmi igazságszolgáltatás szerveit illetőleg, elégtelennek tartom a civil jury és vegyes bíróság intézményét, melyet Angliában s az angol jog földjén találunk, melyet JULES FAVRE a francziáknak, BETHMANN-HOLLWEG bizonyos ügyekben a németeknek ajánlott a gyökeres reform egyetlen módjaként. Nem kívánok meddő jóslatokba tévedni. Hiszen a jövő állama sem lesz az, a mi a mai. Meglehet, hogy a mai kor igényei szerint szervezett *arbiteri* rendszerhez kell visszatérni a ténykérdések eldöntésére. Nem a hatalom a döntő a bíróban, mint a középkorban, mint a cäsarismus korában. Vir

bonus legyen a bíró, kinek ítéletében compromittálnak a felek. Az állam ellenőrzi a formát és megadja az erőt a végrehajtáshoz. A választott bírósági eljárás, szervezve e bíróságot tervszerű, nagy rendszerben, a társadalom minden természetes csoportjában, az obiectivitás, illetve a felek paritása megóvásával, talán ez lesz egyik oszlopa azon eljárásnak, melyet egy praktikusabb kor uralni fog. Bizonyos az, hogy a czél első sorban: gyors, olcsó, a felekre és jogrendre nézve megnyugtató eljárás és hogy azt az állambivatalnoki justitiával eddig elérni nem lehetett.

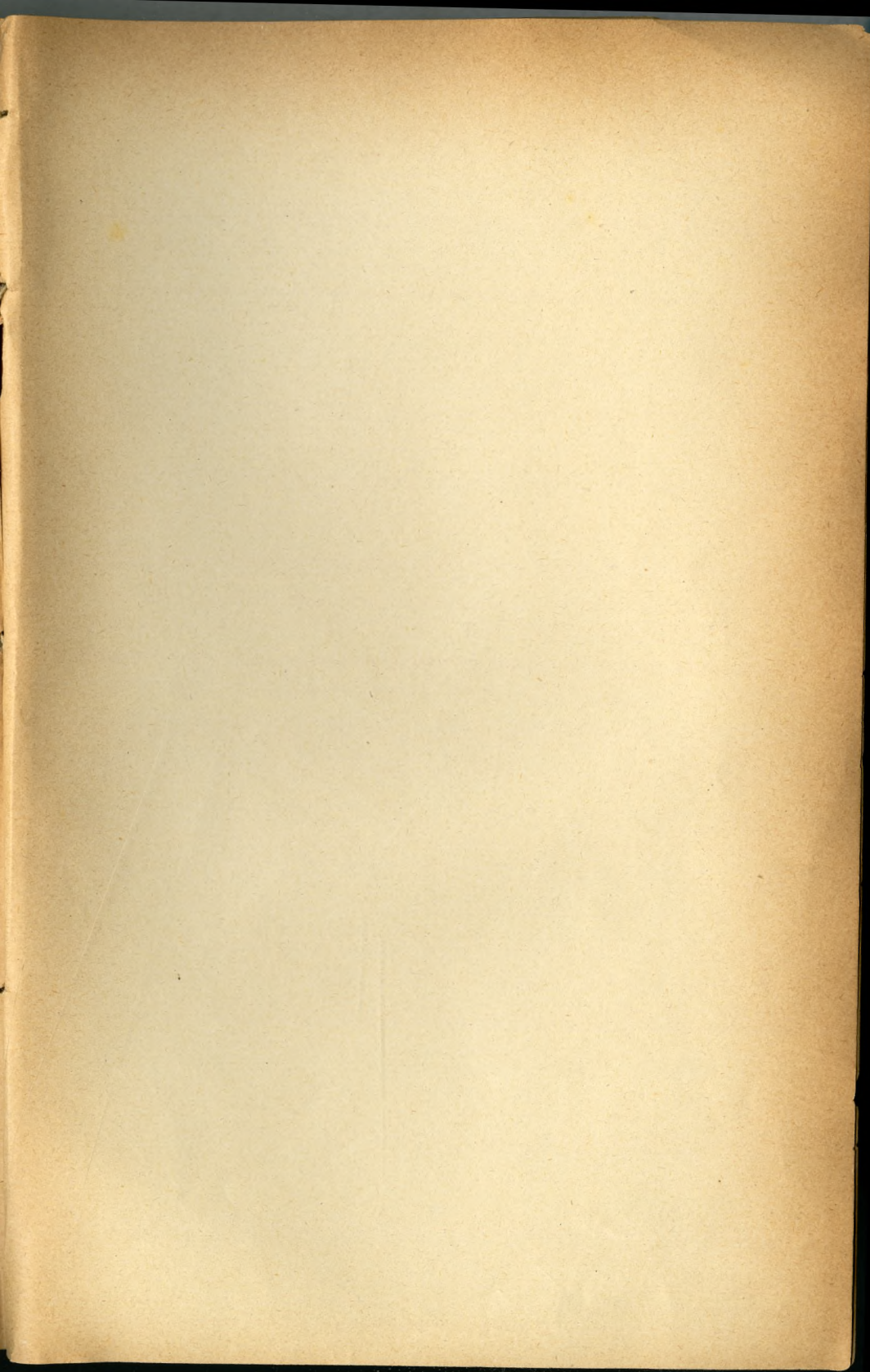
*Jegyzet.* A közölt angol perjogi szabályok, mint említém, alig módosultak az új, 1883-ki rendelet által. A leírt perindítás, kézbesítés, makacság, periratváltás és a perirat bizonyító ereje, a bizonyítás közvetlenségének kizárása, tárgyalás helye s módja, a felebbezés és felebbviteli bíróság előtti eljárás stb. tekintetében az itt előadottak változatlanul, csaknem szószertint szorítkozott a reform. I. order I—XVIII. Különösen a periratokról: order XIX—XXI s XXIII. facultativ voltokról ord. XX. rule 1. b) ord. XXI. rule 7. order XXIII. rule 1. s a válasz után bírói engedély esetében korlátlan számukról ord. XXIII. rule 2. A javítás itt főleg a meglepetés és huzavona ellen behozott azon intézkedésekből áll, hogy az első periratban kell a félnek kimeríteni a jogalapot és nem hozhat fel későbbi periratban új alapot stb. (ord. XIX. rule 15, 16.) A periratok most is a tényvázlatra (bizonyítékok említése nélkül) szorítkoznak (u. o. rule 4.), de azokban az eltörölt külön demurrer helyett azon jogi okok is felhozhatók, melyek alapján a bíró ténykérdésbeli tárgyalás előtt s nélkül (de mindig a felek szóbeli előterjesztéseinek meghallgatása után) ítélni. (ord. XXV. Proceedings in lieu of Demurrer. rules 1—3. rule 4 szerint a bíró kitörölhet alaptalan, zaklató, frivol periratot s ehhez képest ítélni, a pert beszüntetheti stb. rule 5. szerint pusztán jogkinyilatkoztató ítéletnek illetve kereseti kérelemnek és ilyenre alapított pernek is helye van, tekintet nélkül arra, lehet-e abból azután concret igényt érvényesíteni.) Az *interrogatories*, okiratközlés, szemle, beismerés, conclusiók (ténybeli *issues*), *special cases* stb. is változatlanul átvétettek, csak kibővíve s más beosztásban (most a rulesok végig is sorszámozva vannak könnyebb idézés végett). I. különösen ord. XXXI—XXXIV. Változatlanul átvétetett a közölt általános szabály a tanúkihallgatásról (ord. XXXVII. rule 1.) s a felebbezési eljárás leírt módja (ord. LVIII. rule 1. 4. 11. 13.) A tárgyalás módjára nézve, illetve a jury alkalmazásának korlátozására nézve, a szabály most — eltekintve a fentartott bírói discretionarius hatalomtól az ügy áttétele iránt — az, hogy kötvé van a bíró bármelyik fél kérelméhez jury előtti tárgyalás iránt bizonyos taxative felsorolt, inkább büntetőjogi jellegű perekben (becsületértés és rúgalom — sajtó útján is —, jogtalan szabadságkorlátozás

(false imprisonment) és üldözés (malicious prosecution esetleg hivatali hatalommal való visszaélés), elcsábítás és házassági ígéret megszegése miatt (ord. XXXVI. rule 2.) A kancellári osztályhoz tartozott ügyekben jury nélkül tárgyal a bíró rendszerint (rule 3.) Más ügyekben bármely fél kérheti a jury előtti tárgyalást s ez esetben az elrendelendő (rule 6.) Ez utóbbi szabály restituálásával az eredetileg tervezett korlátozás (rule 2.) úgyszólván tárgyatlanú illetve a kancelláriai ügyekre szorítva lett (rule 3.). Az előbbi eljárás szövegét s magyarázatát l. WILLIAM TH. CHARLEY: *The new system of practice and pleading etc.* III. kiadás. London 1877 főleg 352—1081. lk. s hozzá a döntvényeket ugyanattól: *Reports of the cases determined in the supreme Court of Judicature etc.* London 1882 1—186. 1—130. 1—301. 1—72. 1—478. lk. (3 köt. egyben.) Az új eljárás hivatalos kiadását végre: *Rules of the Supreme Court* 1883. Ordered by the House of Commons to be Printed. 11 July 1883. London H. Hansard and Son. 417 l.

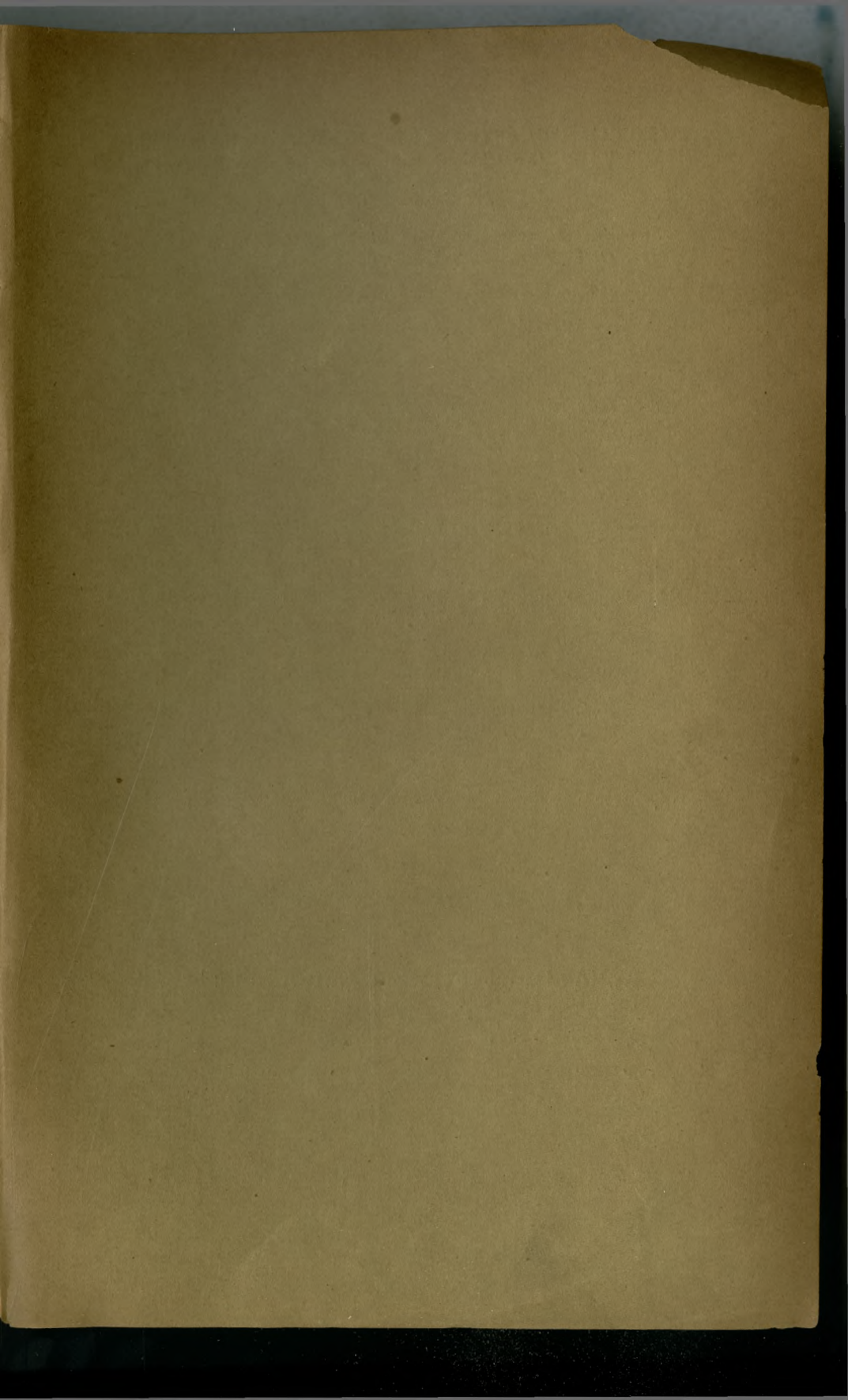
Dr. FAYER LÁSZLÓ s. k.,  
jegyző.

MANOILOVICH EMIL s. k.,  
elnök.

Dr. BALLAGI GEZA







„MAGYAR JOGÁSZEGYLET“ KIADÁSÁBAN megjelentek és  
PFEIFFER FERDINAND könyvkereskedésében (IV. Szervita-tér) kaphatók:

## Értekezések.

- I. Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja. Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*
- II. A francia ügyvédség. Irta *Dr. Nagy Dezső.*
- III. Az élethiztosítás lényege és jogi természete. Irta *Dr. Neumann Armin.*
- IV. A 12 éven alóli életkor és a büntetőjogi beszámítás. Irta *Bek-sics Gusztáv.*
- V. A vasuti jog jelenlegi érvényében. Irta *Dr. Herich Károly.*
- VI. A magyar örökösödési jog tervezetének vezéreszméje. Irta *Dr. Teleszky István.*
- VII. A közszerzeményi jog. Irta *Dr. Jancsó György.*
- VIII. Az ági öröklés fentartása. Irta *Dr. Herczegh Mihály.*
- IX. A magyar polgári törvénykönyv tervezete és a modern jog-tudomány. Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*
- X. Az örökjog alapelvei a magyar polgári törvénykönyv tervezetében. Az 1882. nov. 11.—december 4. ülésekben folytatott vita.
- XI. A büntető bíróságok szervezete és hatósági köre, tekintettel a magyar bünvádi eljárás tervezetére. Irta *Dr. Jellinek Arthur.*
- Sajtó alatt: XII. A bűnügyi bíróságok szervezeteről folytatott vita.
- XIII. A polgári peres eljárás reformja. Irta *Dr. Nagy Dezső.*
- XIV. A polgári peres eljárás reformja. Irta *Dr. Emmer Kornél.*
- XV. A polgári peres eljárás reformja. Irta *Dr. Plósz Sándor.*
- XVI. A polgári peres eljárás reformja. Az 1883. évi november 17-től december 1-ig folytatott vita.

## Külföldi törvények magyar fordításban.

- I. Német, osztrák és francia uzsora-törvények. Fordították *Dr. Barna Ignác* és *Dr. Nagy Dezső.*
- II. Olasz ügyvédi rendtartás. Az 1874. június 8-iki törvény az ügyvédség és az ügyészség gyakorlásáról. Függelék: a kiegészítő királyi rendelet. A képviselőházi bizottság indokolása. Fordította *Dr. Dell'Adami Rezső.*
- III. A schweizi szövetség törvénye a kötelmi jogról. 1—161. cikkek. Fordította *Dr. Barna Ignác.*

egylet azon t. tagjai, kik az utóbbi fizetek valamelyikét netalán nem kapták volna meg, sziveskedjenek reklamálni az egylet titkáranál, Dr. Fayer László urnál (V. Szechenyi-tér 6. sz.)

